

genootschap
voor

CXIX 1982 3 - 4

geschiedenis
handelingen

INHOUD

BIJDRAGEN

- A. Van den Abeele, *Hongeroproer te Brugge 2 en 3 maart 1847. Een breekpunt tijdens de «Ellende der Vlaanders».* 131-192
- N. Hostyn, *De beginjaren van het Museum voor Schone Kunsten van Oostende (1893-1897).* 193-204

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- B. Janssens de Bisthoven, *De Lieve-Vrouwkapel van Male, 1680-1966* 205-215

VLAAMSE BIOGRAFICA

- L. Valcke, *De kunstverzameling de Foere* 217-239

BOEKBESPREKINGEN

- L. Milis, *Orde van Arrouaise* (N. Geirnaert). 241-243
- J. Van Walleghem, *Merckenwaardigste voorvallen en Daegelijksche gevallen, Brugge 1787* (A. Van den Abeele). 243-252

- KRONIEK 253-263

- BOEKENSCHOUW 265-318

HONGEROPROER TE BRUGGE

2 en 3 MAART 1847

Een breekpunt tijdens de «Ellende der Vlaanders»

Andries VAN DEN ABEELE

1. ALGEMENE SITUERING.

1. Een economisch dieptepunt.

Winter 1846-1847 : een absoluut dieptepunt in onze geschiedenis.¹

De aardappelplaag woedt sedert 1845, de ziekte op de rogge doet de oogsten mislukken, het aantal behoeftigen neemt op schrikwekkende wijze toe, de fysieke uitputting van het ondervoede deel van de bevolking vordert met rasse schreden.

Rond hetzelfde tijdstip wordt het in de Vlaamse provincies duidelijk dat de strijd die de artisanale vlas- en lijnwaadnijverheid tegen de opkomende industriële weverijen en spinnerijen

1. Ik dank prof. Romain VAN EENOO die mijn tekst kritisch heeft gelezen en me met zijn grote kennis over de hier behandelde periode, een aantal nuttige wenken heeft gegeven.

In de voetnoten gebruikte afkortingen :

SAB : Stadsarchief Brugge - RAB : Rijksarchief Brugge - APB : Archief Provinciaal Bestuur - BAB : Bisschoppelijk archief Brugge - Gem. Br. : Gemeenteblad Brugge. - RABW : Rijksarchief Beveren-Waas.

Kranten - MB : Le Moniteur Belge - JdBr : Journal de Bruges - NdF1 : Le Nouvelliste des Flandres - StvVI : De Standaard van Vlaanderen - GvBr : De Gazette van Brugge - DN : De Nijverheid.

heeft gevoerd definitief is verloren en dat aldus de voornaamste activiteit en bron van inkomsten van de plattelandsbevolking dreigt een algeheel failliet te kennen.

Op hetzelfde tijdstip sluiten de buitenlandse markten zich één voor één voor Belgisch textiel, of het van artisanale dan wel van industriële fabrikatie is : de crisis treft dan ook evenzeer de nog jonge vlas- en lijnwaadindustrie die zich in de steden heeft gevestigd.

Bij dit alles komen uiteraard de gevolgen en neveneffecten nog scherper tot uiting : typhus en cholera-epidemiën, banditisme, bendevoorming en criminaliteit, alcoholisme en bedelarij, met daar bovenop die onrustwekkende «nieuwigheid» voor onze gewesten : het gewoon uitsterven van een deel van de bevolking door honger en uitputting.

2. Een politiek keerpunt.

Einde 1846 begin 1847 is ook op het politieke vlak een bewogen periode.

Op 14 juni 1846 is de eerste politieke partij tot stand gekomen, de «Confédération générale du libéralisme», wat het einde inluidt van 15 jaar unionisme.

De laatste unionistische regering de Theux-Malou (31 maart 1846 - 12 juni 1847) is in feite een katholiek ministerie, aangezien de liberale voormannen hun medewerking geweigerd hebben.

Voor de eerste maal en dit in de moeilijkste economische omstandigheden, moet een Belgisch kabinet het hoofd bieden niet aan een verspreide oppositie maar aan een georganiseerde politieke groep. Dit beïnvloedt duidelijk zijn reacties op de crisis.

De nieuwe politieke partij zoekt aanvankelijk nog haar juiste richting. Vlug na de stichting komt er hevige twist tussen de gematigden en de radicalen, wat de eersten - die in overwegende meerderheid zijn - in november 1846 doet besluiten de «Association libérale et constitutionnelle» op te richten : de liberale partij «le parti du juste milieu» is definitief gestart.

De politieke strijd, enerzijds tussen liberalen en katholieken (die meestal nog unionistisch denken) en anderzijds tussen gematigde en radikale liberalen grijpt plaats in een klimaat dat bijzonder sterk getekend wordt door de economische crisis.

En dit des te meer aangezien het dieptepunt van deze crisis samenvalt met een pre-electorale periode, waar de strekkingen veel scherper dan voorheen tegenover mekaar staan, en die uitmond op de verkiezing van 8 juni 1847 voor de gedeeltelijke vernieuwing van de wetgevende lichamen. De aanwinsten van de liberalen geven hun de helft van de zetels in de Kamer, en grotelijks tegen zijn zin, moet Leopold I de samenstelling gedogen van het eerste homogeen liberaal kabinet dat op partij-politieke basis gestoeld is, onder voorzitterschap van Charles Rogier. Een periode uit de politieke geschiedenis van het nog jonge koninkrijk is definitief afgesloten.

3. Brugge tijdens de crisis.

De geschiedenis van de economische crisisjaren 1845-1850 en meer in het bijzonder van de cruciale winter 1846-1847 die er het dieptepunt van betekende, is reeds bij herhaling het voorwerp van studie geweest.²

Hierbij is ook aandacht besteed aan het hongeroproer dat begin maart 1847 te Brugge losbrak³ en dat het eerste was⁴ van een

2. o.m. :

- R. BLANCHARD, *La Flandre. Etude géographique de la plaine flamande en France, Belgique et Hollande*. Lille 1906, blz. 370-378.
- G. JACQUEMYS, *Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)*, Académie Royale de Belgique, Mémoires, Bruxelles 1929, passim.
- A. VERMEERSCH, *De pers en het pauperisme in Vlaanderen : 1845-1848*, Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden, 1958, Den Haag - Antwerpen 1958, Blz. 81-100, passim.
- R. VAN EENOO, *Economische crisis en Vlaamse beweging : reacties in de Brugse pers (september 1830 - februari 1848)*. Tijdschrift voor sociale wetenschappen, Gent 1969, blz. 3-43, passim.
- L. SCHEPENS, *Van vlaskutser tot franschman, bijdrage tot de geschiedenis van de westvlaamse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw*. Brugge 1973, blz. 17-76.
- Et. SABBE, *De Belgische vlasnijverheid. Deel II, Van het Verdrag van Utrecht (1713) tot het midden van de XIXe eeuw*, Kortrijk 1975, blz. 486-499.

3. G. JACQUEMYS, a.w., blz. 324-326, ook blz. 283 waar verkeerdelijk 1846 gedrukt staat i.p.v. 1847 - A. VERMEERSCH, a.w. blz. 97 - R. VAN EENOO, a.w., blz. 31-32, die als data 3 en 4 maart meldt i.p.v. 2 en 3 maart - L. SCHEPENS, a.w., blz. 46.

4. *Het Brusselsch Nieuwsblad*, geciteerd in DN 14 maart 1847 : «Wij hebben de droeve maer op te teekenen dat Brugge het eerste voorbeeld van regtverbreking en onrust heeft gegeven».

reeks oproeren die in de daarop volgende weken in een aantal steden en dorpen zouden plaats grijpen⁵. Het was waarschijnlijk toevallig dat het eerste oproer te Brugge plaats vond, ook al zouden de regering en het parket achteraf pogen om er een oprijvende organisator achter te vinden⁶.

De direkte aanleiding was in ieder geval duidelijk : op het ogenblik dat men na een lange en harde winter het intreden van de dooi mocht verwachten, had zich een nieuw koude-offensief ingezet en was de reeds hoge graanprijs nog verder gestegen⁷. De prijs van het brood bereikte hierdoor recordhoogten⁸.

De maat was hiermee blijkbaar vol en de volksmassa kwam in beroering.

Voor sommigen was het oproer een onvermijdelijke gebeurtenis waar men zich had moeten aan verwachten : «scènes de désordre et de pillage qui étaient prévues par tout le monde, excepté par ceux qui ont mission de les prévenir»⁹.

De verantwoordelijken, ook al waren ze bezorgd over de toestand, hadden klaarblijkelijk geen opstandige gebeurtenissen verwacht. Nog pas op 10 februari 1847 had het schepencollege aan de gouverneur geschreven : «Malgré les circonstances pénibles que nous traversons, notre population pauvre est en général calme et résignée»¹⁰.

5. MB 9 augustus 1847 nr. 221 : *Rapport au Roi*, annexe XXI, geeft volledig overzicht van alle plaatsen waar tussen maart en juni 1847 onlusten zijn ontstaan. Zie ook MB, *partie non officielle*, berichten in ongeveer alle nummers van maart tot juni 1847. Alsook : G. JACQUEMYS, a.w., blz. 326-329 - A. VERMEERSCH, a.w., blz. 97 - L. SCHEPENS, a.w., blz. 46-47 - Et. SABBE, a.w., blz. 495.

6. Op 12 maart 1847 werd de te Rijsel wonende Bruggeling Louis VAN DE CASTEELE, te Brussel aangehouden wegens aanzetten tot oproer. Op 2 april werd hij vrijgelaten en de zaak geklasseerd zonder gevolg.

7. StvVI. 2 maart 1847, hoofdartikel : *De duurte der granen*. - G. JACQUEMYS, a.w., blz. 324.

8. JdBr. 1 maart 1847 : de prijs voor 1 kg huishoudelijk brood die in normale omstandigheden 18 ct. bedroeg was tot 38 ct. gestegen.

SAB, *copies lettres expédiées 1847* : brief van 2 maart 1847 van de stad Brugge aan minister de Theux meldt dat het brood in maart 1845 22 ct. kostte, in januari 1847 31 ct. en in maart 1847 38 ct.

9. JdBr. 3 maart 1847.

10. SAB, Police générale, objets divers (varia) 1843 à 1854 (n° 124) - affaire Pieter Simon.

Geen enkele voorzorgsmaatregel was genomen om in geval van wanordelijkheden de orde te handhaven of te herstellen. Het verloop van de gebeurtenissen zou evenwel aantonen dat men voldoende vlug reageerde om het oproer binnen korte termijn de baas te kunnen.

Het Brugse oproer van 2 en 3 maart 1847 werd in de werken van Jacquemyns en de auteurs die na hem schreven, op beknopte wijze en binnen een ruimer kader behandeld. Het relaas dat zij er over gaven is dan ook voor uitbreiding, aanvulling en op enkele punten voor verbetering vatbaar.

Vooreerst denken wij dat het vanuit een standpunt van lokale geschiedenis niet nutteloos is om het verhaal van de gebeurtenissen op een meer gedetailleerde wijze te overdoen.

Vervolgens zullen wij analyseren hoe de overheid op zo'n oproer reageerde en welke maatregelen zij trof om eerst aan de wanordelijkheden het hoofd te bieden en vervolgens herhaling ervan te voorkomen.

Ons voor een aantal aspecten op dezelfde bronnen baserend als Jacquemyns, kon het zeker niet onze bedoeling zijn om zijn standaardwerk te overdoen. Maar Jacquemyns gaf een synthesebeeld over de ganse crisisperiode 1845-1850, terwijl wij ons toespitsen op maart 1847 en op Brugge en hierbij denken te kunnen aantonen dat de gebeurtenissen een niet onbelangrijk breekpunt betekenden en op de mentaliteit en de besluitvorming zowel van de nationale als van de plaatselijke verantwoordelijken een belangrijke invloed uitoefenden.

II. DE BRONNEN EN HUN INTERPRETATIE.

Het geheel van onze studie is gebaseerd op een ruime verscheidenheid van bronnen, die wel enige nadere toelichting verdienen.

1. De dagbladen.

Het relaas van het oproer te Brugge, zoals wij het aantreffen in het boek van Jacquemyns en zoals het later met toevoeging van

een paar toetsen werd naverteld door Jos De Smet¹¹ is uitsluitend gebaseerd op enkele berichten die verschenen in de franstalige pers van die tijd¹².

Deze bronnen kunnen aanzienlijk uitgebreid worden.

In de door Jacquemyns vermelde kranten zijn immers méér berichten verschenen dan de door hem geciteerde, ook in de *Moniteur Belge*. Naast de *Nouvelliste (des Flandres)* en de *Journal de Bruges* is er trouwens nog een derde franstalige Brugse krant : *l'Impartial de Bruges*¹³.

Daarbij zijn dan nog de belangrijke versies te voegen die in de Vlaamstalige Brugse kranten verschijnen : *de Gazette van Brugge*, *de Standaerd van Vlaanderen* en *de Nijverheid*¹⁴.

Elk van deze kranten geeft, naast het min of meer identieke basisverhaal, een nogal belangrijk aantal bijkomende inlichtingen en ook afwijkende of zelfs tegenstrijdige informatie.

Het is duidelijk wanneer men hun verhalen naast elkaar legt, dat deze tijdgenoten - al dan niet ooggetuigen - niet alleen veel verschillende dingen hebben gezien en genoteerd, maar vooral dat zij de gebeurtenissen telkens *anders* en *met andere ogen* hebben gezien, *naar gelang hetgeen ze wilden zien*.

En daarbij is het al even duidelijk dat zij bepaalde stellingen aankleven en tegen de gebeurtenissen met onverholen apriorismen aankijken.

11. J. DE SMET, *Met de zwarte vlag rond de stad lopen, Brugge 1847*, in Biekorf 1956, blz. 173-178.

12. JACQUEMYNS vermeldt : *Nouvelliste des Flandres* (die hij verkeerdelijk *Nouvelliste de Bruges* noemt) van 4 maart, *Journal de Bruges* van 4 en 5 maart, *l'Organe des Flandres* van 5 en 6 maart. Hij vermeldt ook *Le Moniteur Belge* van 5 en 7 maart en 9 april. Dit is echter slechts een onrechtstreekse bron, daar het berichten zijn die overgenomen werden uit Brugse kranten.

13. Deze krant is slechts bewaard (in de Kon. Bibl.) vanaf augustus 1847, zodat we over de hier behandelde periode geen volledig overzicht hebben. We vonden wel een overgenomen bericht in de *Moniteur Belge* van 6 maart 1847 (Jacquemyns citeert dit bericht niet).

14. De nummers van een vierde krant, *De Hoop van Brugge* zijn voor de behandelde periode niet meer te vinden. Dit is wel jammer want samen met de *Impartial de Bruges* moet hierin normaal de meest virulente berichtgeving verschenen zijn.

Dit geldt dan voornamelijk voor de graad van ernst die zij aan het oproer en aan de oproerlingen willen toeschrijven.

De regeringsgezinde kranten minimaliseren het gebeurde.

De *Gazette van Brugge* spreekt bij voorkeur over «eenige ellendige straatjongens», «eenige ellendelingen», «eenige benden, meest alle uit marktlopers en straatjongens samengesteld» en beklemtoont dat zij er niet aan denkt «de beroerten het karakter te willen lenen die sommigen er aan toekennen»¹⁵.

Hetzelfde geldt voor *De Nijverheid* die beklemtoont dat de baldadigheden het werk zijn van straatjongens en dat de werklieden er zich zelf mistevreden over tonen «hetgeen de werkende klas tot lof strekt» en die met instemming *De Vaderlander* citeert waar deze het ook heeft over «eenige ellendige plundersaars» en over «een handvol oproermakers»¹⁶.

De *Standaerd van Vlaanderen* laat niet na, naast enkele pittoreske details die men niet in de andere verslagen vindt, bij herhaling te benadrukken dat de aanstokers bedronken waren of dat de volkstoeeloop en de onrust door toevallige factoren - zoals de aanwezigheid van veel «lotelingen» - werden aangemoedigd¹⁷.

In de *Nouvelliste des Flandres*, de in die periode bij uitstek regeringsgezinde krant in het Brugse wordt eveneens grote voorrang verleend aan alle elementen uit de berichtgeving die geruststellend kunnen zijn. De «Nouvelliste» spreekt van oproer veroorzaakt «par des gamins de 12 à 15 ans» en van een «petit rassemblement de jeunes vagabonds». Verder beklemtoont ze in haar verslag over het oproer van 2 maart dat er verschillende samenscholingen zijn geweest «qui n'avaient rien montré de menaçant» en heeft ze slechts weet van ruiten breken in twee Brugse bakkerijen. Alle elementen worden onderstreept die de bevolking moeten geruststellen: om 22 uur is iedereen huiswaarts gekeerd, om 23.30 uur was het zó kalm dat ook de sol-

15. GvBr. 3 en 5 maart 1847.

16. DN 7 maart 1847.

17. StvV. 3 en 4 maart 1847.

daten zijn gaan slapen en de lantaarnen zijn de nacht door blijven branden¹⁸.

En men laakt meteen de kranten die het oproer als een ernstige gebeurtenis beschouwen¹⁹.

Gans anders is de toon in de anti-regeringsgezinde *Journal de Bruges*, waar we naast het bekend maken van verschillende gebeurtenissen die niet in de andere kranten vermeld staan²⁰ vernemen dat niet twee maar alle bakkerijen het mikpunt van de oproerlingen zijn geweest²¹.

In deze krant treffen we heel wat onheilspellender bewoordingen aan dan in de unionistische pers : «scènes de désordre et de pillage»²², «scènes plus tumultueuses, caractère plus menaçant, rumeurs de la populace plus élevés - peuple dont le nombre grossissait sans cesse - vers le soir, rassemblement formidable»²³.

Journal de Bruges haalt trouwens uit het feit dat een medewerker van de minister van oorlog speciaal naar Brugge komt²⁴, dat de provinciecommandant de troepen feliciteert en dat de minister van oorlog het garnizoen van Brugge met een lovend dagorder bedenkt en tevens een woord van appreciatie over haar richt tot de koning, - het besluit dat het toch veel eer zou geweest zijn

18. NdFl. 3 maart 1847 en volgende.

Het is dan ook niet ver wonderlijk dat de *Moniteur Belge* tijdens de maand maart 1847 praktisch uitsluitend berichten uit de *Nouvelliste* overneemt (één maal uit de *Impartial*) en zeker nooit de *Journal de Bruges* citeert.

19. NdFl. 8 maart 1847 : «Des journaux de cette ville ont exagéré la gravité de nos troubles» - en op 11 maart 1847 : «La gravité qu'on a voulu, bien à tort, attribuer à ces désordres».

20. JdBr. 3 maart 1847 - Een voorbeeld : JdBr. is de enige die meldt dat het ook voor de ingang van het Bedelaarswerkhuis en in deze gevangenis zelf, onrustig is geweest. NdFl. loochenstraft dit trouwens op 8 maart 1847.

21. JdBr. 3 maart 1847 : «Les perturbateurs se portèrent devant toutes les boutiques de pain, dont ils cassèrent les vitres».

22. JdBr. 3 maart 1847.

23. JdBr. 4 maart 1847.

24. JdBr. 6 maart 1847.

indien dit alles slechts zou gebeurd zijn naar aanleiding van een «dispersement d'un petit rassemblement de jeunes vagabonds»²⁵.

In gans het relaas en de commentaren komt vooral de vraag naar voor : is dit een spontaan oproer geweest of moet hierachter een duistere macht of een organisatie gezocht worden ?

Journal de Bruges rept met geen woord over mogelijke voorbedachtheid : voor haar is dit het spontaan uitbarsten van een al te lang onderdrukte verbittering.

De meer regeringsgezinde *Nijverheid* stelt zich vragen : «Men denkt verschillig over de aard dezer opschudding ; men spreekt van gelduitdeeling en de verspreiding van een oproerig geschrift». En het is toch wel eigenaardig, voegt ze er aan toe, dat men in Gent reeds daags vóórdien vertelde dat er te Brugge zou geplunderd worden²⁶.

Wie hierover blijkbaar niet zeer goed weet op welk been te staan, is de *Nouvelliste des Flandres* : Toegeven dat er komplot is tegen de regering is vervelend, aannemen dat de bevolking spontaan rebelleert tegen een onhoudbaar geworden toestand is al even moeilijk.

Op 3 maart schrijft «de *Nouvelliste*» : «pas la moindre préméditation», maar op 4 maart is de toon anders : «Il paraît certain que la classe ouvrière a été instiguée par les fauteurs de troubles ; (...) brochure en flamand distribuée à profusion, (...) dans les rassemblements on a vu des hommes à figure sinistre, qui nous paraissent étrangers à la ville et à la classe ouvrière». Op 5 maart luidt het : «le peuple a été excité par des voix tout au moins très imprudentes». Op 6 maart weer ander geluid :

25. JdBr. 12 maart 1847.

26. DN 7 maart 1847.

Dit laatste wordt door geen enkele andere krant gereleveerd, maar de gouverneur rapporteert wel iets in dezelfde zin : «Des propos alarmants circulaient déjà à ce sujet depuis plusieurs jours dans la commune (de St-Pierre).

(RAB - APB Ie Afd. 1847 - nr. 19, brief van 3 maart 1847 van de gouverneur aan de arrondissementscommissaris).

«l'instruction judiciaire prouvera qu'il n'y a eu aucune préméditation». Grote tegenstrijdigheid dus in deze opeenvolgende berichten²⁷.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de verslagen in de verschillende kranten erg verschillend «gekleurd» waren, wat er ons toe verplicht met omzichtigheid de verschillende versies te ontleiden, niet alleen om er het zo juist mogelijke relaas uit te distilleren maar meteen ook om aan ieder gebeurtenis en voorval zijn juiste plaats en waarde in het geheel te geven.

De geschiedenis van het oproer speelt zich dus wat betreft de kranten, duidelijk op twee niveaus af : dat van de materialiteit der feiten en dat van de manier waarop de geengageerde pers deze feiten weergeeft (of niet vermeldt) en commentarieert.

Dat de kranten in grote mate de spreekbuis waren van de politieke strekking en van de publieke opinie waartoe zij zelf behoorden, was een gegeven waar zij zich zelf van bewust waren en waarover zij niet nalieten mekaar verwijten toe te sturen.

De oppositiekraant maakte er de regeringskraant verwijten over dat ze de waarheid verzweg²⁸ terwijl zij op haar beurt het verwijt toegestuurd kreeg de wanordelijkheden aan te moedigen door er te veel over te berichten²⁹. De regeringskranten drongen daarbij herhaaldelijk aan opdat de bevolking van straat zou weg blijven om het werk van ordehandhaving niet te bemoeilijken³⁰ : meteen

27. Men moet er aan herinneren dat vanaf deze periode de *Nouvelliste* een kritische houding begint aan te nemen tegenover de regering de Theux, bij zoverre dat Mgr. MALOU begin 1848 de teugels van het blad zal in handen nemen. Korts daarop, 1 mei 1848, verandert de titel : het wordt *La Patrie*. (R.VAN EENOO, *De initiatieven op persgebied van de Westvlaamse bisschoppen, (1834-1852)* in Belgisch Tijdschrift voor nieuwste geschiedenis, 1970 blz. 55-99). Op blz. 74 meldt R. VAN EENOO dat het hongeroproer de aanleiding of zelfs de oorzaak was voor deze koerswijziging.

28. JdBr. 9 maart 1847 : «Libre au Nouvelliste, dont la bouche est scellée d'un cadenas, dont le ministère tient la clé, de taire ce qui ne lui est pas permis de dire».

29. DN 14 maart 1847 : «Een fransch dagblad onzer stad (...) (moet) ophouden het volk door bedroevende nieuwsberichten te ontrusten en aan te zetten met voorbeelden tot oproer en plundering».

30. NdFl. 3 maart 1847 : «... nous engageons nos citoyens paisibles à ne pas grossir pour satisfaire leur curiosité, le nombre des oisifs. - Zelfde in GvBr en StvVI.

ook om te verhinderen dat er te veel volk bij de gebeurtenissen zou betrokken zijn. De meeste kranten, zelfs onder de anti-regeringsgezinden, beschouwden het als een plicht om aan de gebeurtenissen geen of zo weinig mogelijk aandacht te schenken³¹.

2. De archiefbronnen.

We hebben onze studie kunnen baseren op verschillende tot hertoe onbenut gebleven archiefbronnen die toelaten de gebeurtenissen anders en van naderbij te analyseren.

De eerste die het vertrekpunt vormde voor onze opzoekingen, is het dossier van de stad Brugge getiteld «émeute du 2 mars 1847»³².

Voor wat de episode op Scheepsdale betreft konden wij ons voornamelijk baseren op de dokumenten die zich bevinden in het archief van de gemeente Sint-Pieters-op-de-Dijk³³.

Vervolgens vonden wij in het archief van de Provincie West-Vlaanderen een aantal dokumenten, die zowel over de activiteiten van de gouverneur, als over die van de minister van binnenlandse zaken en ook van de rijkswacht een aantal interessante informatie gaven³⁴.

31. A. VERMEERSCH, a.w. beschrijft op verhelderende wijze hoe een groot aantal kranten, van uiteenlopende strekkingen, bewust zo weinig mogelijk rapporteerden over de noodtoestand in Vlaanderen : dit kon volgens hun geen nuttige uitwerking doch alleen nadelige invloed hebben op de gang van zaken.

32. SAB - «Police générale - objets divers (varia) 1843 à 1854».

Bundel «émeute du 2 mars 1847».

Voor verdere verwijzing naar dit dossier vermelden wij in deze bijdrage telkens «SAB-oproer», gevolgd door het nummer van het stuk zoals het in onze beknopte inventaris voorkomt die op SAB berust.

Te noteren dat verscheidene stukken uit dit dossier ook terug te vinden zijn in SAB - *copies lettres expédiées 1847*. Een paar brieven zijn trouwens alleen daar te vinden en niet in het dossier «oproer», zoals de brief van 2 maart 1847 door het stadsbestuur gericht aan minister-president de Theux, met betrekking tot de voedselcrisis en met vraag tot bijkomende toelage.

33. SAB - archief *St.-Pieters-op-de-Dijk*, bundel nr. 119 «Plundering van de bakkerij van Johannes Christiaens 1847-48». (zie : E. SANDRA-COMER, *Inventaris van het archief van Sint-Pieters-op-de-Dijk*, in : Het Brugs Ommeland, 1979/4, blz. 377-394.

34. RAB-APB - 1e Afdeling 1847, de nrs. 19 : politie, plunderingen - 20,21 : politie, verslagen en 22 : diverse zaken.

In het bisschoppelijk archief mochten wij kennis nemen van de originele documenten in verband met het «Comité provincial de secours» waarover wij het in deze bijdrage zullen hebben³⁵.

Tenslotte konden wij op het Rijksarchief een paar gerechtelijke dossiers raadplegen die een bijkomend licht werpen op de gebeurtenissen³⁶.

De samenvoeging van deze verschillende dossiers, en hun toetsing aan wat door de tijdgenoten in boeken, pamfletten, officiële documenten en kranten werd gepubliceerd, liet ons toe gaandeweg het beeld duidelijker te stellen van een episode uit de Brugse geschiedenis die wellicht belangrijker impact heeft gehad dan men er tot hiertoe heeft aan toegeschreven.

III. VERHAAL VAN EEN HONGEROPROER.

1. Dinsdag 2 Maart 1847³⁷.

13 uur. Op Dinsdag 2 Maart 1847 is het ongewoon druk op «Scheepsdale», de wijk van Sint-Pieters-op-de-Dijk die juist buiten de Ezelpoort ligt. Heel wat jonge knapen zijn vanuit Brugge naar hier afgezakt en lopen er schijnbaar doelloos rond.

Stilaan vormt zich een samenschooling vóór het huis van bakker Johannes Christiaens³⁸.

35. BAB, C520.

36. RAB - Corr. Rechtb. 1847.

Wij zijn dank verschuldigd aan de heren archivariissen A. VANDEWALLE(SAB), J. MERTENS en L. DANHIEUX (RAB), kan. B. JANSSENS DE BISTHOVEN (BAB) en hun medewerkers.

37. Het relaas van wat op St.-Pieters en diezelfde dag achteraf te Brugge is gebeurd, halen wij uit : GvBr. 3/3 - JdBr. 2 en 3/3 - NdFl. 3/3 - StvVI. 3/3 - DN 7/3, maar vooral uit het dossier SAB - St.-Pieters nr. 119. Wij citeren de kranten hierna nog enkel wanneer het om een informatie gaat die we slechts in één krant vonden.

38. Johannes CHRISTIAENS (Oostkamp 1805 - St. Pieters-op-de-Dijk 1854).

Christiaens is meer dan een gewone bakker, hij is ook handelaar in granen. En het loopt sinds enkele tijd te monde dat hij actief op de granen spekuleert, en hoeveelheden van deze grondstof van eerste behoefte hamstert in afwachting van nog hogere prijzen : niet te verwonderen dus dat hij niet erg populair is³⁹.

Christiaens (42 jaar) is niet thuis, maar zijn aanwezig : zijn echtgenote Theresia Maene (30 jaar) en de kinderen Henri (8 jaar), Elisa (5 jaar) en Sidonie die zeven weken oud is ⁴⁰, alsook Eugeen (27 jaar) en Sophie Christiaens (40 jaar), broer en zuster van de eigenaar, en verder : Henri Deley (24 jaar), bakkersknecht en Catherine Van Hulle (35 jaar), dienstmeid.

14 uur. Rond 14 uur stappen drie jonge Bruggelingen⁴¹ de winkel binnen. De meid Catherine komt voor en één van de knapen bestelt een beschuit. Hij werpt wat centen op de toonbank, maar het is onvoldoende⁴². Catherine weigert het beschuit af te geven. Ze roept : «Ze betalen niet wat ze moeten» en loopt naar de keuken om er te melden de jongens «geen meester te zijn». Daarop komt Eugeen Christiaens aangelopen die niet alleen de drie jonge knapen ziet, maar vaststelt dat er een grote volkstoe-loop buiten vóór de winkel staat. Hij loopt meteen weg.

Catherine komt terug naar de winkel, de drie knapen zijn naar buiten gestapt en zij sluit de deur. Zij ziet nog hoe een samengetroepte menigte tegen de vensters begint te kloppen en bedreigingen uit. Daarop vlucht ze naar achter. Ondertussen is het

op, en het zijn nu kinderen volwassen mannen die er zich gaan mee maken. Er zijn troepen naar de kelder, waar wordt gevraagd en de kinderen worden aangehouden.

39. RAB-APB 1e Afd. 1847 nr. 19 - brief van 2 maart van de gemeente St.-Pieters aan de gouverneur en de arrondissementscommissaris : «Christiaens fait une grande spéculation dans les grains et ne se gêne pas de divulguer que le prix haussera encore de beaucoup. Ce qui le rend odieux envers le public». GvBr. 3 maart 1847 : «op voorwendsel dat gemelde bakker aan de opkoop der granen een werkzaam deel nam».

40. Alleen JdBr. 3 maart 1847 meldt dat er een boreling in huis is : hij wordt gemeld als vier weken oud.

41. Alle leden van de familie Christiaens verklaren dat het om Bruggelingen ging, hoewel ze meteen ook zeggen dat ze voor hun totaal onbekenden waren. Ook de veldwachter zegt dat de plundersaars Bruggelingen waren en hij wijst er drie aan, waaronder één volwassene.

42. In alle kranten is vermeld dat hij niets wou betalen. Dit is dus ook niet helemaal juist.

zoontje Henri, in de woonkamer zijn moeder gaan verwittigen : «Moeder, ze gaan plunderen».

Theresia Maene loopt naar de winkel, maar het is reeds te laat om op enige wijze tussen te komen : het eerste venster wordt stuk geslagen.

Op enkele sekonden heeft ze haar kinderen samen en vlucht bij de gebuur. Wat later zal ze met een koets (van gebuur Ardenois ?) naar Brugge vluchten.

Eugeen en Sophie Christiaens nemen eveneens de wijk naar Brugge, evenals de meid Catherine. De bakkersknecht neemt nog de tijd om eerst naar boven te lopen en door het venster wat klederen voor Eugeen en zichzelf bij de gebuur te gooien.

Hij gooit ook nog wat vrouwenklederen na, alsook de «kazakke» van zijn baas. Daarna rent hij naar beneden en vlucht over de muur.

Exit dus de ganse familie Christiaens, die pas 's avonds tegen 18 uur zal terugkomen om de vernieling vast te stellen en de arrondissementsscommissaris en de burgemeester van Sint-Pieters te ontvangen die ter plaatse afstappen⁴³.

14.15 u. Het ijlings vertrek van de bewoners geeft het sein voor een algemene plundering. De deur wordt opengebroken en eerst zijn het de jongens die binnendringen. Alles wordt uit de winkel geroofd en naar buiten gedragen : er zijn vrouwen komen aanlopen en zij nemen de buit in ontvangst. Hiermee houdt het niet op, en het zijn nu trouwens volwassen mannen die er zich gaan mee moeien. Enkelen trekken naar de kelder, waar wordt geroofd en de biervaten worden aangestoken. Anderen lopen naar de keuken, maar eigenaardig genoeg trekken ze alleen de kasten open en nemen niets mee. Ook in de overige vertrekken laten ze alles ongemoeid : de plundering beperkt zich in hoofdzaak tot de winkel en tot alles wat met de bakkerij te maken heeft⁴⁴.

43. RAB-APB 1e Afd. 1847 nr. 19 : verslag van de arrondissementsscommissaris aan de gouverneur.

44. RAB-APB 1e Afd. 1847 nr. 19 : brief van 2 maart van de gemeente St.-Pieters aan de gouverneur : «on a seulement dévasté toute la boutique». Zie ook de inventaris van de aangerichte schade.

Na afloop blijkt wat ze hebben meegenomen : een pot smout - twee bollen kaas - een stuk kaas - tien stukken boter - een mand met 100 eieren - een korf met «koekebrood» - mastellen⁴⁵ - koeken - gezift brood - wit brood - tarwebrood - masteleinbrood⁴⁶ - 4 kg koffiebonen - 4 kg rietsuiker - 24 kg krenten - 2 kg kaneel - 2 kg anijs - 15 kg broodsuiker - 50 kg cichorei - notenmuskaat - twee halve tonnen bier - spekuloos - amandelbrood - beschuit - kandijnsuiker - een schotel vlees - zout⁴⁷ - suikerkoeken - stijfbloem.

Behalve de eetwaren is ook nog het volgende meegenomen : een kaasrecipient en een boterrecipient - een mand met wol of «saeyette» - koperen en ijzeren gewichten - een koper koffiemolen - 3 kg sodazout - hollandse pijpen - een koffieschaal - 5 kg blauwsel - 10 kg tabak - kaarsen - papier - spaanse zeep - stekjes - naalden - spelden - haken en ogen - een tinnen schotel - een blauw «surtout» en kledij van de kinderen.

Tenslotte is er dan nog alles wat vernield werd : het slot van de deur - vensters en deuren - de winkeltoog - glazen en huisgerief - gescheurde gordijnen, enz⁴⁸.

De plundering en vernieling kan een ganse tijd ongestoord verder gaan, want niemand komt tussen om het te verhinderen.

Napoleon Kellner⁴⁹, de plaatselijke veldwachter is komen aanlopen maar hij vreest voor zijn leven indien hij het zou wagen om

45. *De Bo* : rond koekje uit bloem en melk gebakken, met een kuil of put in 't midden.

46. *Van Dale* : mastelein- of masteleinbrood : brood gebakken met een mengsel van half tarwe en half rogge.

47. JdBr. 3 maart 1847 : «Ils ne respectent rien que le sel, ce qui prouve la puissance des préjugés populaires, même dans les plus grands excès de la populace». Dit is in tegenstrijd met de inventaris die het zout vermeldt.

48. SAB - Archief St.-Pieters nr. 119. De volledige inventaris geeft een gedeetailleerde en totale waarde aan van de geplunderde en vernielde goederen : 638,47 fr. - Dit zal ten belope van 500,- fr. vergoed worden, elk voor de helft door beide betrokken gemeentebesturen (zie o.m. *Gemeentebld Brugge*, Deel 4, gemeenteraadszittingen van 6 mei en 5 augustus 1848).

49. Napoleon KELLNER (1812-1863), veldwachter en manusje-van-alles van de landelijke gemeente Sint-Pieters.

naderbij te komen. Hij blijft op een eerbiedige afstand alles gadeslaan⁵⁰ en noteert de namen van een paar daders die hem niet onbekend zijn : de «Schuiffelaer», de «Zot», zoon van een blindeman uit de Klaverstraat en een ex-soldaat die bekend is als leurder in «sulfers» en het jaar voordien gewerkt heeft aan de bouw van de gasfabriek op Scheepsdale.

15 uur. Ondertussen is iemand in volle haast naar het Burgplein gelopen om bij de Brugse politie om assistentie te vragen⁵¹. De commissaris van dienst trekt onmiddellijk het gerechtsgebouw binnen om het parket te alerteren. Direkt tekent een aanwezige substituut een dubbel marsjbevel : één voor de rijkswacht en één voor het leger. Een vlugge koerier bezorgt dit onmiddellijk aan de Predikherenrei en in de Langestraat.

Maar op zelfde ogenblik is iemand anders (wellicht een ander lid van de familie Christiaens) reeds de rijkswacht gaan inlichten. Luitenant Boyaert⁵² zegt «il n'y a pas un instant à perdre», geeft opdracht een bericht te sturen naar de militaire en burgerlijke overheid, springt te paard, hierin gevolgd door acht van zijn rijkswachters, en rent spoorlags naar Scheepsdale⁵³.

50. NdFl. 3 maart 1847 : «Sur ces entrefaites le garde champêtre de la commune était venu à Bruges requérir l'assistance des gendarmes». Dit klopt niet met de eigen verklaring van de veldwachter in het door schepen Ardenois opge maakt proces-verbaal. Dit punt zal niet zonder belang blijken wanneer de gemeente Sint-Pieters de schadevergoeding ten laste van de stad Brugge wil leggen, aangezien de daders Bruggelingen waren. De stad zal echter antwoorden geneigd te zijn om hierover te procederen op het argument dat de veldwachter niet de nodige inspanningen heeft gedaan om de plundering te bestrijden. Zie SAB (archief Sint-Pieters-op-de-Dijk), nr. 119.

51. Wie was het die ging verwittigen ? Het wordt nergens gemeld, tenzij dan het foutieve bericht over de veldwachter. Wellicht was het vrouw Christiaens zelf, of iemand van de familie, gezien zij allen naar Brugge vluchtten. Het is in het verslag van de commissaris dat we lezen dat het bericht bij hem binnenkwam, en vandaar naar het parket ging. (SAB-oproer nr. 3)

52. Jacques BOYAERT, luitenant van de Rijkswacht, geb. 1798 woont Predikherenrei B8-57 (Rijkswachtkazerne) sedert 15 okt. 1846. Zijn bravourestuk bij het oproer zal hem betere bekendheid verworven hebben : in 1847 wordt hij lid van de schuttersgilde St.-Joris (zie : A. VAN HOUTRYVE, *De Brugse kruisboog-gilde van Sint-Joris*, Handzame 1968, blz. 251).

53. RAB-APB le Afd. 1847 nr. 19 - rapport 2 maart van Lt. BOYAERT aan de gouverneur.

Het voorbijhollend detachement blijft natuurlijk niet onopgemerkt en een aantal nieuwsgierigen begint richting St-Pieters op te stappen.

15.15 uur. De rijkswachters verschijnen op Scheepsdale. Het is hoogtijd want de samengeschoolde massa is de plunderaars aan het ophitsen om het huis in brand te steken⁵⁴.

Hun aankomst stelt een einde aan de plundering en de plunderaars verdwijnen in de menigte : er wordt niemand aangehouden. De massa blijkt echter moeilijk uit mekaar te drijven en de rijkswacht slaagt er niet in ze uit de onmiddellijke buurt weg te krijgen. Ze moet zich beperken tot het vrijwaren van de eigendom.

Dit zal zo meer dan anderhalf uur duren, tijdens dewelke luitenant Boyaert vruchteloos uitkijkt naar enig teken van leven vanwege de plaatselijke overheid : «personne ne se présenta» en geduldig wacht op verdere hulp⁵⁵.

16.45 uur. Eindelijk verschijnt kolonel Van den Bussche⁵⁶ aan het hoofd van een escadron curassiers en een compagnie van het 7de linieregiment.

Nu kan serieus gewerkt worden. Eerst en vooral wordt de weg aan de Ezelpoort versperd, zodat verdere toevoer van nieuwsgierige Bruggelingen wordt verhinderd. Vervolgens wordt gechargeerd op Scheepsdale en wordt het volk binnen de stadspoort gedreven. Op korte tijd is de samenscholing er verdwenen.

Enkele curassiers blijven ter plaatse en zullen er, samen met een paar rijkswachters, de ganse nacht doorbrengen, maar het oproer op Sint-Pieters is ten einde⁵⁷.

54. JdBr. 3 maart 1847.

55. RAB-APB 1e Afd. 1847 - nr. 19, rapport 2 maart van Lt. BOYAERT aan de gouverneur.

56. VAN DEN BUSSCHE Guillaume (Leuven 10 april 1793 - St.-Joost-Ten-Node 30 november 1881).

57. JdBr. 3 maart 1847. - RAB-APB 1e Afd. 1847 nr. 19, rapport Lt. BOYAERT.

Het is nu de beurt aan Brugge.

17 uur. Een niet onbelangrijk aantal mensen - waaronder de plundersaars - worden dus binnen de stad gedreven en komen er de massa vervoegen die, na de afsluiting van de Ezelpoort, vanop de vestingen het verloop der gebeurtenissen ten huize Christiaens is blijven volgen.

Men blijft rond de Ezelpoort hangen en de groepjes commentariëren druk de gebeurtenissen. De duisternis valt in. Wordt hiervan gebruik gemaakt door enkele opruiers? In ieder geval begint het volk zich in beweging te zetten en trekt de Ezelstraat in.

Men komt er voorbij de bakkerij van Karel Plasschaert, en het onvermijdelijke gebeurt. Vanuit de opgehitste massa worden stenen gegooid en moeten de ruiten eraan geloven.

Politiecommissaris De Jonghe bevindt zich ter plaatse en herkent in één van de bendeleiders de 16-jarige Jan Verbeke, bijgenaamd de «Schuyffelaere», afkomstig uit Gits en te Brugge gelogeerd in de Boudewijn Ravestraat bij de weduwe De Cloedt.

De jonge man is gesignaleerd als één der aanstokers van de plundering op Scheepsdale en maakt aanstalten om de bende weer verder te leiden.

Commissaris De Jonghe wil Verbeke aanhouden, en vat hem bij de lurven. Hij wordt echter direkt omringd door een dreigende massa, wordt gedwongen de kerel te laten lopen, krijgt een paar klappen en moet ijlings de wijk nemen.

Even voor 19 uur vinden leger en rijkswacht het nu welletjes en chargeren de menigte: de Ezelstraat wordt leeg gevaagd.

19 uur. In de complete duisternis die nu is ingetreden, - de straatverlichting is niet aangestoken - loopt de massa verder door naar de Markt. Hier worden de ruiten van de tabakswinkel Bogaert⁵⁸ ingegooid. Vandaar gaat het langs de Steenstraat naar de Simon Stevinplaats waar de ruiten bij bakker Felix Ryckbost ingegooid worden. De massa wordt hierbij herhaaldelijk door de curassiers te paard uiteengedreven.

58. Amand BOGAERT (geb. 1788) Grote Markt D21-4.

Het chargeren gebeurt met enige nervositeit, zodat op de Simon Stevinplaats drie ruiters van hun paard tuimelen⁵⁹. Alles gebeurt nochtans zonder gekwetsten te moeten betreuren.

20 uur. Zodra de orde op één plaats hersteld is, begint het elders te roeren, en weldra op verschillende plaatsen tegelijk. Zo worden samenscholingen gesignaleerd in de Langestraat bij bakker Blanckaert en aan de Potterierei bij bakker Pieter Cierkens. Om te ontsnappen aan plundering verkiezen de bakkers al het voorradige brood uit te delen. Bij Cierkens komt een onbekende binnengestapt en neemt gewoon een brood van anderhalve kg mee. Hij wordt door een 50-tal anderen gevolgd en liever dan geplunderd te worden deelt de bakker alles uit wat hij in de winkel heeft : brood, beschuit, koeken, enz.

Er wordt ook een volkstoeloop gemeld vóór het bedelaarswerkhuis en ook binnen het werkhuis wordt het rumoerig⁶⁰.

20.30 uur. Rond 20.30 uur wordt het stilaan wat minder duister in de stad. In periodes van volle maan worden door het zuinig stadsbestuur de lantaarnen niet aangestoken, omdat men het maanlicht voldoende vindt. Maar vanavond is de hemel erg bewolkt en daarbij komt nog dat de winkels en drankgelegenheden omwille van het oproer alle vuren hebben gedoofd. Daarom heeft men inderhaast de lantaarnontstekers opgeroepen en komt er straat na straat opnieuw wat licht.

21 uur. Het oproer is evenwel nog niet ten einde. Rond 21 uur is het de beurt aan François Leleu in de Westmeers : ook bij hem vliegen de ruiten aan stukken.

Om 21.30 uur nieuwe samenschooling in de Katelijnestraat, vóór de bakkerij van Louis Van Biesebrouck.

Eén der leiders, Pieter De Ketelaere, wonende Bollaertstraat, wordt aangehouden, ondanks zijn beweringen van onschuld : men vindt hem drager van een grote steen. Rond dezelfde tijd slaagt men er ook in de jonge Jan Verbeke te arresteren.

Volgens de kranten worden ook nog twee andere «straatjongens» aangehouden.

59. StvVI. 3 maart 1847.

60. JdBr. 3 maart 1847.

NdFl. 8 maart 1847 loochenstraft dit bericht.

22 uur Vanaf 22 uur worden geen samenscholingen meer gesignaleerd.

23.30 uur. De ingezette garnizoen-afdelingen trekken terug naar hun kazernes. De lantaarnen blijven gans de nacht branden.

2. Woensdag 3 maart 1847.

Voormiddag.

De volgende dag is er vanaf 's morgens 8 uur nogal wat animatie van samenscholende mensen, vooral vóór de bakkerijen⁶¹.

Men vreest opnieuw rellen langs de kant van Sint-Pieters en een detachement curassiers vat post aan de Dampoort⁶². Van buiten de stad arriveren een aantal jonge mannen - het is die dag «looting» - en zorgen aldus voor extra beweging⁶³.

De dubbele wachten van garnizoensoldaten blijven op talrijke plaatsen opgesteld, de binnenkoer van de Hallen is ingenomen door de curassiers die er klaar staan met gezadelde paarden en bestendig trekken patrouilles door de verschillende stadswijken⁶⁴.

14 uur. Vanaf 14 uur herbegint het oproer, klaarblijkelijk met méér animo en met een schijn van toegenomen organisatie in vergelijking met daags voordien.

Groepjes lopen in de verschillende wijken systematisch bij alle bakkers binnen en nemen er al het brood mee. Eén bakkerij wordt kort en klein geslagen : die van bakker Van de Pitte in de Zevensterrenstraat. De menigte slaakt onheilspellende kreten. De woeligste taferelen doen zich voor op de wijk Sint Gillis aan de «Vijfhoek» : men verricht er verschillende arrestaties waaronder die van een beschonken vrouw⁶⁵.

De straten waar zich samenscholingen voordoen, worden door de carassiers in looppas bestormd : maar de uiteengeslagen menigte troept telkens weer op andere plaatsen samen⁶⁶.

61. GvBr. 5 maart 1847 - JdBr. 4 maart 1847.

62. JdBr. 3 maart 1847.

63. StvVI. 4 maart 1847.

64. GvBr. 3 maart 1847.

65. StvVI. 4 maart 1847.

66. JdBr. 4 maart 1847.

Kleine groepjes van drie of vier man maken van het woelig klimaat gebruik om op eigen houtje en met bedreigingen op bedeltocht te trekken. Eén zo'n groepje bestaat uit vier kolendragers die ongewassen en met de koolschup in de hand de burgers de schrik op het lijf jagen⁶⁷.

17 uur. Vanaf 17 uur wordt de Markt het verzamelpunt voor de bevolking : het wordt een enorme toeloop, vooral op het uur dat de arbeiders van hun werk terug komen. Een dronken loteling neemt de leiding van een bende die via de Vlamingstraat naar de Akademiestraat trekt om er opnieuw een bakkerij aan te vallen⁶⁸. Men verneemt ook - zonder de hand op de daders te kunnen leggen - dat sabotage zou gepleegd zijn aan de spoorweg : een rail zou verplaatst zijn geworden⁶⁹.

18 uur. Op de Markt verschijnt plots een kleine groep : schepen Verhulst en de hoofdcommissaris⁷⁰, omringd door sergeanten van politie, worden in de onheilspellende duisternis begeleid door fakkeldragers.

Na tromgeroffel wordt de beslissing uitgegalmd waarbij iedere samenscholing van meer dan vijf personen verboden wordt⁷¹.

Onmiddellijk beginnen de curassiers te paard met het chargeren van de menigte die na geruime tijd kan uit mekaar gedreven worden.

Tijdens deze veelvuldige akties worden 21 personen aangehouden : 13 «par mesure de police», 6 wegens bedelen met geweld en bedreigingen en twee wegens gejuou⁷².

67. RAB-Corr. Rechthb. 1847.

Dossier 542 tegen Jan Simon, Jan Minnebo, Jan Brilleman en Bernard Cawat. Dossier 543 tegen Emmanuel Van De Voorde, François Van De Voorde en Louis Inslegers.

68. StvVI. 4 maart 1847.

69. JdB. 4 maart 1847 is de enige om dit bericht te geven, waarover ook in het dossier SAB-oproer geen sprake is. NdFl. 8 maart 1847 loochenstraft dit bericht.

70. François DE CALUWE-DE MADRID (1797-1857), hoofdcommissaris van politie, Oude Zak D6-32-2.

71. RAB-APB 1e Afd. 1847 - nr. 19, brief van 4 maart 1847 van de gouverneur aan de Theux.

72. SAB-oproer nr. 16.

Hiermee is de orde hersteld. In de volgende dagen zullen geen alarmerende incidenten meer gesignaleerd worden⁷³.

In augustus zal de instructie tegen de aangehouden oproermakers beëindigd zijn en zullen 15 betichten naar de assisen verwezen worden⁷⁴.

Zeven andere zijn ondertussen reeds begin april tot straffen van 14 dagen tot 1 maand gevangenis veroordeeld⁷⁵.

3. Vóór en na 2 en 3 maart.

Het is duidelijk dat een oproer zoals dat van 2 en 3 maart, zelfs indien men er een grote mate van spontaneïteit in wou herkennen, niet zomaar kon tot stand komen en ook niet bij toverslag kon verdwijnen.

Heel wat kleinere, geïsoleerde feiten waren er de voorbode van geweest, vooral dan op het stuk van ruitenbrekerij bij de bakkers met erbij horende brood-diefstal.

In januari waren de ruiten ingegooid bij bakker Maertens op de Eiermarkt, in de Breydelstraat bij de zoetekoekbakkers François Hardy en Pieter Benninck (2 maal !) en bij bakker Louis Roor- yck in de Wollestraat. In februari bij niet nader genoemde bak- kers in de Katelijnestraat, in de Langestraat en op de Simon Stevinplaats en verder bij bakker De Schrijver in de Steenstraat, nogmaals bij Hardy in de Breydelstraat en bij Ballet in de Vla- mingstraat⁷⁶.

Al deze inbraken en kleine diefstallen waren het werk van bedea- laars die van buiten de stad kwamen en die bijna steeds ter

73. JdBr. 5 maart 1847 over de toestand de Donderdag 4 : «seuls quelques ouvriers et quelques curieux rassemblés vers le soir sur la Grand Place et quel- ques patrouilles qui sillonnaient les rues».

74. NdFl. 24 aug. 1847 - JdBr. 26 aug. 1847.

Spijtig genoeg is dit dossier op RAB of RABW niet meer te vinden.

75. RAB - corr. rechtb. 1847.

76. RAB-APB 1e Afd. nr. 20 - 21 politieverlagen : maandelijks verslagen door de stad Brugge. - en JdBr. 15/1 - 16/1 en 25/2/1847, StvVl. 16/2/1847. RAB - Corr. Rechtb. 1847 - veroordeling Pieter COBAERT, 18 jaar uit Mal- degem tot 7 maanden gevangenis voor het ingooien van de ruiten bij bakker Roor- yck.

plaatse werden aangehouden en ingerekend. Ze opereerden immers bij klaarlichte dag, meestal met de bedoeling te worden aangehouden «pour manger le pain de la prison»⁷⁷.

De politie tekent als verklaring meestal op «dat hij de diefstal heeft gepleegd om aangehouden te worden, als zijnde zonder enigste middel van bestaan»⁷⁸.

Deze verschillende oproerige feitjes werden klaarblijkelijk niet erg zwaar opgenomen. In de kranten werden zelfs grapjes gemaakt over de goede zaken die de ruitenmakers moesten doen⁷⁹.

Alles doet veronderstellen dat het stadsbestuur dit als onvermijdelijke gebeurtenissen beschouwde. Men was trouwens sedert 1845 aan deze bijna bestendig terugkerende incidenten min of meer gewoon geraakt.

Oproerige kreten of biljetten die rond dezelfde periode voorkwamen, werden al evenmin ernstig opgenomen.

Op 9 februari had de éénarmige Pieter Simon de stad doorkruist met een zwarte vlag, deze in de sneeuw geplamt op de Markt en geroepen «Leven of dood».

Simon werd natuurlijk aangehouden, maar veel belang werd er aan zijn daad niet gehecht. Hij was dronken, hij was «d'une inconduite reconnue» en vooral werd de nadruk erop gelegd dat het om een «fait isolé» ging⁸⁰.

77. RAB-APB 1e Afd. nr. 20 - 21.

In de Brugse politieverlagen over de periode januari-mei vindt men volgende herkomst vermeld voor de auteurs van winkeldiefstallen :Tielt (7 maal), Meulebeke (5 maal), Wingene (3 maal), Ruiselede en Gent (2 maal), Maldegem, Torhout, Pittem, Aalter, Koolskamp, Oostrozebeke, Ruddervoorde (1 maal).

De aanhoudingen op 2 en 3 maart zijn hierin niet begrepen, en dan gaat het wél over Bruggelingen.

78. RAB - Corr. Rechtb. 1847 - dossier Charles DEPUYDT, 21 jaar uit Kortemark, tot 4 maanden gevangenis veroordeeld voor het stelen van zakdoeken op de Zaterdagmarkt te Brugge.

79. Natuurlijk JdBr.

80. SAB-Police générale, objets divers (varia) 1843 à 1854 (n° 124) - affaire Pieter Simon.

Alsook RAB-Corr. Rechtb. 1847 - dossier Pieter Simon. Het verhaal van Pieter Simon werd wat uitvoeriger behandeld in J. DE SMET. *Met de zwarte vlag rond de stad lopen*, Brugge 1847 in :Biekorf 1956, blz. 173-178. Het parket liet Simon enkele weken «afkoelen», en begin april werd hij van vervolging ontslagen en vrijgelaten.

Enkele weken na het hongeroproer van 2 en 3 maart, maakte Journal de Bruges melding van «des billets écrits à la main, contenant des menaces affreuses», die onder heel wat deuren waren geschoven en ook hier en daar uitgeplakt⁸¹.

Het stadsbestuur vond deze biljetten weinig belangrijk. Aan de provinciecommandant die er iets over gelezen had in de krant en er navraag over deed werd geantwoord : «Nous y avons attaché si peu d'importance que nous n'avons pas cru en devoir faire l'objet d'un rapport à l'autorité civile supérieure»⁸².

Het oproerig biljet van begin april viel samen met een nieuwe aanzienlijke verhoging van de prijzen van tarwe en rogge, wat opnieuw aanleiding kon zijn tot ongeregeldheden en oproer.

Het stadsbestuur was hiervoor meer op zijn hoede dan voor biljetten en verzocht leger en rijkswacht om vanaf Maandag 12 april voorbereid te zijn voor mogelijke interventies⁸³.

Alles bleef echter rustig, althans te Brugge.

Minder rustig was het die zelfde dag in het Noorden, te Heist en Westkapelle en daar ging het niet om een hongeroproer maar om een echte alhoewel kortstondige arbeidersstaking uit protest tegen de te lage lonen⁸⁴.

Een paar weken later, op 3 mei, was het opnieuw onrustig te Brugge zelf : weer waren het opstootjes vóór sommige bakkerijen die het stadsbestuur er toe brachten leger- en rijkswachtoverheid te verwittigen «qu'il existe quelque fermentation dans les classes pauvres»⁸⁵. Alles bleef echter opnieuw binnen

81. JdBr. 11 april 1847.

82. SAB-oproer nrs. 45 en 46.

83. SAB - oproer nr. 44.

84. RAB-APB 1e Afd. 1847, nr. 19 : rapporten van 12 en 14 april 1847.

85. SAB - oproer nr. 49 - Zie ook : *Gemeentebld Brugge, Deel 4 - Crise des subsistances 1847. Rapport fait au conseil communal, le 1er septembre 1847*, die de schuld op de bakkers steekt : «Il fut impossible de faire entendre raison à ces industriels qui se coalisèrent le jour de la procession du St.-Sang et qui, par leurs prétentions, faillirent occasionner de nouvelles émeutes». (blz. 201) - Voortaan geciteerd als : *Gem. Br. Rapport Crise des subsistances 1847*.

redelijke perken. De hele maand mei bleef het onrustig, bij zoverre dat tot twee maal toe de gouverneur de stad aanmaande om alle nodige voorzorgsmaatregelen te nemen, in afspraak met leger en parket⁸⁶.

Een element van onrust tijdens gans de periode waren de bedelaarsbenden die vanuit de omringende dorpen regelmatig de stad binnenvielen.

De hulp van de rijkswacht werd ingeroepen, en in een rapport lezen we dat talrijke benden door haar werden uitgestoten.

Vooraf op de Steenbrugse wandeling werden de bedelaars opgepakt en naar Oostkamp of zelfs verder begeleid. Dit was echter in grote mate nutteloos, de benden doken telkens weer op met de bedoeling te worden aangehouden en tenminste in de gevangenis voeding te vinden. Maar ook dit ging niet door, want de procureur liet telkens de aangehouden bedelaars terug in vrijheid stellen. Het was dus een steeds opnieuw herbeginnen⁸⁷.

De bedelaars bleven maar terug komen en de stad onrustig, zo niet onveilig houden. In grote mate ging het om kinderen die de voorbijgangers op straat lastig vielen⁸⁸.

Wanneer de lente aanbrak bleven zelfs veel bedelaars gewoon onder de blote hemel slapen. De politie hield regelmatig razzias : begin mei werden er op één nacht niet minder dan 74 dompelaars opgepakt en naar de «kaze» (gevangenis) gebracht⁸⁹.

Er bleef de stad dan ook geen ander middel over dan bestendige politiewacht op te stellen aan de stadspoorten, om aan alle be-

86. SAB - oproer nr. 50 en 51.

87. SAB - oproer nr. 48 en 48 bis.

Gem. Br., deel 4, p. 505 : 744 bedelaars werden aangehouden en terug buiten de stad gezet tijdens het jaar 1847.

88. JdBr. 21/22 mei 1846 meldt reeds dat dagelijks een massa kinderen tussen 7 en 12 jaar, vooral uit het Tieltse te Brugge komen bedelen, en een hartverscheurend schouwspel bieden.

NdFl. 18 mei 1847 : «grand nombre de mendiants étrangers parcourent la ville». StvVI. 30 juni 1847 : «Waarom laat de politie zoo veel straatjongens de voorbijgangers om aalmoezen achter na lopen...».

89. NdFl. 11 mei 1847.

delaars die wilden binnendringen, de toegang tot de stad te ontzeggen⁹⁰.

Tenslotte, en dit brengt ons terug tot de oproerige biljetten, werd in de nacht van 29 op 30 juli 1847 een geschrift rondgestrooid met volgende tekst :

«In de wapens brugsche burgerie - laat ons het jok maer alte lang gedregen afwerpen. Laet ons vooral de graenkopers dood slaen plunteren, zooals Meulemeester, Rolleghem, Dewulf, bakkers, Vos bankier en Fameechon oudenburgstraat, Piessens taffin, Fourny en meer andere⁹¹ die u op den dag van vergadering vastgesteld op Maandag 2 Augusty ten 9 uren 's avonds aan de Kopurebrug u zal worden bekend gemaekt. Er zal geld en wapens uitgedeelt worden. Eenige officieren en soldaten zijn omgekot. Laet ons dood slaen - en bas de regentie»⁹².

Wat deed hierop het stadsbestuur ? Het lichtte de gouverneur in, de administrateur van de staatsveiligheid en de provinciecommandant. Met deze laatste werd afgesproken dat alle troepen van het garnizoen geconsigneerd zouden blijven van Maandag 2 augustus om 16 uur tot 's anderendaags⁹³.

90. *Gem. Br. Deel 4, Jaarverslag 1848*, blz. 506.

91. In de *Provincialen Wegwijzer van West Vlaenderen en bijzonderlijk der stad Brugge voor het jaar 1847*, alsook in SAB-kiezerslijsten 1848 en SAB-bevolkingsboeken zochten wij enkele gegevens over de aangehaalde ingezetenen :

- MEULEMEESTER is Jacques DE MEULEMEESTER-MARLIER, brouwer, commissionaris en aannemer van furnituren, Potterierei en (of) Antoine DE MEULEMEESTER-DE BRABANDER, Rozendal.
- ROLLEGHEM is misschien Pierre VAN ROLLEGHEM, bakker.
- DEWULF is misschien Eugene DE WULF, bakker.
- VOS is Pierre DE VOS-RYELANDT (1794-1856), bankier, Oude Burg C1-73.
- FAMEECHON is Carlos FAMECHON (°1807), commissionaris, Oude Burg C20-18.
- FOURNY is Jean Baptiste FOURNY (°1807), reder ter visserij en haringroker, Spinolarei.
- PIESSENS TAFFIN is Jacques PIESSENS-TAFFIN (°Brugge 1810), makelaar en scheepsmakelaar, secretaris van de syndikale kamer der Beurs, Boomgaardstraat A4-25.

92. SAB-oproer nr. 52 - NdFl. 3 aug. 1847.

Origineel van dit biljet in : RAB-Corr. Rechtb. 1848, dossier tegen priester Beeckman.

93. SAB - oproer nrs. 52 en 53.

Dit belette niet dat de burgemeester en schepenen deze biljetten dit keer opnieuw niet ernstig opnamen.

«Nous n'attachons aucune importance à cet écrit séditieux» schreven ze, er aan toevoegend dat maatregelen genomen waren «pour réprimer toute tentative de désordre, si contre notre attente, elle avait lieu»⁹⁴.

Onze gegevens tonen aan dat tijdens gans de periode van akute crisis, de onrust te Brugge bleef aanhouden.

Geen enkele keer nochtans schijnt het stadsbestuur dit ernstig te hebben opgenomen of hieruit evoluties te hebben verwacht die ze niet de baas zou kunnen blijven. Elk feit werd als een geïsoleerd gegeven beschouwd en ook behandeld.

4. Epiloog.

Bij de opening van de gewone zitting van de provinciale raad kon gouverneur Felix de Mûelenaere⁹⁵ aldus zijn gevoelens uitdrukken over het verloop van de gebeurtenissen: «L'histoire offre peu d'exemples d'un pays en proie à des maux plus déchirants. Et cependant, Messieurs, ce peuple décimé par la faim, la misère et l'épidémie, a fait preuve d'un admirable courage et d'une respectueuse soumission aux lois. Sur aucun point de cette province, l'ordre public n'a été sérieusement compromis. Si la résignation dans le cours ordinaire de la vie est une vertu chrétienne, c'est presque le nom d'héroïsme qu'il faut lui donner dans ces temps de rude épreuve et d'accablante adversité»⁹⁶.

94. SAB - oproer nr. 52.

95. Felix Amand DE MÛELENAERE (1794-1862).

Zie *Biographie Nationale*, V - 573, alsook L. SCHEPENS, *De Provincieraad van West-Vlaanderen 1876-1921*, Brugge, 1976, blz. 380-384, en TH. JUSTE, *Le comte de MÛELENAERE d'après des documents inédits*, Bruxelles 1869.

96. NdFl. 7 juli 1847.

JdBr. 6 juli 1847.

IV. HET OPROER INTOMEN EN VERDERE ONGEREGELDHEDEN VOORKOMEN.

Het oproer van 2 en 3 maart, in het kalme Brugge, dat hierdoor voor het ganse land als een slecht voorbeeld kwam te staan, was zonder twijfel een onaangename verrassing voor de verantwoordelijken.

Men mocht dan nog overtuigd zijn dat het om een spontane manifestatie ging, het bleef een feit dat de massa zowel de eerste als de tweede dag gedurende verscheidene uren praktisch meester van de straat geweest was. Alle gebeurtenissen op een rijtje gezet, was de toestand zeker veel ernstiger dan de kranten aan hun lezers hadden meegedeeld.

Anderzijds bleef men toch ver af van de bloedige onlusten die de Augustus- en Septemberdagen 1830 hadden getekend en zelfs van het hongeroproer van Oktober 1830 : er waren doden noch gewonden te betreuren, men had geen personen aangevallen, er waren geen aanwijzingen dat een opruiersbende het oproer zou hebben gepland en geleid. Het bleef dus bij een spontane uiting van verbittering over de steeds erger wordende voedselcrisis.

Dit belette niet dat dit oproer - dat dan toch een indrukwekkende omvang had gekregen - als een ernstig alarmsignaal werd beschouwd en dat talrijke middelen werden aangewend om de toestand weer volledig onder controle te hebben. We zullen ze hierna beknopt analyseren.

1. Middelen om het oproer in te tomen.

Het eerste en voornaamste wat vanaf de middag van 2 maart moest gebeuren was de uitbreiding van het oproer te voorkomen en er zo spoedig mogelijk een einde aan te stellen. Snel en doeltreffend ingrijpen, zo luidde de boodschap. Daarvoor beschikte de overheid over een ganse reeks middelen die zonder uitstel werden aangewend.

a) De politieverordeningen.

Reeds de avond van 2 Maart werd een eerste proclamatie tot de bevolking gericht door de dd. burgemeester Verhulst⁹⁷ : het was een plechtige oproep tot kalmte en een waarschuwing dat de overheid geen herhaling van de incidenten zou dulden⁹⁸.

Het was tevergeefs, zodat op 3 maart 's avonds een tweede proclamatie de onmiddellijke in voege treding van een samenscholingsverbod van meer dan 5 personen uitvaardigde⁹⁹.

b) De gemeentelijke politie.

Zoals men weet was de stedelijke politiemacht niet erg uitgebreid : 3 commissarissen en 15 sergeanten van politie (de zogenaamde «schadebeletters»), 40 stedelijke wachten onder leiding van een luitenant en tenslotte 50 nachtwakers. Ze werden maximaal ingezet. De commissarissen brachten bij herhaling verslag uit bij de burgemeester¹⁰⁰ en verzekerden een bestendige wachtdienst ten stadhuize¹⁰¹.

c) Het leger.

Men heeft in het verhaal over het oproer kunnen vaststellen dat op relatief korte tijd leger-detachementen konden ingezet worden. Het volstond dat de procureur des konings hiertoe bevel gaf¹⁰².

97. Philippe Bernard VERHULST-VAN DE POELE, (1777-1858) eigenaar, Oude Burg C20-8. Schepen van Brugge van 1836 tot 1854.

98. Tekst in notulen Schepencollege van 5 maart 1847 en in MB 4 maart 1847. - Affiche in RAB - APB 1e Afd. 1847 - nr. 19, gedrukte proclamatie nr. 2994.

99. SAB - notulen schepencollege 5 maart 1847.

RAB - APB 1e Afd. 1847 nr. 19 - gedrukte proclamatie nr. 2994.

SAB - oproer nr. 4. Volgens *Impartial de Bruges* 4 mars 1847 (geciteerd in MB 6 mars 1847) zou tot dit samenscholingsverbod besloten zijn tijdens de «crisis-bijeenkomst» die de 3de in de voormiddag werd gehouden onder voorzitterschap van de gouverneur, en waarop provincie - stad - leger en rijkswacht samen de te nemen maatregelen bespraken.

100. SAB - oproer nrs. 3 en 16.

101. SAB - oproer nr. 2.

102. SAB - oproer nr. 3

Maar ook het stadsbestuur handelde rechtstreeks met de militaire overheid en verzocht reeds in de namiddag van 2 maart om volgende maatregelen : consignatie van de troepen - verdubbeling van de effectieven aan de wachtpost op de Markt, aan de gevangenis en aan het bedelaarswerkhuis - wachten aan alle poorten van de stad¹⁰³.

Dit dispositief werd slechts een paar dagen aangehouden want reeds op 5 Maart liet de plaatscommandant weten dat de rustige toestand evenals de vermoeidheid van de soldaten tot inkrimping van de wachtposten aanleiding gaven¹⁰⁴.

Ondertussen was het grootste deel van de ordehandhaving en van het uit mekaar drijven van de oproerige benden door het leger gebeurd, vooral door de curassiers die eenheden te paard konden inzetten.

Het lijkt duidelijk dat de legeroverheid niet ontevreden was over de rol die haar bij de beteugeling van het oproer werd toebedeeld. De dagorders die hierover handelden waren (met opzet ?) in dramatiserende stijl opgesteld.

Eerst die van de provinciecommandant generaal Pletinckx¹⁰⁵ : «des désordres graves ont éclaté, les droits sacrés de la propriété ont été violés... vous avez préservé la ville de désordres incalculables» en met voldoening werd vastgesteld dat hierdoor andermaal het nut van het leger was aangetoond : «vous avez protesté par des faits de l'utilité d'une bonne armée»¹⁰⁶.

Vervolgens kwam er een dagorder van minister van oorlog A. Prisse zelf¹⁰⁷, warin hij de hoogste lof had voor het 7de linie regiment en het eerste regiment curassiers die de orde te Brugge hadden hersteld en meedeelde - hetgeen als een uitzonderlijke eer moest beschouwd worden - dat hij deze elitetroepen onder de speciale aandacht van de Koning had gebracht¹⁰⁸.

103. SAB - oproer nr.2.

104. SAB - oproer nrs. 20 en 21.

105. Charles Joseph PLETINCKX (Brussel 2 januari 1797, Middelkerke 15 augustus 1877).

106. MB 7 maart 1847.

107. Baron Albert PRISSE (1788-1856), Biographie Nationale XVIII-270.

108. MB 13 maart 1847.

d) De Rijkswacht.

De Rijkswacht heeft een primordiale rol gespeeld in de beteugeling van het oproer¹⁰⁹.

De plundering te St-Pieters wordt door haar aangepakt en hiervoor heeft ze onderrichtingen noch orders nodig : een onbekende burger komt de kazerne binnen gelopen om een oproer te signaleren en hop ! enkele minuten later zitten de rijkswachters in het zadel.

En ze blijven ook bij de verdere evolutie van het oproer in de voorste gelederen. Tot 's avonds laat die eerste dag staan ze op de bres. Pas om middernacht zet luitenant Boyaert zich aan tafel om zijn rapport voor de gouverneur op te stellen¹¹⁰.

Hun aandeel was zo belangrijk dat het schepencollege op 9 maart aan de bevelhebber dankwoorden stuurde voor dit korps «qui s'est particulièrement distinguée et (dont) la conduite a été digne des plus grands éloges»¹¹¹.

e) De Burgerwacht.

Op 4 maart besliste het schepencollege beroep te doen op de «garde civique». Het oproer was toen reeds achter de rug en deze oproeping bleef dan ook zonder praktisch gevolg.

De schamele restanten van de onpopulaire Burgerwacht zouden trouwens weinig nuttige dienst hebben kunnen leveren.¹¹²

f) De hoofdmannen en de secties.

Reeds bij het eerste oproer besliste het schepencollege de aloude maar in onbruik geraakte wijkorganisaties terug op te richten.

109. Volgens de *Provincialen Wegwijzer* van 1847 bestond de Brugse rijks-wachtafdeling uit 25 manschappen onder leiding van kapitein commandant J. SACRÉ (wonende Coupure) en van 1e luitenant BOYAERT.

Jean François Sacré (geboren te Luik 1795) is commandant van de Rijkswacht voor gans West-Vlaanderen. Hij woont Predikherenrei B8-57. Vanaf 1836 is hij lid van de St. Jorisgilde (A. VAN HOUTRYVE, a.w. blz. 251.)

Hij vertrekt terug naar Luik op 1 dec. 1851.

110. RAP-APB 1e Afd. 1847, nr. 19 : rapport van 2 maart «à minuit». Dit rapport tekent zijn auteur ten voeten uit : een rasechte «fonceur» die de geplunderde bakkerij gaat veroveren als was het een versterkte vesting.

111. SAB - oproer nr. 31.

112. Wij verwijzen hieromtrent naar onze bijdrage : *Een episode uit de geschiedenis van de Brugse Burgerwacht* in het Brugs Ommeland, 1981-3.

Voor elk van de zes secties, nog steeds gebaseerd op de middeleeuwse «sestendelen»-indeling werd een hoofdman aangesteld¹¹³ en reeds op 4 maart in de voormiddag had op het stadhuis de eerste vergadering plaats waarop de hoofdmannen de «quadrillage» van hun sectie moesten op punt stellen¹¹⁴. Nog dezelfde dag om 15 uur riep elke hoofdman een vergadering van onderhoofdmannen bijeen¹¹⁵.

's Anderendaags om 10 uur had reeds een nieuwe vergadering van de hoofdmannen plaats op het stadhuis¹¹⁶ en op zondag 7 maart werd per sectie vergaderd¹¹⁷.

Of dit een tijdelijke opflakkering bleef van de secties en hun hoofdmannen, dan wel of er voor langere tijd opnieuw op deze vorm van omkadering en controle per wijk en per straat werd beroep gedaan, konden we vooralsnog niet uitmaken.

g) Het Bureel van Weldadigheid.

De meest opvallende maatregel was wel het inschakelen van het Bureel van Weldadigheid dat op 4 Maart opdracht kreeg van de stad om al zijn verantwoordelijken elk in hun sectie op pad te sturen «pour ordonner aux pauvres de s'abstenir de prendre part à aucun rassemblement ou à aucune manifestation qui serait de nature à porter atteinte à la tranquillité publique et pour lui faire comprendre en même temps qui ceux qui se seraient compromis, seront impitoyablement rayés de la liste de secours». De brief eindigde met de zin : «Nous attendons les meilleurs résultats de cette mesure».

113. De hoofdmannen waren : sectie A, baron Edmond LE BAILLY de TILLEGHEM-DE MAN (1818-1887) - sectie B, Charles SERWEYTENS (1812-1864), gemeenteraadslid - sectie C, Baudouin ROELS, (°1805), - sectie D, Bernard JOORIS (°1791) gemeenteraadslid - sectie E, Leopold THOMAS-LAFRANCO (1792-1862), gemeenteraadslid - zie SAB oproer nrs. 13 en 15.

114. SAB - oproer nr. 15.

115. Dit gebeurde voor de secties A tot E respectievelijk in de cafés 't Keerske, de Halve Maan, de Gouden Leeuw, de Gouden Arend en de Beurs en voor de sectie F op het stadhuis. - Zie SAB - oproer nr. 15.

116. SAB - oproer nr. 13.

117. SAB - copies lettres expédiées, brieven met expeditie nummers 19040-19041.

Een karakteristieke wijziging op de «minuut» van de brief die de stad hiervoor schreef toont aan welke vastberadenheid men hieromtrent verwachtte. De oorspronkelijke tekst luidde : «... pour faire comprendre aux pauvres...», dit werd geschrapt en vervangen door «... pour ordonner aux pauvres»¹¹⁸.

Een artikel in «De Nijverheid» leert ons welke argumenten er zo al konden aangevoerd worden om aan de arme bevolking aan te tonen dat elke vorm van opstand overbodig was en zich alleen maar tegen henzelf kon keren : de prijs van het brood zou er niet door dalen - de prijs van de granen evenmin - de aalmoezen zouden er niet door aangemoedigd worden integendeel - ambachten en neringen zouden er onder lijden, met als gevolg : nog meer armoede - de regering zou er niet door omver geworpen worden maar integendeel nog strenger optreden¹¹⁹.

De «Nouvelliste» voegde er nog een paar aan toe : de bakkers zouden geen brood meer bakken uit schrik voor plunderingen en de boeren zouden geen graan meer naar de markt durven brengen¹²⁰.

Men zal wel niet ver van de waarheid zijn door te veronderstellen dat deze bijzondere aktiviteit van de armenmeesters een grote, wellicht determinerende invloed heeft gehad op het snelle stopzetten van het oproer.

Het initiatief van deze maatregel kwam van gouverneur De Mûelenaere die dit met merkbare voldoening aan minister-président de Theux liet weten¹²¹.

h) Een soort «crisiscentrum».

Bij het nagaan van de gebeurtenissen kan men zich afvragen indien er een georganiseerd soort «hoofdkwartier» heeft bestaan, waar de beslissingen na overleg van de verschillende betrokken overheden, gezamenlijk zouden genomen zijn.

118. SAB - oproer nr. 17..

119. DN 7 maart 1847.

120. NdFl. 4 maart 1847.

121. RAB - APB 1e Afd. - 1847 nr. 19, brief De Mûelenaere aan de Theux op 5 maart 1847 : «... une mesure que j'ai suggéré à l'autorité communale et qui a été immédiatement adoptée...»

Wellicht was het oproer te kortstondig om zoiets op grondige wijze te organiseren, maar het overleg is toch verder gegaan dan het enkel maar uitvoeren van parallele akties.

Een vaststelling hierbij is dat sommige hoofd-verantwoordelijken uit de stad afwezig zijn tijdens de oproerdagen, en de beslissingen moeten genomen worden door hun plaatsvervangers. Dit geldt in de eerste plaats voor de stad Brugge.

Haar burgemeester, baron de Pelichy-Van Heurne¹²² bevindt zich te Brussel in zijn hoedanigheid van senator en zal pas op 4 maart 's avonds naar Brugge terugkeren. Het is zijn schepen Philippe Verhulst, belast met politiezaken, die de beslissingen uitvaardigt¹²³.

Ook de rechterlijke macht werkt met een «faisant fonction», substituut J. Verplancke¹²⁴. De procureur des konings Jean Maertens¹²⁵ verblijft eveneens te Brussel waar hij als kamerlid zetelt, net zoals de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg Charles Coppieters-Stockhove¹²⁶.

Tenslotte is er ook nog het hoofd van de militaire macht, generaal Pletinckx die slechts op 3 maart te Brugge zal terugkomen¹²⁷.

Het zijn dus in ieder geval méér de instellingen, de korpsen die het oproer te keer gaan, dan wel krachtige eersterangs individuen.

Wie wél te Brugge verblijft op 2 en 3 maart is de gouverneur van de provincie Felix de Mûelenaere. Ook hij oefent toen nog

122. Baron Jean Marie de PELICHY - van HEURNE (1774-1859), *Biographie Nationale*, XVI, kol. 876.

123. SAB - oproer nr. 4 en volgende.

124. Jean-Jacques VERPLANCKE (1801-1865), ongehuwd (en geen kiezer in 1848) woont Sint-Annarei A8-9 samen met zijn ongehuwde broer en zijn drie ongehuwde zusters.

125. Jean-Henri MAERTENS (1803-1857) gehuwd met Victoria barones LAUWEREYNS DE DIEPENHEEDE, kleindochter van de Ancien Regime burgemeester Robert COPPIETERS, woont Ezelstraat D17-18.

Zie L SCHEPENS a.w. blz. 527. Schepens situeert MAERTENS bij de liberale opinie. Wij zijn daar niet zo zeker van : vergt nader onderzoek.

126. Charles Bernard Ghislain COPPIETERS-STOCKHOVE, Vlamingstraat E4-18. Zie E. COPPIETERS en Ch. VAN RENYNGHE de VOXVRIE, *Histoire professionnelle et sociale de la famille COPPIETERS 1550-1965*.

127. JdBr. 3 maart 1847.

mogelijke bevoegdheids-cumuls uit, gezien hij naast zijn gouverneurschap niet alleen lid is van het parlement (als afgevaardigde voor Kortrijk) maar tevens deel uitmaakt van de regering de Theux-Malou als minister zonder portefeuille.

De talrijke brieven die vanuit het provinciaal bestuur naar de stad worden gestuurd, en die meestal door hem ondertekend zijn, alsook zijn drukke briefwisseling met het regeringshoofd tonen aan dat hij de zaken op de voet volgt¹²⁸.

Maar hij doet meer : onder zijn voorzitterschap heeft op het middaguur van 3 maart een bijeenkomst plaats in zijn residentie. De militaire overheid, het schepencollege en het parket zijn hierop aanwezig. De te nemen maatregelen worden besproken, verschillende initiatieven (o.m. het samenscholingsverbod, de aktie van de armenmeesters, het oproepen van de burgerwacht) komen uit deze bijeenkomst voort¹²⁹.

Twee dagen later wordt een tweede bijeenkomst gehouden, waarop een vleugeladjutant van de minister van Oorlog aanwezig is, en waarop ongetwijfeld alle aspecten van het ondertussen overwonnen oproer zullen besproken zijn¹³⁰.

Het stadsbestuur beklemtoont trouwens de samenwerking : «Il ne fallut rien moins que l'accord parfait et l'énergie de toutes les autorités pour comprimer l'émeute»¹³¹.

Men mag dus in zekere zin spreken van een «crisiscentrum» of althans van een vorm van overleg waarbij alle betrokken verant-

128. SAB - oproer nrs. 1, 26, 35, 42, 50, 51, 54.

129. RAB - APB 1e Afd. 1847 nr. 19 brief van 3 maart van de gouverneur aan de Theux.

Impartial de Bruges 4 mars 1847 geciteerd in MB en in l'Organe des Flandres (Gent), beiden van 6 maart 1847 : «... réunion des autorités civiles, militaires et judiciaires chez le gouverneur et présidé par ce haut fonctionnaire... résolu à disperser tout attroupement de plus de cinq personnes». Het valt te noteren dat alleen de Impartial dit bericht publiceert : de medewerking van provinciaal grefier Ch. DEVAUX aan deze krant, maakte er een welingelicht orgaan van wanneer het over het provinciebestuur ging.

130. JdBr. 6 mars 1847 : «... hier, l'aide de camp du ministre de la guerre est arrivé à Bruges et a conféré avec les autorités réunies en conseil au gouvernement provincial».

131. Gem. Br., Deel IV - Rapport Crise des subsistances 1847 - blz. 195.

woordelijken zich samen rond de tafel bevonden om hun respectievelijke activiteiten te coördineren en op mekaar af te stemmen.

Ook dat zal ongetwijfeld hebben bijgedragen tot de spoedige overwinning van het oproer.

2. Maatregelen om verdere ongeregeldheden te voorkomen.

De toegepaste middelen om het oproer te overmeesteren waren, zoals men heeft kunnen vaststellen, voldoende en succesvol.

Het kwam er vervolgens op aan om een herhaling te voorkomen, want men had toch erg de schrik te pakken gekregen.

Men bleef waakzaam, en bij alarm werd het garnizoen geconsigneerd, de staatsveiligheid verwittigd of de plaatselijke politie ingezet.

In deze lijn lag de brief die de d.d. procureur des konings, in opdracht van de minister van binnenlandse zaken, op 5 maart 1847 richtte tot alle officieren van politie van het arrondissement¹³².

Daarin maande hij ze aan om «met verdobbelden iever en neerstigheid» alle opruiende taal en «aanspraken van het volk» te verbieden en ophitsende geschriften in beslag te nemen. Ze moesten ook de personen vreemd aan het gebied onder speciale controle houden en ieder gerucht die ze zouden opvangen illico aan de procureur meedelen.

Maar de oplossing lag elders, namelijk in het lenigen van de grootste nood en dit werd dan ook met onverminderde ijver nagestreefd.

De geleverde inspanningen lagen op het vlak van de prijzencontrole, de regulering van de graan- en vleesmarkten en het ter beschikking stellen van voedselvoorraden. Grote aandacht ging verder naar de caritatieve hulpverlening en kwam vanuit vier verschillende, mekaar aanvullende richtingen : de partikuliere initiatieven, de bisschop en zijn «commission centrale», het wel-

132. SAB - oproer nr. 18.

dadigheidsbureel en het stadsbestuur (o.m. met regeringstoelagen).

Tenslotte waren er ook de inspanningen van de openbare besturen om door middel van uitzonderlijke openbare werken, een groter aktiviteitsvolume ten behoeve van de arbeiders te scheppen.

Dit alles spreidde zich uiteraard over een langere periode uit dan die van het grote crisismoment dat wij rond het oproer van 2 en 3 maart 1847 hier analyseren.

Indien wij ons hier beperken tot wat tijdens of rond deze cruciale periode werd beslist, dan is het omdat wij menen te kunnen aantonen dat het oproer belangrijke invloed had, zowel op nationaal als op plaatselijk niveau.

a) Controle op de prijzen van de levensmiddelen en vooral van het brood.

Zodra het Brugse oproer was uitgebroken benadrukte de procureur des konings de taak van de politie dienaangaande : «Ter gelegenheid van den hoogen prijs der eetwaren, is het eene plicht van met de grootste aandacht naer te speuren de bedriegelijke middels die zouden kunnen werkstellig gemaakt worden met oogwit van de levensmiddelen op dezen prijs te houden of den zelve nog te doen verhoogen»¹³³. Dit sloeg dan in de eerste plaats op de prijs, het gewicht en de kwaliteit van het brood.

De prijs van de verschillende broodsoorten was onderworpen aan reglementering en werd in ieder gemeente vastgesteld, op basis van de graanprijzen op de lokale markt.

In de kranten is er heel wat te doen over woekerpraktijken waarbij de officiële prijzen niet werden gevolgd of waarbij fraude gepleegd werd op de kwaliteit van het brood.

Dit heeft in Brugge blijkbaar geen aanleiding gegeven tot vaststelling van veel overtredingen. In de politiedossiers vonden we hierover voor deze periode weinig terug¹³⁴.

133. SAB - oproer nr. 18. (circulaire van 5 maart 1847).

134. SAB - Police périodique. Tarification du pain : 1843-1847.

Eénmaal wordt er in de pers melding gemaakt van een politieonderzoek op het gewicht van het brood, waarbij één bakker in overtreding werd genomen ¹³⁵.

b) Beïnvloeden der marktprijzen.

Het lag voor de hand dat de overheid alles in het werk zou stellen om de prijs van de granen en van andere grondstoffen en voedingswaren zo laag mogelijk te houden.

De regering had vanaf 1845 het voorbeeld getoond door de vrije invoer te beslissen van alle basis-producten voor de voeding (tarwe, rogge, boekweit, maïs, bonen, wikke, erwten, haver, gort, gerst, zetmeel, aardappelen, vermicelli, macaroni, griesmeel en rijst) en uitvoerverbod te leggen op aardappelen en boekweit¹³⁶.

Naarmate de crisis uitbreiding nam werden nieuwe maatregelen genomen, of vroegere maatregelen verlengd. Zo had men begin 1847 vrije invoer beslist van bloem en meel¹³⁷ en de uitvoer van brood verboden¹³⁸.

Het is echter opvallend hoe in de maand maart 1847 op versnelde wijze beslissingen genomen worden die tot doel hebben de markten te bevoorraden en de prijzen te beïnvloeden.

Op 6 maart beslist de minister van openbare werken dat de ingevoerde granen voortaan gratis spoorvervoer zullen genieten.

Zo stijgt de tonnage van de gratis vervoerde goederen van respectievelijk 58 en 52 Ton in januari en februari 1847 tot respectievelijk 4.125, 7.325, 10.175 en 11.940 Ton in maart, april, mei en juni 1847.

135. JdBr. 26 maart 1847.

136. MB 25 september 1845, nr. 268.

Voor bespreking van de regeringsmaatregelen verwijzen wij naar JACQUEMYNS, a.w. blz. 270-273.

137. MB 1847, *Rapport au Roi*, a.w. annexe X.

138. id., annexe IX.

Voorwaar een spektakulaire maatregel die aan de schatkist 300.000 fr. kost¹³⁹.

Op 7 maart wordt bij K.B. de vrije invoer van alle vee toegestaan¹⁴⁰ en op 13 maart volgt de vrije invoer van alle vlees, ook gedroogd, gezouten of gerookt¹⁴¹.

Er wordt nog drastischer ingegrepen : tot februari 1847 had de regering nog niet de stap gezet om zelf direkt op de markt van de voedingswaren in te grijpen. Ze doet het vanaf maart, door grote hoeveelheden voedingsprodukten uit het buitenland in te voeren : 2.000 Ton ter waarde van 800.000 fr. worden op beëindiging van de gouverneur van Antwerpen aangekocht, en tegen vaste prijzen in distributie gebracht¹⁴².

Ook nog tijdens de maand maart wordt de wet op de vrije invoer van granen en grutten verlengd¹⁴³. Er wordt ook bij nieuwe wet vrijstelling van rechten verleend bij de invoer per schip van voedingsprodukten en er wordt verbod opgelegd om nog aardappelen en aardappelmeel te gebruiken in de distilleerderijen¹⁴⁴.

Deze opsomming, die niet limitatief is, toont duidelijk aan dat een versnelling in het nemen van beslissingen samenviel met de oproerige gebeurtenissen van begin maart.

139. id., annexe XXV - StvVI. 4 maart 1847.

140. id., annexe XI en MB 8 maart 1847, nr. 67.

141. id., annexe XII en MB 14 maart 1847, nr. 73.

142. MB 1847, *Rapport au Roi*, a.w. blz. 2130. De operatie gaf aanleiding tot een deficiet van slechts 66.930 fr. die door de schatkist gedragen werd.

143. id., annexe XIII.

144. id., annexe XVII.

De haast waarmee zulke wetten worden doorgedrukt blijkt duidelijk : MALOU dient het wetsontwerp in op 8 maart, en ondanks de bemerking van een paar kamerleden dat men toch graag eerst over een gedrukt rapport zou beschikken, wordt de wet op 9 maart eenparig door de Kamer goedgekeurd !

Op 18 maart wordt de wet ook door de Senaat goedgekeurd. (zie L. HYMANS, *Histoire parlementaire de la Belgique de 1831 à 1880.*, Tome II, Bruxelles 1879, blz. 536 en 586.

Verscheidene belangrijke beslissingen zouden ook nog in de volgende maanden genomen worden¹⁴⁵.

Het is hierbij niet alleen het aantal en de omvang van de beslissingen die opvallen, maar ook de aard ervan.

Er moesten heel wat principiële stellingen overwonnen worden om af te breken met protectionistische gewoonten en vooral om af te wijken van niet-interventionistische credos.

Alleen het besef dat de toestand dramatische wendingen aan het nemen was, kon hiertoe doen besluiten¹⁴⁶.

Het stadsbestuur van Brugge had wellicht niet overdreven toen het de dag van het oproer schreef : «Il faut opposer une digue à la marche toujours envahissante d'un fléau qui menace de nous engloutir»¹⁴⁷.

In ieder geval was ook hier het Brugse oproer een niet te onderschatten revelator geweest.

De geleverde inspanningen vanwege de nationale instanties zouden echter nog onvoldoende zijn om o.m. de speculatie en de sterke prijsstijgingen van de granen tegen te gaan. Verscheidene gemeenten, waaronder Brugge, grepen in om de speculatie verder in te tomen en door dirigistische tussenkomsten de prijs van de granen - en dus van het brood - op zo draaglijk mogelijke niveaus te houden. Dit hangt echter nauw samen met de interventies nopens de broodbevoorrading aan de armen tegen gesub-

145. O.m. : - wet van 6 mei 1847 : 300.000 fr. toelage voor het planten van aardappelen.

- mei 1847 : bijzondere maatregelen ten gunste van de katoenfabrieken in Gent (M.B. 1847, blz. 2132).

146. A. VERMEERSCH, o.c. blz. 97 is tot een zelfde conclusie gekomen wat betreft de houding van de nieuwsbladen : «Al deze wanordelijkheden vegen in de pers met één ruk alle ontwijkende overwegingen weg. Nu luidt de vraag niet meer : «Wat zal het volk eten ?» maar wel : «Het volk moet te eten krijgen het koste wat het wil». Alle bladen zijn het er over eens dat het rumoer een hongerrefleks was die onvermijdelijk was geworden».

147. SAB - copies lettres expédiées 1847 : brief van 2 maart 1847 aan minister de Theux.

sidiëerde prijs en we behandelen beide aspecten na elkaar in een volgend hoofdstuk.

c) Overheidsmaatregelen voor werkverschaffing.

De zorg van de overheid beperkte zich niet tot prijsregelende interventies. De overtuiging bestond en werd steeds opnieuw bevestigd, dat het voordeliger en nuttiger was de uitvoering van werken te stimuleren en de noodlijdenden een loon te laten verdienen, dan te moeten aalmoezen uitreiken¹⁴⁸.

Daarom werden vanaf 1845 bijzondere budgetten gestemd om grote werken uit te voeren, o.m. voor de spoorwegen en de waterwegen en werden ook belangrijke maatregelen genomen ter ondersteuning van een aantal nijverheden¹⁴⁹, ook al werd wat dit laatste betreft te dikwijls verkeerd geïnvesteerd in ten dode opgeschreven nijverheden (de artisanale huisweverij en -spinnerij bijvoorbeeld) en onvoldoende in toekomstgerichte activiteiten¹⁵⁰.

Vanaf 1846 werden in stijgende mate infrastructuurwerken uitgevoerd. Half 1847 kon men o.m. reeds op volgende investeringen wijzen :

voor de spoorwegen	23.787.382,-
voor de rijks en provinciebanen	3.478.875,-
voor de buurtwegen	537.000,-
voor andere werken	3.829.087,-
	<hr/>
	31.632.339,- fr. ¹⁵¹

148. MB - *Rapport au Roi*, a.w., annexe III, *Circulaire de Mr. de THEUX aux gouverneurs du Brabant, du Hainaut et des deux Flandres* : «Le travail est préférable à l'aumône et procurer de l'ouvrage aux populations désœuvrées, c'est préserver leur moralité en même temps qu'assurer leur subsistance».

149. MB - *Rapport au Roi*, a.w. is eveneens een goede eigentijdse bron nopens de initiatieven voor werkverschaffing, vooral de annexes XXII, XXIII en XXIV.

150. Om zich hiervan te overtuigen, moet men JACQUEMYNS, a.w. herlezen.

151. MB 1847, *Rapport au roi.*, annexe XXI, XXIII, XXIV.

Dit waren aanzienlijke bedragen voor de tijd, en het was met een duidelijke voldoening dat de ontslagnemende regering de Theux in Augustus uitgebreid relaas gaf van alle werken die zij over gans het grondgebied, en meer bepaald in Oost- en West-Vlaanderen had doen uitvoeren of die nog in uitvoering waren.

Begin 1847 werden twee voor het Brugse belangrijke openbare werken goedgekeurd: de normalisatie van de waterlopen ten Zuiden van Brugge (met het doel 25.000 ha van regelmatige overstroming te vrijwaren) en de sectie Damme - Sint Laureins van het Kanaal Zelzate - Noordzee. Ondanks de sterke oppositie van de Oostvlaamse kamerleden die het totaal voorzien krediet van 2 miljoen fr. bij prioriteit naar het kanaal van Schipdonk op Oostvlaams grondgebied wilden zien gaan, werden beide werken voor een totaal bedrag van 720.000 fr. goedgekeurd.

Het was niet toevallig dat de beslissing na een lang en geargumenteed debat precies op 4 maart 1847 viel: ook bij deze aan gelegenheid was het oproer niet onbesproken gebleven en ook niet zonder invloed¹⁵².

Opnieuw kunnen we vaststellen dat vanaf maart ook op het gebied van de openbare werken een stroomversnelling plaats vindt. Bij zoverre dat de regering enkele maanden later durft te gewagen van een bijna volledige tewerkstelling, zelfs in het probleemgebied West- en Oost-Vlaanderen¹⁵³.

Een schaduwzijde hierbij, die door de tijdgenoten goed werd gevoeld, was het gebrek aan werkverschaffende activiteit die te Brugge door het stadsbestuur of de privé-sektor kon worden aangebracht. In het jaarverslag 1847 en 1848 van de stad Brugge

152. *Annales parlementaires*, 1847, blz. 1013, zitting van 4 maart 1847, de brugse volksvertegenwoordiger MAERTENS: «En terminant, je conjure la Chambre d'accorder le plus tôt possible le crédit demandé. Vous savez ce qui se passe dans ma localité. Le moyen d'y mettre un terme, c'est de faire exécuter des travaux à Bruges, où la misère est si grande».

153. MB 9 aug. 1847 - *Rapport au Roi*, a.w., blz. 2132: «Les circonstances sont déjà tellement changées, qu'aujourd'hui les bras manquent à plusieurs travaux publics même dans les Flandres».

treffen we geen noemenswaardige plaatselijke openbare werken aan die als gevolg van de crisis zouden aangevat zijn.

Daarentegen werd met grote waardering gehandeld, zowel door de overheid als in de kranten, over ieder privé initiatief dat werkverschaffing kon meebrengen.

Het voornaamste was de oprichting door bankier Felix Dujardin¹⁵⁴ van een tekstiel fabriek buiten de Gentpoort : onmiddellijk werden hem belangrijke fiskale voordelen toegezegd¹⁵⁵.

De oprichting door de gebroeders Grossé van een atelier voor zijdewevers en van een zijdeworm-kwekerij werd door het stadsbestuur aangemoedigd : een oppervlakte stadsgrond buiten de Ezelpoort werd hun gratis ter beschikking gesteld¹⁵⁶.

De nationale nijverheidstentoonstelling van 1847 werd beschouwd als een belangrijke gelegenheid om de Brugse artisanale en industriële activiteiten te promoveren, en het schepencollege stuurde afgevaardigden uit naar de Brugse firma's om ze persoonlijk aan te moedigen tot deelname¹⁵⁷.

Erg veel kwam er dus plaatselijk niet uit de bus, ondanks de goede wil en bedoelingen. Dit laatste kwam onder meer tot uiting door de stichting enkele dagen na het oproer van de «Cercle Commercial et Industriel» die, naast de meer officiële (en gescleroseerde) Kamer van Koophandel, een voorname rol van aanmoediging in het handels- en industrieel leven op zich wou ne-

154. Felix DUJARDIN, bankier en industrieel (1769-1848), echtgenote Sabot Franciska, woont Eekhoutstraat C17-48.

155. SAB - notulen GR 27 - 29 maart 1847 : DUJARDIN zal een premie ontvangen gelijk aan de kaairechten die hij zal betalen voor alle materialen, kolen, grondstoffen en afgewerkte produkten met betrekking tot zijn nieuw bedrijf. Wat later, bij beslissing GR van 16 sept. 1848 zal hij ook vrijstelling van octrooirechten bekomen op de door hem aangekochte steenkool.

Zowel voor deze hulp als voor de hiernavolgende ten gunste van GROSSÉ, - en het zijn de twee enige beslissingen van dien aard in 1847 - wordt de gemeentelijke beslissing genomen een paar weken na het hongeroproer.

156. Gem. Br. deel 4, jaarverslag 184 , blz. 177 en notulen gemeenteraad blz. 52 en 63.

157. SAB - Industrie nationale - Exposition de 1847.

men. Vanaf de stichting telde de nieuwe vereniging 125 leden en het voorzitterschap werd - hoe kon het anders - toevertrouwd aan de meest dynamische onder hen : Felix Dujardin¹⁵⁸.

d) Caritatieve hulpverlening.

Waarin men te Brugge in ieder geval niet ten achter bleef was in het verlenen van steun aan de behoeftigen.

1. Partikuliere hulp.

De partikuliere hulpverlening werd bijna dagelijks in de pers aangewakkerd en de vindingrijkheid van de burgerij werd op lof en felicitaties onthaald.

De geldinzamelingen en loterijen waren overtafrijk. Café «De Koormarkt» op de Markt was hiervan één der in het oog lopende aktiviteitscentra¹⁵⁹.

De officieren van het Brugs garnizoen leverden een halve dag soldij in voor de noodlijdenden¹⁶⁰.

Burggraaf de Nieulant onderhield gans de winter 50 behoeftige families op Sint-Andries, de gemeente waarvan hij burgemeester was¹⁶¹.

Pastoor Van Coillie van Sint-Gillis besteedde persoonlijk 900 fr. per week aan het uitdelen van soep aan de behoeftigen van zijn parochie¹⁶².

158. NdFl. 13 en 30 april 1847.

De «Cercle Commercial et Industriel» of «Kring voor Handel en Nijverheid van het arrondissement Brugge» zou bijna honderd jaar blijven bestaan, weze het met hoogten en laagten. In 1941 kwam uiteindelijk een fusie tot stand met de Kamer van Koophandel. (zie : Caemere van Negotie en de Commerce van Brugghe 1667 - 1967, Brugge 1967, blz. 65).

159. JdBr. o.m. 29 januari en 3 februari 1847 en GvBr. 10 maart 1847.

160. JdBr. 23 januari 1847.

161. JdBr. 28 januari 1847 - Burggraaf de NIEULANT (1792-1874) is op dat oogenblik ook provincieraadslid. Zie : L. SCHEPENS a.w. blz. 468.

162. E. REMBRY, *De bekende pastoors van Sint-Gillis te Brugge*, Brugge 1890-96, blz. 549.

Fredericus VAN COILLIE (1804-1884) pastoor-deken van Sint-Gillis (van 1841 tot 1882).

Talrijk waren de partikulieren, o.m. bij de geestelijkheid die bons ondertekenden waarmee de behoeftigen bij hun bakker brood konden halen¹⁶³.

De inwoners van de Sint-Jansstraat en de Sint-Walburgastraat betaalden 30 behoeftigen om de sneeuw in hun straten weg te ruimen¹⁶⁴!

Ridder Peers-Dupectiaux deelde brood, wortelen en aardappelen uit aan veertig families¹⁶⁵.

De brooduitdelingen werden door talrijke verenigingen als een vaderlandse plicht beschouwd. Zo deden bvb. de Schuttersgilde van Sint-Sebastiaan¹⁶⁶, de maatschappij Burgerwelzijn¹⁶⁷ en vele anderen dergelijke brooduitdelingen.

Voorbeelden werden aangehaald van eigenaars die beslist hadden om extra herstellings- en onderhoudswerken te laten uitvoeren door zoveel mogelijk arbeiders¹⁶⁸.

Ook de leden van de gemeenteraad toonden het goede voorbeeld : zij verzaakten aan hun zitpenningen voor 1847 (1800 fr.) die werden besteed aan de armenzorg¹⁶⁹.

Een lid van de gemeenteraad - we konden zijn naam niet achterhalen - deed persoonlijk nog een extra-inspanning : hij schonk 3.000 fr. om het pension te betalen voor jeugdige bedelaars die ondergebracht werden bij landbouwers in het Brugse¹⁷⁰.

163. Dit gaf trouwens bij herhaling aanleiding tot het in omloop komen van namaak-bons, o.m. ten nadele van de onderpastoors DELRUE (St.-Salvators) en CLAERHOUDT (St. Walburga) zie : GvBr. 15 maart 1847 en JdBr. 1 mei 1847 en RAB Corr. Rechth. 1847, de dossiers over de daders van deze bons.

164. JdBr. 23 januari 1847.

165. JdBr. 8 januari 1847.

Ridder PEERS (1804-1895) op dat ogenblik nog provincieraadslid, zal bij de verkiezingen van 1848 tot liberaal volksvertegenwoordiger verkozen worden. Zie : L. SCHEPENS, a.w. blz. 541.

166. JdBr. 30 januari 1847.

167. JdBr. 2 februari 1847.

168. GvBr. 5 maart 1847.

169. Gem. Br., Deel 4 - begrotingen en rekeningen 1846 - 1847.

170. Gem. Br., Deel 4, blz. 481.

E.H. De Foere¹⁷¹ liet een deel van zijn parlementaire vergoeding vallen ten voordele van de armen, voorbeeld dat ook door andere parlamentsleden gevolgd werd¹⁷².

De ganse periode gaf overtalrijke voorbeelden van steun- en hulpverlening, die naar onze maatstaven paternalistisch en te uitsluitend menslievend lijken, maar die voor de tijd toch een zeer belangrijk élan van solidariteit betekenden.

Het gezelschapsleven - toneelopvoeringen, bals, feesten, tombolas - stond praktisch uitsluitend in het teken van menslievende akties. Grote nationale en plaatselijke geldinzamelingen brachten belangrijke sommen op, waarbij minder getroffen gebieden - en o.m. de Waalse provincies - aanzienlijke bedragen stuurden naar «de Vlaanders»¹⁷³.

De totaliteit van de privé hulp heeft zonder twijfel, en vooral dan in de meest cruciale periodes, een aanzienlijke bijdrage geleverd tot het bestrijden van de hongersnood en tot het lenigen van ellende die te algemeen was geworden om nog alleen door de officiële instanties te worden bestreden.

2. Privé-organismen.

Naast de aanzienlijke partikuliere hulpverlening, die meestal rechtstreeks aan de hulpbehoevenden werd verstrekt, kwam in 1847, nog meer dan voordien, een veralgemeende en georganiseerde steun-verlening op gang vanwege privé-organismen.

Zo werd er melding gemaakt van de Koninklijke Maatschappij voor Menschlievendheid - die aan de arme Vlamingen die in de hoofdstad werden opgepakt en terug naar hun gemeente werden gestuurd, een gift van 3 fr. per persoon meegaf¹⁷⁴.

171. Leo DE FOERE, priester en politicus (1787-1851) - Nationaal Biografisch Woordenboek III-313.

172. JdBr. 7 januari 1847.

173. Een aantal voorbeelden bij G. JACQUEMYS, a.w. blz. 311-312.

174. StvVI. 4 maart 1847.

De Société Générale organiseerde een openbare inschrijving waar ze als eerste 30.000 fr. voor stortte en opende inschrijvingslijsten in al haar kantoren¹⁷⁵.

Maar vooral namen de bisschoppen van Brugge en Gent het initiatief tot oprichting van een «comité central de secours»¹⁷⁶ die de inzameling van gelden organiseerden. Koning Leopold schonk 20.000 fr. aan deze hulpactie¹⁷⁷.

Voor West-Vlaanderen deed bisschop Boussem¹⁷⁸ een plechtige oproep op 14 januari 1847¹⁷⁹, waarna hij een provinciale commissie installeerde die het ophalen en verdelen van de giften zou op zich nemen¹⁸⁰. Dit «comité provincial de secours» had zijn zetel te Brugge en van daaruit werd hulp verleend aan alle West-vlaamse gemeenten. De steungelden werden voor de twee derden bij de Brugse burgerij ingezameld: de lijst van de bijna 400

175. JdBr. 10 januari en 11 april 1847.

176. Zie hierover vooral de tot hertoe nog onbenutte archieven in Bisschoppelijk Archief Brugge (BAB) - dossier C 520.

JdBr. 23 januari 1847.

178. F.R. BOUSSEM (Veurne 1774 - Brugge 1848). Over hem o.m. B. JANSSENS DE BISTHOVEN, *Het bestuur van Mgr. Boussem in*: *Collationes Bruggenses* 1948, blz. 298-302.

179. «Appel à la charité des riches du diocèse de Bruges et des autres diocèses de la Belgique» (zie o.m. JdBr. 16 januari 1847) - originele tekst in BAB - C520.

180. Deze commissie voorgezeten door Jean de CROESER-VAN CALOEN (provoost Ed. Confrerie H. Bloed in 1837) bestond uit de heren Felix DUJARDIN - PAVOT, Jean-Bapt. VAN OCKERHOUT-VAN CALOEN (provoost Ed. Confrerie H. Bloed in 1846) Charles VAN STEENKISTE - RETSIN en de kanunniken J.O. ANDRIES en D. HEENE. - Het valt hierbij op dat de bisschop het initiatief duidelijk door iedereen wilde aanvaard zien, en hiervoor twee leden van liberale strekking - weliswaar pratikerende katholieken en zeer gematigde liberalen - in het comité opnam: Felix DUJARDIN en Charles VAN STEENKISTE. Kanunnik Jozef O. ANDRIES (1796-1886) was de actieve secretaris van de commissie.

De alomtegenwoordigheid van J.O. ANDRIES en C. CARTON, en in mindere mate van D. HEENE, op alle fronten van de intellectuele en caritatieve bedrijvigheid te Brugge is opmerkelijk.

Brugse donateurs is een waarachtige «who is who» van de bezittende groep rond de eerste helft van de negentiende eeuw, netjes en hiërarchisch op een rijtje gezet naar gelang het belang van hun giften.

Op enkele weken tijd werd meer dan 80.000 fr. te Brugge ingezameld (ter vergelijking : Kortrijk leverde 9.860 fr. en Oostende 7.240 fr.). Hiervan werd slechts 33.600 fr. te Brugge besteed : het overige ging naar de kleine steden en de landelijke gemeenten die in nog veel grotere nood verkeerden dan de provinciehoofdstad¹⁸¹.

3. Het bureel van weldadigheid.

De normale verdeler van steun aan de noodlijdenden was in alle omstandigheden, het Bureel van Weldadigheid. Het spreekt vanzelf dat het ook in crisisperiodes als eerste en voornaamste steunverlener op de bres stond.

Brugge had het voorrecht over een relatief bemiddeld bureel van weldadigheid te beschikken, met als gevolg dat er met ruime maat hulp werd uitgedeeld.

181. SAB-Actes de bienfaisance-Soulagement des malheureux de la Flandre Occidentale, 1848. Hierin vinden we een kleine fascicule :

Compte-rendu des opérations du comité provincial de secours, établi à Bruges, pour le soulagement des malheureux de la Flandre Occidentale, publié en vertu de l'article 9 de ses statuts, année 1848, Bruges, imprimerie A. Bogaert, 16 blz. (De tabel van de ingezamelde giften slaat waarschijnlijk op de inzamelingen tijdens 1847. De vermelding van de gift van de Koning wijst in deze richting, tenzij hij in '48 nogmaals zelfde gift deed.)

De «Archives du comité provincial de secours, établi à Bruges, pour le soulagement des malheureux de la Flandre Occidentale» dat door JACQUEMYNS als bron wordt vermeld, hebben we op het SAB niet teruggevonden : wel enkele fragmenten, in bovengemeld dossier.

- Het BAB heeft de originele stukken van het comité bewaard onder nr. C520, voor wat betreft het jaar 1847.

In de gemeenteraad liet gemeenteraadslid Coppieters¹⁸², tevens voorzitter van het Bureel van Weldadigheid niet na om er op te wijzen welke grote inspanningen er geleverd werden : van december 1846 tot einde februari 1847 was er o.m. 250.000 kg. steenkool en 40.000 fr. in speciën onder de Brugse hulpbehoevenden verdeeld¹⁸³.

Over het jaar 1847 zou het Bureel van Weldadigheid voor 142.484,80 fr. steun aan de 21.552 hulpbehoevenden verlenen¹⁸⁴.

Dit was aanzienlijk meer dan in de vorige, nochtans ook moeilijke jaren, hoewel het dan toch amper per persoon de tegenwaarde van 16 broden vertegenwoordigde. Het was dan ook niet verwonderlijk dat dit volstrekt onvoldoende bleek.

e) De inspanningen van het stadsbestuur.

Als laatste, maar niet minst belangrijke hulpverlener kwam dan het gemeentebestuur¹⁸⁵.

De stad had jaarlijks tussenkomsten te doen voor de begrotingen van het Bureel van Weldadigheid, van het Bedelaarswerkhuis en

182. J.B. COPPIETERS TWALLANT (1806-1860), zoon van burgemeester J.B. COPPIETERS, schoonzoon van volksvertegenwoordiger Charles COPPIETERS-STOCKHOVE, later zelf ook volksvertegenwoordiger. (L. SCHEPENS, o.c. blz. 431); woont Sint Jansstraat A3-3.

183. SAB - gemeenteraad, notulen 4 maart 1847.

184. Gem. Br., deel 4, jaarverslag 1847, blz. 463.

185. Voor gans dit hoofdstuk baseren wij ons op : «Crise des subsistances 1847 - Rapport fait au conseil communal le 1er septembre 1847» in : Gemeenteblad Brugge, deel 4, blz. 191-220.

Originele tekst in handschrift in : SAB - Résolutions du conseil communal n° 20 (1846-1847) blz. 202 en volgende. G. JACQUEMYNS, a.w. heeft zijn verhaal wat Brugge betreft eveneens op dit rapport gesteund, hoewel hij het niet expliciet als bron vermeldt. Dit rapport is van een belangrijke documentaire waarde, zowel omwille van de nauwkeurige cijfergegevens als van de argumentaties en beschouwingen die er aan toegevoegd zijn en die zeer goed het tijdsklimaat weergeven. Dit rapport toonde meteen aan hoe ernstig men de crisis in 1847 had aangevoeld : noch voor de vorige noch voor de volgende jaren zou men de noodzaak voelen om een gelijkaardig rapport op te maken.

van verschillende andere vormen van caritatieve hulpverlening. Het jaar 1847 zou al deze vormen van betoelagingen op veel hogere cijfers brengen dan de vorige jaren.

Maar toen op het hoogtepunt van de crisis deze tussenkomsten nog onvoldoende bleken en de gewone tegemoetkomingen van het Bureel van Weldadigheid, zelfs bijgestaan door de particuliere hulpverlening niet meer volstonden, voegde de stad er eigen initiatieven aan toe.

Deze initiatieven zijn belangrijk geweest, en strekken zich over een bredere periode uit dan de hier behandelde. Wij houden het hier bij de activiteiten onmiddellijk vóór en na het hongeroproer van maart 1847 en bij de evolutie die ingevolge het oproer hierin merkbaar is.

1. Soep uitdelingen.

Een maatregel van de regering, namelijk het verstrekken van bijzondere toelagen voor de hulp aan de crisis-gebieden,¹⁸⁶ was aanleiding tot een eerste vorm van rechtstreekse stadstussenkomst: het organiseren van gratis soep bedelingen. De stad Brugge ontving een toelage van 15.000 fr. en er werd beslist hiervan 8.000 fr.¹⁸⁷ ter beschikking te stellen van een comité dat op initiatief van de bisschop was opgericht en gratis soepbedelingen per wijk zou bezorgen¹⁸⁸.

De eerste distributie had plaats op 23 januari 1847 en 1800 armen werden van soep voorzien¹⁸⁹.

186. Wet van 20 dec. 1846 : toelage van 1.500.000 fr. te verdelen over de getroffen gebieden.

187. SAB - GR - notulen 21 januari 1847 : 5.000 fr. gestemd. In zitting GR van 27 en 29 maart 1847 werd nog een bijkomende toelage van 3.000 fr. gestemd.

188. NdFl. 16 januari 1847.

189. Het comité bestond uit de dames Felix DUJARDIN-SABOT, Charles SERWEYTENS-DE MERCX, gravin de la SERNA, VAN DER HOFSTADT-DUJARDIN, GODDYN-DEVAUX, RYELANDT en kanunnik D. HEENE en priester C. CARTON. Dames uit klerikale en liberale middens dus.

De bedeling zou doorgaan tot 25 april 1847. In totaal werd 274.300 liter soep bedeed, op vierentwintig verschillende plaatsen in de verscheidene stadswijken. Hiervan werd 233.177 liter gratis bedeed en 41.123 liter verkocht tegen 7 centimes per liter.

De totale uitgave bedroeg 19.831,99 fr.. Behalve de 8.000 fr. stadstoelage, werd ze bestreden door een bijdrage van het Weldadigheidsbureau (6.788 fr.), de verkoop (2.845 fr.) en bijzondere giften (2.197 fr.)¹⁹⁰.

2) Broodbons.

Reeds vóór het oproer van begin maart had de gemeenteraad van Brugge beslist om naast de soepbedelingen ook toelagen op de prijs van het brood te verstrekken.

Een commissie had zich namelijk tijdens de maand februari beraaden over de vraag : «Wat kunnen we nog als bijkomende hulpverlening doen ?»¹⁹¹.

Drie mogelijkheden waren onderzocht geworden.

De eerste was het financieren van buitengewone werken : men zou aldus de noodlijdenden aan het werk kunnen zetten en hun een loon uitbetalen. Dit bleek echter weinig zin te hebben : er waren geen plannen voor werken van enige omvang die op korte termijn konden in gang gezet worden¹⁹².

De tweede was het uitdelen van gelden aan degenen die voorwerpen in pand hadden gegeven bij de Berg van Barmartigheid.

Maar deze mogelijkheid werd afgewezen, omdat ze de hulpbehoevenden wel hun panden kon doen vrijkopen, maar hun daarmee nog niets te eten gaf, tenzij ze het vrijgekomen voorwerp onmiddellijk opnieuw zouden verpanden.

190. Gem. Br., deel 4, Rapport *Crise des subsistances*, blz. 192-194.

191. SAB - GR 27 februari 1847.

192. Gem. Br., Deel 4, blz. 40, lezen we dat wel kleinere werken werden uitgevoerd. Zo werd 1.000 fr. betaald aan een extra-ploeg voor buitengewone sneeuwruiming.

De derde mogelijkheid werd uiteindelijk weerhouden : men zou dagelijks 5.000 broodbons uitgeven ter waarde van 6 centimes, waarmee dan bij de bakkers een kg. brood aan verminderde prijs kon worden gekocht.

Indien men dit 2 maanden volhield, zou dit 18.000 fr. kosten.

Gelet op de te vrezen verdere stijgingen van de broodprijzen verwachtte men zelfs een uitgave van 30.000 fr.¹⁹³.

Er bleef echter slechts 9.000 fr. over van de regeringstoelage, en aangezien men niet van oordeel was dat men hiervoor de gemeentelijke kas kon aanspreken, werd beslist een bijkomende rijkstoelage van 15.000 fr. aan te vragen¹⁹⁴.

Op 2 maart 1847 werd een delegatie van de stad ontvangen bij gouverneur en minister De Muelenaere, teneinde zijn steun voor deze vraag te bekomen. Dezelfde avond, terwijl het oproer reeds woedde in de straten van de stad, kwam de gemeenteraad samen om, als gevolg van de steun toegezegd door de gouverneur, een delegatie aan te stellen.

De raadsleden J.B. Coppieters (tevens voorzitter van het Bureel van Weldadigheid) en de te Brussel goed bekende Joseph Van der Linden¹⁹⁵ zouden 's anderendaags naar de hoofdstad afreizen om er, samen met burgemeester de Pelichy - die te Brussel vertoefde - het Brugge verzoek te gaan bepleiten¹⁹⁶.

193. SAB - copies lettres expédiées 1847 - brief van 2 maart 1847 gericht aan de Theux (expeditie nummer 18986).

194. SAB - cfr. voetnoot 202 : «Comme l'administration et les habitants ont épuisé toutes leurs ressources pour alléger le sort du pauvre, il n'est guère possible que le conseil songe à l'exécution de la mesure, si le gouvernement n'intervient pas dans la dépense.»

195. Joseph VAN DER LINDEN (1798-1877) woonde te Brugge in het Krom Genthof F3-33 en was sedert 1840 de hoogste ambtenaar van het ministerie van financiën met standplaats Brugge : directeur van de schatkist. Sedert 1846 was hij liberaal gemeenteraadslid van Brugge. Het is dezelfde Joseph VAN DER LINDEN die in 1830 lid was van het Voorlopig Bewind.

In 1850 verliet hij Brugge voor Mons. (over hem, zie : DU BUS DE WARNAFFE en C. BEYAERT, *Le Congrès National, Biographies des membres du congrès national et du gouvernement provisoire 1830-1831*, Bruxelles-Paris 1930.

196. SAB - notulen gemeenteraad 2 maart 1847.

De Theux¹⁹⁷ ontving hen vriendelijk maar het antwoord bleef vaag : hij wou eerst de gouverneur raadplegen. De twee raadsleden spoorden derhalve met spoed terug naar Brugge, hiervoor zelfs een afspraak met de minister van openbare werken aan burgemeester de Pelichy alleen overlatend, om in de vooravond opnieuw hun opwachting te gaan maken bij De Muelenaere.

Deze beloofde hun formeel dat hij zou aandringen op toezegging van de 15.000 fr., maar 's anderendaags moest hij het ontgoochelende bericht meedelen dat de regering waarschijnlijk niets meer zou geven¹⁹⁸.

Met deze gegevens voorhanden, kwam de gemeenteraad de avond van 4 maart opnieuw bijeen. Het oproer had ondertussen de gemoederen geschokt. Men besliste dan ook dat, ondanks de weigering van de regering, het idee «broodbons» toch zou worden uitgevoerd, en de stad dit zelf zou financieren¹⁹⁹.

Enkele dagen later zou de regering dan toch - ook onder druk van de oproerbewegingen en na een nieuwe delegatie uit Brugge ontvangen te hebben²⁰⁰ - nog een extra inspanning doen : de stad Brugge ontving 10.000 fr. bijkomende toelage ²⁰¹. Op enkele dagen tijd werd de bedeling georganiseerd²⁰². Er zouden dagelijks

197. Graaf Barthelemy F. DE THEUX DE MEYLANDT (1794-1874), Biographie Nationale XXIV-323.

198. DE THEUX zag weinig heil in dergelijke betoelagingen die niets fundamenteels oplossen en het de gemeenten te gemakkelijk maakten. Zie : *Annales Parlementaires 1847*, blz. 782, zitting 11 februari 1847 : «qu'on ne vienne pas d'autorité ou de force arracher au gouvernement des subsides, les lui faire accorder imprudemment et légèrement. C'est à quoi il ne consentira pas».

199. SAB - GR, notulen 4 maart 1847.

200. SAB - GR, notulen 11 maart 1847 : de onlangs schepen geworden Louis DE LESCLUSE (1807-1858) en het onlangs verkozen gemeenteraadslid Jules BOYVAL (1814-1879) worden naar minister-president de THEUX gestuurd «pour savoir les mesures que le gouvernement a cru devoir prendre pour l'approvisionnement du pays». (over L. DE LESCLUSE, L. SCHEPENS, a.w. blz. 459 en over J. BOYVAL, *Journal de Bruges* 14/15 en 18 september 1879).

201. SAB - GR, notulen 13 maart 1847.

202. SAB - GR, notulen 11 maart 1847.

(behalve 's zondags) aan de behoeftigen 8.000 bons worden verkocht à 32 centimes. Hiermee konden zij dan bij hun bakker 1 kg tarwebrood van derde kwaliteit kopen, dat 38 ct. kostte.

Het succes van de maatregel was zo groot dat men weldra met 8.000 bons per dag niet genoeg had en meteen ook een enorme stroom van koperen nikkeltjes de stadskas kwam binnengestroomd : 2.016.960 centimes de eerste twee weken ²⁰³.

Men wijzigde dan ook vlug het systeem en voortaan werden de bons gratis uitgedeeld, zodat men met de bon de overige 32 ct. per brood rechtstreeks aan de bakker betaalde.

De belangstelling voor de broodbons steeg naarmate de prijs van het brood steeg. Want zo 38 ct. reeds als een uitzonderlijk hoge prijs werd beschouwd - zo hoog dat het een oproer had veroorzaakt - dit was nog niet het einde. In april steeg de prijs tot 43 ct., zodat de stad 11 ct. per brood moest bijpassen²⁰⁴.

Dan nog mocht men zich te Brugge gelukkig achten, want in andere steden, zoals Doornik, Brussel, Luik of Leuven, steeg de prijs tot 50 en zelfs 54 ct. per brood.

De stad schreef terecht de relatief mindere stijging toe aan haar tussenkomst op de graanmarkt, zoals we hierna zullen zien.

De broodbons-operatie gaf derhalve aanleiding tot een veel belangrijker uitgave voor de stad dan aanvankelijk was begroot. Had men, vóór het oproer, gedacht hieraan 18.000 fr. te spenderen - en op voorwaarde dat dit op kosten van de regering ge-

203. JdBr. 20 maart 1847 had kritiek op het systeem : om de bon met de 6 cent. vermindering te kunnen krijgen moest men soms tot twee uur in de rij staan, meldde de krant. Het totale broodverbruik werd op 25.000 kg. per dag geschat. Hiervan werd van half april tot half juni tussen de 8 à 10.000 kg. bij middel van de broodbons aangekocht. (Gem. Br. deel 4, Rapport Crise de subsistances 1847, annexe nr. 1).

204. In feite 10 ct. omdat overeengekomen werd met de bakkers dat ze op de broodbons 1 ct. van de officiële prijs lieten vallen.

beurde - dan gaf men uit de stadskas uiteindelijk 63.780,63 fr. uit waarmee 805.566 broden tegen goedkoper prijs werden verkocht²⁰⁵.

Ook hier had het oproer duidelijk de gemoederen wakker geschud en tot uitgaven doen beslissen die tot de 2de maart niet voor mogelijk werden gehouden.

Het stadsbestuur was zich trouwens bewust dat deze zware uitgave in de gegeven omstandigheden de losprijs was voor het verzekeren van de openbare orde : «Ce sacrifice a exercé une influence très heureuse sur l'esprit de notre population ouvrière, qui comprenait fort bien que l'administration ne pouvait continuer à supporter cette énorme charge, qu'à la condition expresse que la tranquillité publique ne fut point troublée»²⁰⁶.

3. Subsidies op de graanprijzen.

Gratis soep en broodbons sprongen voort uit de traditionele caritatieve ingesteldheid : de hulpbehoevenden rechtstreeks steun verlenen voor de essentiële levensbehoeften.

Daarentegen gaven de subsidies op de graanprijzen die voornamelijk te Brugge, Gent en Ieper zouden verleend worden, blijk van een wil tot interventionisme, die slechts in periodes van grote crisis mogelijk was. Dit ging immers in tegen de conservatieve handelsopvattingen.

Het was trouwens niet zonder strubbelingen dat de stad tot de formule kwam, waarbij zij graan aankocht aan een bepaalde prijs en bij voorkeur in het buitenland, om ze dan beneden die prijs

205. Ter vergelijking : de stad Gent nam een gelijkaardig initiatief tijdens dezelfde periode. Het aantal broden was nagenoeg gelijk : 872.612, en er werd 112.566,47 fr. aan besteed : een dubbel zo hoog bedrag als te Brugge, omdat de prijs van het brood er méér steeg en Gent minder inspanningen deed voor de vermindering van de graanprijzen (JACQUEMYS, a.w. blz. 287).

206. Gem. Br., Deel 4, *Rapport des subsistances 1847*, a.w. blz. 214.

aan de bakkers van de stad te verkopen en zelfs enkele keren op de zaterdagmarkt te koop te bieden²⁰⁷.

Een echte dumping-praktijk dus.

Onder invloed van het oproer van 2 maart besliste de gemeenteraad eenparig een eerste proef te doen. Er werden 1416 hektoliter tarwe aangekocht bij de graanhandelaars Antoine en Jacques De Meulemeester, tegen een gemiddelde prijs van 37,07 fr. en verkocht tegen 32,70 fr., met een verlies voor de stadskas van 6.354 fr.²⁰⁸.

Dit was echter alleen onder druk van de oproertoestand mogelijk gebleken, want reeds op 27 maart besliste de gemeenteraad tot groot ongenoegen van het schepencollege en met 10 stemmen tegen 8 dit experiment stop te zetten²⁰⁹.

Een nieuwe verhoging van de graanprijzen, enkele dagen later, die de prijs van 1 kg. tarwebrood op de katastrofaal hoge prijs van 43 ct. bracht, deed evenwel de gemeenteraad tot inkeer komen, en op 17 april werd, met 18 stemmen tegen 5, beslist dat de stad tot nadere orde wekelijks tot 1500 hektoliter tarwe mocht aankopen om aan lage prijs te verkopen²¹⁰.

207. SAB - GR, notulen 11 maart 1847.

Naast deze gemeentelijke inspanning moeten we nog twee andere initiatieven vermelden :

- de inspanningen die gedaan worden door de gouverneur en het stadsbestuur om de landbouwers aan te moedigen met hun graan naar de zaterdagmarkt te komen en niet weg te blijven uit vrees voor mogelijke opstootjes (JdBr. 4 maart 1847, Impartial de Bruges 4 de Bruges 4 mars 1847, NdFl. 9 mars 1847, GvBr. 5 maart 1847 - SAB - Gemeenteraad, notulen 11 maart 1847 en SAB - copies lettres expédiées, expéditiën. 19056)
- de beslissing van een aantal graanhandelaars om geen graan meer aan te kopen op de binnenlandse markt, doch enkel in het buitenland, teneinde ook op die wijze het aanbod te doen toenemen, en waarbij zij zich tegenover mekaar verbinden om 100 fr. boete per hektoliter voor de armen te storten indien zij op aankoop van inlands graan betrappt worden. (GvBr. 12 maart 1847 - NdFl. 15 mars 1847).

208. Gem. Br. Deel 4, Rapport crise des subsistances 1847, a.w. blz. 210-215.

209. SAB-GR, notulen 27 maart 1847.

Volgens NdFl. van 8 en 17 april 1847 waren het de zogenaamde «progressisten» of liberalen - met uitzondering van Ernest MARLIER - die in de gemeenteraad tegen de maatregel hadden gestemd.

210. SAB - GR, notulen 12 en 17 april 1847.

Zo groot was de schrik voor herhaling van het oproer, dat tussen 17 april en 17 juli, 9.890 hektoliter door de stad werd aangekocht te Cadzand, Groningen en Antwerpen en tegen een prijs werd verhandeld waarop bijna 10 fr. per hektoliter moest worden toe-
gedragen :

9890 hl. à 43,11 per hl.	426.375,18 fr.
verkocht à 33,84 fr. per hl.	337.566,74 fr.

88.828,44 fr.

+ verlies maart 6.354,86 fr.

totaal verlies : 95.183,30 fr.²¹¹

Nogmaals moet hier worden herhaald dat, wat vóór 2 maart 1847 zelfs niet in overweging werd genomen, na die datum, eerst schoorvoetend en weldra met overtuiging als een probaat middel in de strijd tegen de levensduurte werd aangewend. De stad die in februari alleen caritatieve tussenkomsten overwoog, en dan nog voor zoveel deze niet op stadskosten maar met regerings-toelage konden gerealiseerd worden, kwam na het oproer van begin maart met belangrijke eigen middelen over de brug om, zelfs ten koste van de vrijheid van handel, op de prijzen van de granen te drukken.

Hoe omstreden een dergelijke maatregel was, kan men opmaken uit de uitgebreide verdediging van het systeem die het schepen-college in zijn rapport van 1 september 1847 neerschreef en waarbij het wilde aantonen dat deze uitgave zonder meer verrechtvaardigd was door de uitzonderlijke omstandigheden²¹².

211. Ter vergelijking : de stad Gent deed dezelfde operatie, van maart tot augustus 1847, met een verlies voor de stadskas van 42.792,01 fr. (zie JA-CQUEMYS, a.w. blz. 287).

212. Een andere vorm van prijsbeïnvloeding gebeurde voor het vlees : de octrooirechten werden van 10 op 6 % gebracht. We hebben geen becijferde gegevens gevonden over deze maatregel, die trouwens pas vanaf 5 juni 1847 in voege kwam en die we hier dan ook buiten beschouwing laten. (Gem. Br., deel 4, blz. 69).

4. Besluit.

De stedelijke tussenkomsten beliepen aldus alleen reeds voor de eerste helft van 1847 nagenoeg 200.000 fr. Het was vooral na het oproer van 2 en 3 maart dat in versneld tempo beroep werd gedaan op het krediet van de stad om aan de onmiddellijke en grote noden het hoofd te bieden.

De stad aarzelde niet, naast de uitzonderlijke leningen die zij in 1845 en 1846 reeds had aangegaan, opnieuw verschillende leningen op te nemen, enerzijds bij het Bestuur van de Burgerlijke godshuizen of bij het Bureel van Weldadigheid (tegen een intrest van 4 of 4 ½ %) of zelfs bij de bevolking (renteloze leningen) terwijl de belastingen verhoogd werden om de intrestlast te kunnen bestrijden en de schuld over de volgende jaren te kunnen aflossen²¹³.

Wanneer men daarbij nog de commerciële graanactiviteit voegt, die een omzet van bij de 480.000 fr. betekende (met een deficit van meer dan 95.000 fr.), dan kan men meten welke grote inspanningen het stadsbestuur zich op korte termijn getrooste en tot welke versnelling in de uitgaven het hongerooproer van begin maart aanleiding gaf²¹⁴.

Op 1 jaar tijd verhoogde de schuldenlast van de stad met 176.000 fr., hetzij met meer dan tien procent. De uitgaven veroorzaakt door de crisis bereikten een som die bijna de helft was van het totaal bedrag van de stadsbegroting : het grootste deel van deze uitgaven verscheen echter niet onder de gewone uitgaven, aangezien ze met buitengewone leningen werden gefinancierd²¹⁵.

213. Gem. Br., Deel 3, blz. 133 en Deel 4, blz. 313, 316, 320, 325, enz.

214. De stad beschikte over onvoldoende gelden om deze belangrijke operaties te financieren, en leende o.m. bij hoogdringendheid 100.000 fr. bij Felix DUJARDIN teneinde de aankopen te Antwerpen te kunnen betalen (SAB - copies lettres expédiées, brief van 11 mei 1847).

215. Gem. Br., Deel 4, - jaarverslag 1848, blz. 450.

Buitengewone leningen aangaan, niet om investeringen te financieren, maar gewoon om de bevolking te eten te geven : toppunt van onorthodox beleid ! Alleen het besef van de onhoudbaarheid van de toestand kon de verantwoordelijken tot deze beslissingen overhalen.

V. ALGEMENE CONCLUSIES.

A. Over het hongerooproer.

1. Het hongerooproer van maart 1847 te Brugge situeert zich in de lijn van de 18de en 19de eeuwse hongerooproeren die de stad heeft gekend : de arme bevolking, die haar toestand van geassisteerde aanvaardt, komt in opstand wanneer de prijsstijgingen niet meer voldoende worden opgevangen door de georganiseerde armenzorg. Ook al kan men bepaalde elementen aanduiden die de weg voor het oproer van Maart 1847 hebben geëffend (kleine relletjes, geruchten en babbels over graan-spekulanten, het uithalen van de «zwarte vlag», het pamflet Van de Castele) toch mag worden aangenomen dat het oproer zelf een spontane manifestatie was zonder voorbereiding, zonder leiders en zonder preciese doelstellingen.
2. Gelet op de Brugse antecedenten, is het niet ongewoon dat het eerste oproer in de reeks die in 1847 in België plaats vond, te Brugge ontstond. Het is daarbij aan te stippen dat Brugge zowel wat de graad van pauperisme aangaat, als wat betreft het volume van de hulpverlening, er beter aan toe was dan de meeste andere steden in Vlaanderen en vooral dan de plattelandsgemeenten : de uitgehongerde miserabele plattelandsbevolking bleek over het algemeen over weinig reaktievermogen meer te beschikken, daar waar bij de stadsbevolking toch nog een zekere reaktie, een vorm van primair «sociaal verweer» mogelijk bleek.

B. Over de te Brugge genomen maatregelen.

1. Van zodra het oproer uitbreekt, worden een aantal maatregelen genomen : massaal inzetten van het plaatselijk militair garnizoen en de rijkswacht, aanhouden van een (beperkt) aantal betichten, uitvaardigen van een samenscholingsverbod, straatverlichting de ganse nacht door en vooral inzetten van de armenmeesters die de ondersteunde bevolking tot afzijdigheid moeten dwingen.

De verschillende overheidslichamen houden tijdens de oproerdagen nauw met elkaar contact, en komen minstens twee maal bijeen om hun activiteiten te coördineren. De gouverneur speelt hierbij een actieve rol.

2. De maatregelen die vervolgens worden genomen om een herhaling van de onlusten te voorkomen zijn : het reorganiseren van het systeem der wijkmeesters, het uitdelen van gratis soep, het organiseren van broodverkoop aan verminderde prijzen, het ingrijpen op de graanprijzen. Deze maatregelen gaan samen met een uitzonderlijke inspanning van vrijgevigheid en weldadigheid vanwege alle instellingen en begoede burgers, waarbij een beweging van nationale solidariteit ten gunste van de beide Vlaanders wordt geaccentueerd.

C. Over de gewijzigde mentaliteit.

1. Naarmate men alle elementen bij elkaar brengt, komt men gaandeweg tot de vaststelling dat het Brugse oproer, (evenals de enkele opstootjes die elders volgen, tot aan het Gentse oproer in mei dat ook nogal wat stof doet opwaaien) een grotere invloed heeft uitgeoefend dan men er tot hiertoe aan toekende. De publieke opinie en de verantwoordelijken kwamen plots tot het bewustzijn dat het zó niet verder kon, en dat deze nochtans relatief gemakkelijk ingetoomde revolutie de voorbode was van een echte revolutie die de gevestigde orde kon omver werpen.
2. Vandaar de volledig gewijzigde houding van het stadsbestuur vanaf 3 maart 1847 :
 - vóór die datum denkt men slechts op steunverlening voor zoveel dit met regeringstoelagen kan gebeuren ; na die datum neemt men initiatieven die aanzienlijke eigen uitgaven met een deficit van 200.000 fr. zullen meebrengen. Wat meer is, men neemt beslissingen (voor de broodbons, voor de aankoop van granen) zonder vooraf een budget te hebben vastgesteld. Het is duidelijk : «Eerst uitgeven, achteraf vaststellen wat het gekost heeft».
 - vóór die datum denkt men enkel in termen van caritatieve hulpverlening (gratis soep, broodbons), na die datum doet men iets - ondanks de heftige tegenstand van de beroepsmiddens die in de gemeenteraad spreekbuizen hebben - die voor de tijd ongewoon is en waar zelfs de regering is voor teruggeschrikt : men koopt graan en verkoopt ze aan dumping-prijzen. Men verwezenlijkt hierbij op enkele weken tijd een zakencijfer dat bijna zo belangrijk is als de volledige jaarbe-

groting van de stad. Ook dit gebeurt zonder vooraf gemaakte begroting en wordt gefinancierd met inderhaast aangegane leningen.

3. Vandaar ook de aanzienlijk gewijzigde houding van de regering vanaf dezelfde datum :

— alle vroeger genomen beslissingen worden niet alleen bekrachtigd of verlengd, maar een aantal nieuwe wetten en koninklijke besluiten worden in versneld tempo uitgevaardigd.

Zij betekenen o.m. het definitief einde van de protectionistische politiek door hen zelf die er de kampioenen van waren.

— Voor het eerst beslist de regering rechtstreeks en op commerciële wijze in te grijpen in het marktmechanisme, door massale injectie van voedingswaren.

Op beide punten zal de politiek van de regering de Theux-Malou in de laatste maanden van haar bestaan, en onder druk van de omstandigheden, niet verschillend zijn van het meer progressistisch getinte kabinet Rogier dat de opvolging neemt.

4. Het blijkt dan ook een vaststaand besluit te mogen zijn dat in de opeenvolging van de gebeurtenissen die de economische crisis 1845-1850 hebben gekenmerkt, het oproer in Maart 1847 op een cruciaal en psychologisch geladen ogenblik voorviel, en hierdoor een traumatiserend effect had dat veel belangrijker was dan de feiten op zichzelf konden verantwoorden : de geest waarin men de crisis vanaf maart 1847 zou bestrijden, was gevoelig anders dan vóór die datum.

P.S.

Na het afwerken van onze studie verscheen :

Prof. Dr. J.A. VAN HOUTTE, **De geschiedenis van Brugge**, Tielt/Bussum 1982, waar wij blz. 498 het volgende lezen :

«Na een eerste hongerreel in maart 1846 kocht het stadsbestuur, tegen de zin van een deel van de Raad, graan op, dat met verlies werd verkocht.

In 1847 werden gedurende drie maanden 274.000 liter soep en 805.000 broodbonnen gratis aan behoeftigen verstrekt en werd het stedelijk octrooirecht op vlees verlaagd. (...).

In 1848 was de inzet van het garnizoen vereist om na twee volledige dagen een einde te maken aan ongeregelheden».

In feite heeft Van Houtte zich laten in verwarring brengen door G. JACQUEMYS, *Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)*, Bruxelles 1929, die op blz. 283 bij vergissing het jaar 1846 vermeldt. De ganse kontekst (en o.m. het verhaal op blz. 324-326) toont nochtans duidelijk aan dat het om het oproer van 2 en 3 maart 1847 gaat. Ook de lektuur van de gemeenteraadsverslagen en van de speciale rapporten bewijzen dat de dumpingpraktijk nopens de granen voor het eerst in maart 1847 en niet '46 werd toegepast.

Ook de gemelde ongeregelheden waarvoor twee volle dagen het garnizoen moest worden ingezet, zijn niet voorgevallen in 1848 maar slaan opnieuw op 2 en 3 maart 1847. Van Houtte vermeldt derhalve per vergissing hongerrellen in 1846 en 1848, daar waar deze wel degelijk plaats vonden begin maart 1847, en de omvang en belangrijkheid hadden die wij in onze studie hebben willen aantonen.

DE BEGINJAREN VAN HET MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN VAN OOSTENDE (1893-1897)

door Norbert HOSTYN

De kunstverzameling behorende tot het patrimonium van de Stad Oostende was de hele 19e eeuw lang klein en op enkele werken na onbeduidend. De werken waren verspreid over het Stadhuis op het Wapenplein, andere openbare gebouwen, het Kursaal, het Hospitaal, de SS. Petrus & Pauluskerk...

Een museum bestond niet.

De schilderijen in het Stadhuis, de kerk en deze in het Kursaal waren uiteraard gemakkelijk te bezichtigen. Vandaar dat Eugène Bochart ze anno 1860 signaleerde in zijn lijvige toeristische gids «Ostende ancien et nouveau»: in de grote traphal van het Stadhuis noteerde hij een «Madonna met Kind», een «Kerkinterieur», een «Religie die de kinderen tot haar laat komen» & een «Madonna met Kind». In het Casino (in het Stadhuisgebouw gelegen): «Portret van Maria-Theresia» & O. Van Thoren's «Trekpaarden op het jaagpad». In de salons op het verdiep hingen E. Hamman's «Albrecht & Isabella» & F. Musin's «Marine» uit 1845.

Lange jaren bleef deze situatie zo goed als onveranderd. Oostende maakte een lange culturele winterslaap door.

In de Gemeenteraad van oktober 1893 werd beslist een museum voor Schone Kunsten op te richten te Oostende. Dit gebeurde onder impuls van Schepen Auguste Liebaert, Stadssecretaris Alph. Van Iseghem en een aantal kunstliefhebbers. Aan de ver-

wezenlijking van deze idee werd onmiddellijk gestalte gegeven. Van een «museum» in de échte zin van het woord was er alsnog geen sprake : het roerend kunstpatrimonium van de stad werd zoveel mogelijk van her en der samengebracht in het Stadhuis op het Wapenplein waar het gangen, zalen en kabinetten sierde.

Waar nodig werden de kunstvoorwerpen enigszins hersteld. Een kleiner aantal schilderijen in stadsbezit bleven in het Kursaal en in het Hospitaal.

Iemand die zich voor en na 1893 daadwerkelijk inzette voor het Oostendse museum was kunstschilder Henri-Louis Permeke. (Poperinge 1849 - Oostende 1912), vader van Constant Permeke. In die jaren restaureerde hij tal van schilderijen in opdracht van de Stad Oostende.

Anno 1897 werd hij als conservator van het museum aangesteld door de Gemeenteraad. En al was dit geen full-time betrekking en niet al te goed betaald bovendien, toch nam Permeke zijn taak blijkbaar ernstig op, want in hetzelfde jaar verscheen al de museumcatalogus door hemzelf geschreven¹. Het hoeft wel gezegd dat hij in de inleiding niet naliet zichzelf in het zonnetje te plaatsen. Maar tot daar toe.

Michel VAN CUYCK, De Grote Markt te Oostende, anno 1641 (1846).

1. H.L. PERMEKE, *Ville d'Ostende. Catalogue descriptif illustré. Casino (Hôtel-de-Ville)*, Oostende, 1897 (de nummers naast de kunstwerken verder in de tekst, komen overeen met die in PERMEKES catalogus).

Een gezicht op het Oude Stadhuis (Wapenplein) waarin het Museum gevestigd was.

Het Oostends roerend kunstpatrimonium bedroeg anno 1897 zo'n kleine honderd nummers. Naargelang hun herkomst waren deze werken (hoofdzakelijk schilderijen) in enkele categorieën te groeperen.

Een eerste belangrijke groep schilderijen waren deze die de stad verworven had tijdens de Franse Revolutie. We vinden deze schilderijen al vermeld bij A. Couvez², alsook de historische omstandigheden onder dewelke de stad in het bezit kwam van deze werken : tijdens een bezoek aan de stad in de maand juli 1803 (Thermidor jaar XI), beloofde Consul Lebrun 7 schilderijen ter beschikking te stellen van het Gemeentebestuur om er hun vergaderzaal mee te decoreren. Na een besluit van Markies F.B. de Chauvelin, prefect van het Leiedepartement, uitgevaardigd op 23 april 1804 (3 Floréal jaar XII) werden de schilderijen bezorgd. Het bleken werken met religieuze thematiek te zijn, weinig geschikt voor een raadszaal. Daarom nam het Oostends Gemeente-

2. A. COUVEZ, *Inventaire des objets d'art qui ornent les églises et les établissements publics de la Flandre occidentale*, Brugge, 1859.

Edouard Hamman, Intocht van Albrecht & Isabella. (Foto uit Permeke's Catalogus).

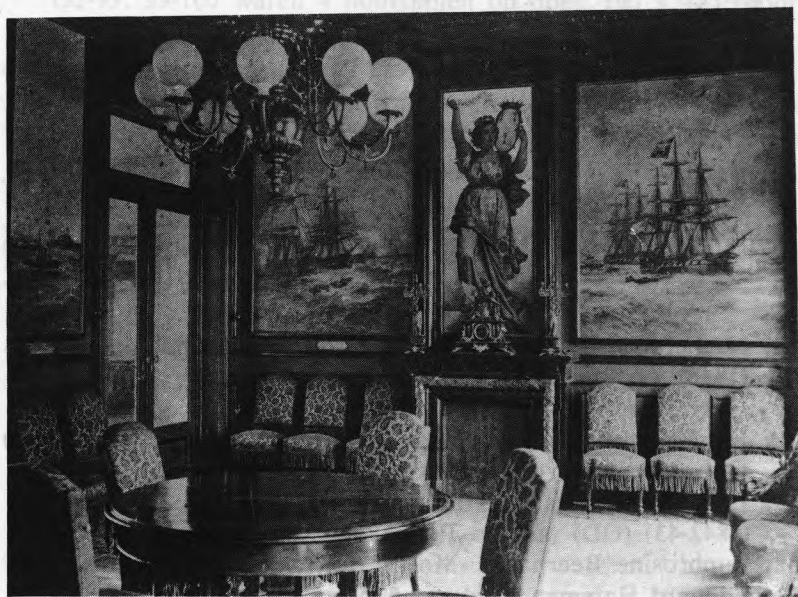
bestuur op 5 april 1805 (15 Germinal XIII) het besluit de werken ter beschikking te stellen van de Sint-Pieterskerk. Eén der zeven, bijbelse personages in aanbidding voor het H. Sacrament voorstellend, werd eigendom van de Kerkfabriek ter compensatie van Gaspard De Crayer's «Wonderbare Visvangst» die anno 1795 van het hoofdaltaar was weggenomen. De andere zes werden enkel in bruikleen afgestaan. In september 1895 besliste het Schepencollege deze schilderijen op te vragen voor het museum³. In oktober werden ze naar het Kursaal overgebracht om er hersteld te worden, want ze verkeerden in een deplorabele toestand. Henri Permeke voltooide de restauraties op 15 juni 1897.

Deze zes schilderijen waren de volgende :

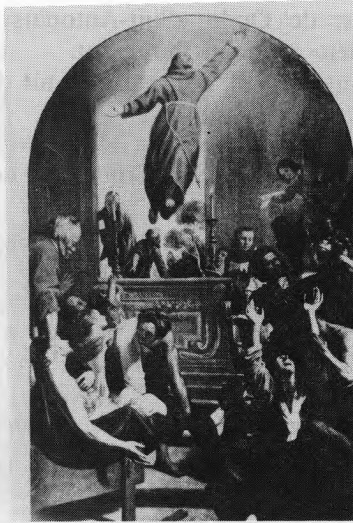
5. Jacob Van Oost de Oude «Christus klaar om de wereld met een bliksem te treffen» (afb. in Permeke), naar Rubens. Het schilderij was in 1794 weggenomen uit de Abdij ter Duinen te Brugge.

3. *Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville d'Ostende. Exercice 1895.*

6. Jacob Van Oost de Oude «Sint-Antonius van Padoua ten hemel opgenomen» (afb. in Permeke).
17. Het schilderij was in 1794 weggenomen uit de Recolettenkerk te Brugge.
18. Jacob Van Oost de Oude «Sint-Gertrudis» (OD 281 x 176)
19. Jacob Van Oost de Oude «Sint-Trudo laat een kerk bouwen» (OD 283 x 178).
Afkomstig uit de Abdij ter Duinen te Brugge.
Dit schilderij werd door Bochart (op. cit.) ten onrechte vermeld als het portret van Pater Vrijeels, de architect van het Oostendse Stadhuis.
21. Gillis Backereel «Sint-Carolus Borromeus bezoekt de pestlijders» (afb. in Permeke) (OD 328 x 230)
20. Jan Maes (?) «Doornenkroning» naar A. Van Dyck (afb. in Permeke) (OD 280 x 224).

Een kamer in het Oostendse Stadhuis. Aan de muren 3 Musins (*V.l.n.r. de nummers 72, 69 & 68*) en boven de haard, het schilderij van J. Van Severendonck.

Jacob Van Oost, Sint-Antonius van Padova. (Foto uit Permeke's catalogus).

Dan waren er twee schilderijen die Permeke als «oud stadsbezit» omschreef :

80. anoniem «Portret van Jacques B. Hoys» (OD 115 x 93)
81. Toegeschreven aan Jean-Baptiste Van Volxom «Portret, vermoedelijk van Karel VI» (OD 125 x 101).

Een groot aantal schilderijen waren in de 18e eeuw & vooral in de 19e eeuw door de Stad aangekocht, al dan niet op bestelling. Het waren de volgende :

1. Michel Van Cuyck «De Grote markt te Oostende anno 1641» (1846)
2. Flori Van Acker «Strand te Oostende' (D).
3. Flori Van Acker «Haven van Oostende in vogelvlucht» (D) (2 & 3 besteld voor de Expo 1894 te Antwerpen)
9. Edouard Hamman «Intocht van Albrecht en Isabella» (1842-43) (OD) (afb. in Permeke).
12. Euphrosine Beernaert «Moeras te Schilde» (OD 120 x 175)
13. Edouard Hamman «Rubens & Maria de Medici» (1885) (OD 147 x 207).
15. Flori Van Acker «De Dijk te Oostende» (100 x 170)
16. Flori Van Acker «Het Kon. Chalet te Oostende» (100 x 170)

- (15 & 16 beide decoratieve werken uitgevoerd voor de expo 1893 te Chicago)
17. Hendrik Dillens «Portret van Leopold I »(1867 - na overlijden) (ovaal doek 220 x 175)
 27. Auguste Musin «Windstoot op de Noordzee» (OD 125 x 67) (Gekocht tijdens het Oostends Salon van 1895)
 78. J.P. Sauvage «Portret van Maria-Theresia» (1768) (Besteld door de stad in april 1768, voor 30 Louis.
Archivalia daaromtrent beruften destijds in het Oostendse Stadsarchief ; door Couvez toegeschreven aan Matthias Devisch ; gerestaureerd door H. Permeke)
 92. Henri Permeke «Het verkeer in de haven van Oostende, 1830-1894»
 93. Henri Permeke «De haven van Oostende - de visserijvaart - de verkoop in de vismijn 1830 - 1894»
 99. Henri Permeke «De baden te Oostende - Tabel der vreemdelingen 1830 -1894»
(92-93, 99-100 waren 4 houtskolen op doek 190 x 125, door de stad besteld voor de Expo 1894 te Antwerpen).
 100. «De bevolking van Oostende - groei 1830-1894»

Een volgende groep schilderijen waren deze afkomstig uit het Legaat Jean Brasseur. Brasseur (°Oostende 1802), Consul van Rusland, legerde bij zijn dood in 1885 zijn omvangrijke kunstverzameling aan zijn stad. Ook deze werken werden, na overal verspreid te hebben gehangen, opnieuw in het museum samengebracht. Het Legaat Brasseur bestond uit volgende kunstwerken :

A. Een aantal anonieme werken :

13. Stijl van Terborch «Meisje met bloemen» (OD 57 x 45) (afb. in Permeke)
22. «Aanbidding der koningen» (OD 122 x 92)
23. «Rokertje» (OD 65 x 53)
28. Stijl van Jan Brueghel «de Fluwelen» : «De dieren voor hun intrede in de Ark» (OH 73 x 102)
35. «De maaltijd» (OH 46 x 65)
47. «Watermolen» (OH 37 x 53)
56. Stijl van A. Brouwer «Vioolspelers» (OH 16 x 14,5)
57. «Landschap met vee bij een rots» (OD 41 x 46)
58. «Maagd met kind» (OD 47 x 37)

- 60. Stijl van Plumot «Op weg naar de markt» (OH 44,5 x 41,5)
- 61. «Portret van een Edelman» (OD 59 x 47) (afb. in Permeke)
- 65. Stijl van Pater «Colombine, Pierrot & Arlequin» (OD 32,5 x 41)

B. Enkele gemonogrammeerde werken :

- 43. E.H. «Marine» (1802) (OH 17,5 x 25)
- 44. E.H. «Marine» (1799) (OH 17,5 x 25)

C. Oude Meesters :

- 32. Alexander Adriaenssen «Stilleven» (1646) (OH 41,5 x 71,5)
- 33. Abraham Van Beyeren «Stilleven» (OH 50 x 71)
- 59. Theodoor Maas «Jacht-rendezvous» (OD 36 x 28)
- 63. Jan Molenaar «Herberginterieur» (OH 43 x 33)

D. Eigentijdse Meesters :

- 10. Bruno Van Hollebeke «Art et Misère» (Oude muzikant) 1855 (OD 90 x 70)
- 25. François Musin «Hollandse haven met boeier en vissersboten» (1841) (OD 36,5 x 46,5)
- 29. Victor Vanhove «Verhoor in het Antwerps Stadhuis tijdens de Inquisitie» (OH 80 x 64)
- 30. François Musin «Haven in Holland» (1841) (36,5 x 46,5)
- 34. Euphrosine Beernaert «Gorges du Hoyoux» (OD 46 x 69)
- 36. Michel Van Cuyck «Vlaamse Kermis» (OD 57,5 x 79)
- 37. Idem.
- 38. Louis Verboeckhoven «Een schoener voor Vlissingen» (OH 24 x 34)
- 39. Louis Verboeckhoven «Mosselschuit te Yzendijke voor Tholen» (OH 24 x 234))
- 40. Adèle Evrard «Rozen» (OD 59 x 50)
- 42. J. Van Leemputten «Haan & hennen» (OH 19 x 25)
- 45. Louis Serruys «Dover Castle» (OD 32,5 x 48)
- 46. Louis Serruys «Shakespeare Cliff te Dover» (OD 32,5 x 48)
- 48. Michel Van Cuyck «Oud Kursaal te Oostende» (OD 31 x 51)
- 49. Michel Van Cuyck «Strand te Oostende » (OD 31 x 51)
- 50. Michel Van Cuyck «Berglandschap met vee» (OD 66 x 85)
- 55. Jean Van De Putte «Noors Landschap» (1858) (OD 108 x 166)

Gilles Backereel, Sint Carolus Borromeus (foto uit *Permekes catalogus*).

62. Henri Van Der Poorten «De Verhuizing» (OD 42 x 50)

66. Michel Van Cuyck «Aquarel»

Van 4 schilderijen kende Permeke de juiste herkomst niet.
Zonder twijfel waren het of aankopen of giften :

14. François Musin «Strand te De Panne» (OD 140 x 255)

26. Navolger van H. Bosch «Aanbidding der Koningen» (afb.)
(te vgl. met Cinotti 62)

31. François Musin «Ontscheping van de Engelsen» (1845) (door
Permeke ten onrechte als «Het Bombardement van Oostende
in 1706 » omschreven) (OD 106 x 240)

52. Michel Van Cuyck «De Vrijheidsboom op de markt te Grez»
(1847) (OD 93,5 x 127,5)

Beschadigd tijdens een gasontploffing

Verder waren er vier werken, door de Regering gekocht en ter
beschikking van de Stad Oostende gesteld :

4. Joséphine Bovie «De Beeldenstorm in de Antwerpse ka-
thedraal anno 1566» (OD 410 x 30:0)

In 1864 door de Regering gekocht ; hing tot in 1895 in de
SS. Petrus & Pauluskerk.

41. François Stroobant «Oude Lakenhalle te Krakau» (OD 110 x 130) Aangekocht tijdens het Salon 1860 te Brussel
51. Otto Van Thoren «Twee trekpaarden op een jaagpad» (OD 108 x 166)
Beschadigd tijdens een gasontploffing
77. Léon Lepas «De oude eik» (107 x 117)
Beschadigd tijdens een gasontploffing en door Permeke hersteld.

Eén schilderij was een niet opgevorderd lot van de tombola ten voordele van de bouw van een Hospitaal te Oostende, 1871,

64. D. Van Der Meeren «Winter» (OD 19,5 x 29)

Onder de schilderijen van het Oostendse museum bevonden zich ook 3 losse giften :

24. Daniël Pieters «Oude Vismarkt te Oostende» (1890) (59 x 49)
Gift Carlos Van Den Driessche
67. David Teniers «Portret in grisaille» (OPD 29 x 22,5)
Gift van de Heer Cobbaert (voorheen Verz. Van Cutsem, Antwerpen)
84. Léon Lebon «De berken» (OD 57 x 40) Gift van de kunstenaar. Een hele reeks werken, oorspronkelijk besteld voor de versiering van het Kursaal (1877-78) werden na restauratie door Permeke uit het Kursaal naar het Museum overgebracht :
- 7- 8 Amedée Lynen. Een reeks decoratieve panelen met on-
53-54 derzee-motieven (diverse formaten, heel lang en smal)
82-83 die de Speelzaal sierden.
70. Louis Du Bois «Meeuwen» (OD 65 x 145)
71. Louis Du Bois «Duiven» (OD 65 x 145)
74. Joseph Van Severendonck «Allegorie op de Stad Oostende»
(OD 210 x 84)
68. François Musin «Bezoek van Leopold II aan de Amerikaanse Vloot in 1868» (OD 221 x 164)
69. François Musin «De beschieting van Oostende door de Engelsen 1798» (OD 221 x 164)
69. François Musin «Aankomst van de Rifflemen in 1866» (OD 220 x 76)
73. François Musin «De Cercle du Phare» (OD 220 x 76)
75. François Musin «Het Oude Kursaal te Oostende» (OD 220 x 78)

VILLE D'OSTENDE

CATALOGUE DESCRIPTIF

ILLUSTRÉ

PAR

H. L. PERMEKE

CASINO

(HOTEL DE VILLE)

1897

Imprimerie VAN GHALESBERG, rue Neuve, 34, Ostende.

De titelbladzijde van Henri Permeke's Museumcatalogus. (*Stadsbibliotheek, Oostende*).

76. François Musin «Het Oud KArsenaal te Oostende» (OD 220 x 78)

79. François Musin «Het Beleg van Oostende» (OD 220 x 478)

Noemen we uiteindelijk nog 1 beeldhouwwerk : de portretbuste van de gekende architect Tilman Suys, door Ch. Van Oemberg.

Anno 1897 kon de stad de hand leggen op een niet onaardige verzameling. Het betrof de niet opgevorderde loten van de «Tombola d'Asschendaële» door kunstschilder-hotelier Félix Buelens anno 1897 ingericht ten voordele van weduwen en wezen van vissers omgekomen tijdens de storm van 13 oktober 1896. Het ging om volgende schilderijen :

E. Beernaert, Landschap

H. Bellis, Oesters & citroen

A. Boch, Rozen

A. Bouvier, Marine

L. Frederic, Landschap

- L. Heger, Strand te Wimereux
- L. Herbo, Meisjeshoofd
- P. Hermanus, Landschap
- T. Mesdag, Landschap
- F. Mortelmans, Sinaasappelen
- T. Rucloux, Rozen
- Ch. Tshaggeny, Paard op stal
- E. Van Der Meulen, Hond
- Th. Weber, Slepen in de haven van Boulogne
- J. Ensor, De Kathedraal (ets.)
- H. Rul, Landschap (ets)
- H. Staquet, Landschap (aquarel)
- A. Van Heste, Soldaat (aquarel)

Ziedaar de situatie in het Oostends museum anno 1897. James Ensor, de belangrijkste aller Oostendse kunstenaars, en toen al over zijn hoogtepunt heen, was enkel - en dan nog bij toeval - met één ets vertegenwoordigd...

Het luciede beleid van Henri Permeke, die zijn conservatorschap met een loopbaan van kunstschilder en professor aan de locale «Ecole Industrielle» combineerde, zou daar al gauw enige verandering in brengen.

Vermelden we nog, dat op enkele uitzonderingen na, de schilderijen hierboven vermeld in de brand die in mei 1940 het Stadhuis-Museum vernielde bleven.

Oostende, juli 1980

Gebruikte afkortingen :

O : olie

D : doek

P : PANEEL

OPD : olie op papier, op doek bevestigd.

DE LIEVE-VROUW-KAPEL VAN MALE, 1680-1966

B. JANSSENS de BISTHOVEN

Langs de rijksbaan van Brugge naar Sijsele, vóór het gasthof «Lodewijk van Male», kan men geen spoor meer vinden van de kapel die daar stond en aan de oorsprong ligt van de nieuwe parochie Sint-Thomas van Kantelberg. Het genadeoord werd langs deze baan in 1675-1680 opgericht door Meester Thomas van der Plancke, advocaat bij het Vrije van Brugge, en zijn vrouw Francisca van de Voorde, dichtbij hun landgoed of kasteel, dat «de Vijvers» genoemd werd, om reden van de nabijgelegen Malevijver.

1. Oprichting van de kapel. De stichting werd officieel bekrachtigd bij akte van 15 juni 1680, geregistreerd in het register der wettelijke passeringen van de heerlijkheid Male¹, nadat de bisschop van Brugge, Franciscus de Baillencourt, op 25 juni 1675 zijn toestemming had gegeven op een verzoekschrift, welke hem in december 1673 was overhandigd². Op de hoofding van deze suppliek van Thomas van der Plancke werd in het bisdom, op 13

1. Brugge, Rijksarchief, Fonds parochies en heerlijkheden, Male, Register 48, fol. 44 v°; M. CAFMEYER, *Sint-Kruis oud en nieuw*, Brugge, 1971, p. 37, 48, 49.

2. Brugge, Archief van het Bisdom (= B.A.B.), nr. F 299, eigenhandig verzoekschrift van Thomas van der Plancke, 1673.

december 1673, de nota bijgeschreven : «Het worde meedeeld aan de deken van Brugge en aan de pastoor van Sint-Kruis voor advies».

In zijn smeekschrift bevestigt de suppliant, dat zeer veel mensen langs zijn domein voorbij komen, die zich uit Brugge naar Sijsele, Maldegem, Eeklo, Adegem, Sint-Laureins, Kaprijke, Watervliet begeven, of omgekeerd. Tot bevordering van de godsvrucht van de voorbijgangers alsook van de plaatselijke bewoners, verlangt hij een Lieve-Vrouw-kepel te mogen oprichten, waarvan hij ter beoordeling het model indient. De zaak werd op het bisdom in beraad gehouden tot 25 juni 1675. Toen gaf de bisschop zijn schriftelijke goedkeuring, met bepaling van de voorwaarden : de kepel moet behoorlijk toegerust en onderhouden worden ; men mag er geen H. Mis laten celebreren, hetgeen tot nadeel van Sint-Kruis zou strekken ; de offergaven in de bus zullen deze laatste parochiekerk ten goede komen³. De

3. B.A.B., nr. B 35, fol. 42 v° : Die 25 Juny 1675. Franciscus byde gratie Godts en des H. Stoel van Roome Bisschop van Brugge en erfachtige cancellier van Vlaenderen, etc. Alle de ghone die dese onse ieghenwoordighe letteren sullen sien salut inden Heere. Doen te weten, dat wy ontfanghen hebben d'oetmoedighe supplicatie van d'Heere Thomas vander Plancke Advocaet s' Landts vanden Vryen by de welcke hy ons te kennen ghaf synen goeden ende godvruchtighen yver tot het maecken, ende oprechten van een capelleken ter eeren Godts ende vande alderheylichste Maeght Maria up sekere syne erve liggende tot Maele palende ten zuyden ieghens de calzijde, alwaer vallen seer groote passagie, soo vanden ghone komende van Brugge ende treckende naer Syssele, Maldeghem, Adeghem, St.-Laureins, Eecloo, Caprycke, Watervliet ende andere plaetsen, als van deghone van de voorseide quartieren afkomen naer de stadt van Brugge. Deze passagiers ende signantelick d'upghsetenen van 't voorseide Maele souden daere doore verweckt worden tot devotie, welcke capelleken hy suppliant versochte te moghen bouwen inde langhde van acht voeten en half, indebreede van seven voeten en half, ende indehooghde tot het dack van neghen voeten, met eene deure inde breede van vier voeten en half ende inde hoogte van seven en half, op de vorme ende maniere van t' ghone onlanx upgericht op den wech treckende van Brugge naer Damme ende volghens de modelle by den voorseiden Heere Suppliant gheexhibeert, maer also hy sulx niet en vermochte te doen sonder ons voorgaende consent hadde ons daer toe oetmoedelyc doen bidden. Soo is 't dat wy daerover gehyort hebbende 't mondelinsck advys vanden Heere Pastor vande prochie van St.-Cruys waer onder 't voorseide capelleken soude ressorteren ende op alles rypelic ghelet, hebben aenden voorseide Werthouder gheotroyeert en octroyeren midts dese de permissie om 't voorseide capelleken te moghen doen bouwen gheven wy voor dese octroyen behoudens nochtans dat-

volgenden bisschop van Brugge, Humbert de Precipiano, verleende op 10 mei 1683, een aflat van twintig dagen aan degene die op zaterdag of op een feestdag van O.L. Vrouw in de kapel komen bidden «pro concordia christianorum principum, haereticorum extirpatione et beatissimae Matris nostrae ecclesiae exaltatione, quinquies Pater et Ave»⁴. Tot onderhoud van de kapel was een jaarlijkse rente van 2 pond 10 schellingen groot op de nabijgelegen boerderij en op enkele andere stukken grond gevestigd. De bewoners van de boerderij moesten op zaterdag en op de Mariadagen een kaars laten branden en het gebouw reinigen. De pastoor van Sint-Kruis was beheerder van de stichting en moest de jaarlijkse rekening afsluiten.

De oppervlakte van het grondplan bedroeg slechts een twaalftal vierkante meters. De voorkant was een bakstenen puntgevel met zadeldak, versierd aan weerszijden door een vierkante hoekzuiltje en op de punt van de gevel een klein vierkantig torentje met kruis in top. In het midden van de gevel was er een nis met Mariabeeld op een doorlopende dorpel. Daaronder en boven de cirkelboog van de ingang deur, een stenen plaat met inschrift :

Toegewyd ter eere Gods
en van de

Onbevleete Ontvangenis van Maria
op de 17 Junius 1680.

Binnen waren een paar merkwaardige kunstwerken : een Mariabeeld met Kind, in hout gebeeldhouwd en gepolychromeerd,

men aldaer het heylich sacrificie der Misse niet en sal moghen celebreren, twelck soude komen te trecken tot nadeele vande prochiekercke ende met cauditie dat t' selve capelleke by hem sal worden voorsien en onderhouden van behooryc ende eerlyc ciraet inghevolghe van syne presentatie, ende dat aen den Heere Pastor van Ste-Cruys ghelevert sal worden eenen slotel, den welcken met interventie vanden kerckmeester in 't selve capelleken sal moghen stellen eene busse, daer van den slotel oock behouden ende den offer applicqueeren ten proffyte vande voorseide prochiekerckke van St-Cruys, waer van sy sullen behooryc rekeninghe gehouden syn te doen aenden vorseide Heere Aertspriester ofte onsen C. gecommiteerde, belastende den voorseide suppliant aenden voorseiden Heere Pastor hier van visie te doen ende eene copye te behandigen. Aldus ghedaen in ons palleys des Bisdoms etc.

4. B.A.B., nr. B 40, fol. 14 r°.

en een drieluik uit ongeveer 1500, door een onbekende meester : het middenpaneel is een kroning van Maria met Kind en twee zwevende engelen, die Maria's kroon aandragen ; de zijluiken zijn twee engelen, die viool en gitaar bespelen. De ingangsdur was langs buiten beschermd door een hek in kunstsmeedijzer met Mariamonogram. Aan weerszijden van de voorgevel liep de omheiningmuur van het landgoed «de Vijvers». Dit laatste werd reeds in 1683 door Meester van der Plancke aan Pieter Frans van Lykerkcke verkocht⁵. Na verscheidene verdere eigendoms-overdrachten kwam het in het bezit van Eugène de Peellaert (1790-1873), die het met zijn jonge echtgenote Hortense van Hoonacker (1807-1883) in 1831 kwam bewonen.

2. Uitbreiding van de kapel. Deze laatste eigenaars hebben in 1871 de Lieve-Vrouw-kapel van Thomas van der Plancke aanzienlijk vergroot, door het bijbouwen van een dwarsbeuk met driezijdig koor en altaar en met een kleine sakristie. Op de noordkant werd de eindmuur uitgedbroken en daar kwam de dwarsbeuk in neo-gotische stijl.

De buitenzijden van dit transept hadden elk een venster met middenstijl en spitsboog en daarboven in de puntgevel een roosvenstertje. Het koor had drie zijden met een fries onder de dakgoot, en drie venters met middenstijl en spitsboog. In de hoek tussen de nieuwe dwarsbeuk en de westelijke zijde van het kappelletje kwam de kleine sakristie met twee venters, een schoorsteen en een plat dak. In een buitenmuur werden twee medaillons in kalksteen, van 1780, aangebracht, met twee kinderkoppen : Jean Baptiste de la Coste (1772-1830), toen 8 jaar oud, en zijn broertje Valentin, die in 1812 in de veldtocht naar Rusland zou sneuvelen⁶.

De bisschop van Brugge, Joannes Jozef Faict had voor de aanpassing en de vergroting van de Mariakapel zijn toestemming

5. Brugge, Rijksarchief, Fonds parochies en heerlijkheden, Male, Register 48, fol. 51 r° - 52 r°. M. CAFMEYER, *op. cit.*, p. 49.

6. Jean Baptiste en Valentin de la Coste waren kinderen van Jean Antoine, de broer van Marie Jeanne ; deze laatste was echtgenote van Eugène d'Affaytadi, schoonvader van Anselme de Peellaert, van wie de zoon Eugène in 1831 het kasteel van Male was komen bewonen. J. GAILLARD, *Bruges et le Franc*, 5, 1862, p. 24-30.

gegeven en kwam persoonlijk, op donderdag 11 januari 1872 om half elf, de wijdingsplechtigheid voltrekken. Hij gaf aan de vernieuwde kapel het statuut van privaat oratorium, met toelating de H. Mis te celebreren ook op zondag, behalve op Pasen, Pinksteren, Hemelvaartdag, 15 augustus, 1 november, 25 december en de zondagen waarop de plechtigheid van 6 januari, van Sakramentsdag, van 29 juni en van 14 september wordt gevierd. Deze gunst was geldig voor drie jaar en kon vernieuwd worden; zij was persoonlijk ten voordele van de familie en degene die op het kasteel woonden. De bisschop zorgde voor een celebrant, een nieuw gewijde priester van het Seminarie, die vanaf zondag 14 januari 1872 de H. Mis zou komen vieren. Deze laatste zou in het kasteel ontbijten en een vergoeding van 5 F ontvangen⁷.

Tot bekrachtiging van de uitbreiding aan de oorspronkelijke stichting werd op 4 januari 1872 door Eugène de Peellaert en zijn vrouw Hortense van Hoonacker een notariële akte in drievoud ondertekend; hierbij erkenden zij geen 't minste eigendomsrecht te hebben op de oude kapel; wel bleef het nieuw gebouwde deel hun eigendom, maar voor 't geval dat die uitbreiding zou verdwijnen, verplichtten ze zich de oude noordmuur te herbouwen en de vroegere toestand te herstellen. Verder erkennen zij dat alles wat in de kapel berust eigendom blijft van de fundatie, en zij vermelden uitdrukkelijk de stukken van waarde: het oud gesneden Mariabeeld en de triptiek van 1500⁸.

De stichter van de vernieuwde kapel, Eugène de Peellaert, overleed reeds het volgend jaar op 12 mei 1873. Zijn zoon Eugène (1831-1916), die gehuwd was met Mathilde de Maleingreau d'Hembise (1831-31-1927), herbouwde in 1884-1887 het kasteel in dezelfde neo-gotische stijl als de vernieuwde kapel. Deze bleef ten dienste van de familie in gebruik ook voor de H. Mis op zondag, krachtens bisschoppelijke toelating, die regelmatig werd verlengd⁹. Daarenboven kwam elke jaar een paro-

7. B.A.B., nr. B 134, p. 9; B. 600, p. 87.

8. B.A.B., nr. B 133, p. 436-437; F 299. Brugge, Archief van de Sint-Thomasparochie: akte van 4 januari 1872.

9. B.A.B., nr. B 145, p. 400, 31 aug. 1883: «Conceditur ad triennium facultas oratorii privati in aedibus ruralibus Baronis de Peellaert, infra limites parochiae Stae Crucis, iuxta formulam ordinariam in libro formularum (B 600, p. 87) transcriptam». *Idem* op 3 juni 1889, op 26 oktober 1892: familiearchief de Peellaert.

chiepriester van Sint-Kruis in de maand mei twee maal de H. Mis celebreren, zoals blijkt uit volgend antwoord, door de pastoor, August De Boudt, op 22 december 1897, naar het bisdom gestuurd : «Monsieur le Vicaire Général. Il n'y a pas de Chapelle dans le château du baron de Peellaert. Il s'agit d'une chapelle enclavée dans le jardin du château, mais dont l'entrée donne sur la voie publique et à laquelle le châtelain a accès par une porte particulière. Dans cette chapelle, qui est dédiée à la Ste-Vierge, le clergé de Ste-Croix, de temps immémorial, dit la Ste-Messe deux fois par an vers le moi de Mai. A cette messe assistent les habitants du hameau de Male. Agréez, etc.»¹⁰.

Dikwijls zag men eenzame voorbijgangers of groepjes in de Mariakapel binnentreden of bij de ingang bidden. Typische bijzonderheden over deze volksdevotie van vóór de wereldoorlog 1914-1918 werden door Magda Cafmeyer opgetekend, als volgt : Sommigen gaven de voorkeur om in groep de ommegang (van het H. Bloed) te doen ; deze vergaderingen begonnen met Kerstnacht. Miel van Donk Maldegem, oud 76 jaar, vertelt (in 1945-1960) : «In mijn tijd zouden we geen Kerstnacht laten voorbijgaan hebben zonder de ommegang te doen. Wij vergaderden aan de Blauwe krone op de grote kasseie, mans, vrouwen en jong volk al dooreen. Daar kwamen bendeke van 't Vossenhol en van de Veldhoek ook toe, elk met een kloeke stok om goed door te stappen. De eerste statie was aan Sijsele kerke met vijf onze vaders en vijf weesgegrootjes ; de tweede halte was te Male aan 't oud kapelleke van Onze-Lieve-Vrouwe voor Peellaerts kasteel ; 't vrouwvolk smeed daar een kleinigheid in de busse. Van daar rechte door de Kruispoort naar de Burg te Brugge ; klokslag twaelve zaten we op onze knieën ; ge kost de plaatse niet overkijken van al 't volk dat de ommegang kwam doen ; en dat was voor ons nog een hele trot. Maar in 't weerkeren naar Donk waren wij algelijk moe ; 'k wete nog wel, we moesten daar over een schof en 'k was te stijf om er over te stappen ; we voelden't, we hadden van de rieme g'had». - Om mij te overtuigen raadpleegde ik rond dezelfde tijd ook een Malenaar, Pol (Verstraete) de gewezen tafelknecht van het kasteel : «Dat is

10. B.A.B., nr. F 299

heel juist van die Kerstnachtsmeggang, ik heb het met mijn eigen ogen gezien. Dat was alzo : d'heren waren met Kerstavond naar een feeste en ik en de koetsier hadden 't kot alleen ; we gingen ons weldoen aan een wild keuntje met een gebraden appel. Rond den elven hoorden we een geronk van stemmen ; seffens liepen wij naar buiten en schoten alles af bachten het kappelletje. We waren gelijk aan de grond genageld : wel vijftig, zestig mannen en vrouwen op de kloefen en wit besneeuwd stonden daar halffluid te lezen. We waren zodanig gepakt dat we onze appels vergaten ; ze lagen in de braadpan zwart verbrand»¹¹.

3. Stichting van een nieuwe parochie te Male. Tijdens en na de eerste wereldoorlog werd de Mariakapel geleidelijk meer door de inwoners van het gehucht in gebruik genomen voor de vervulling van hun zondagsplicht. Deze praktische regeling, die hen de verplaatsing naar de verafgelegen parochiekerk van Sint-Kruis bespaarde, was blijkbaar niet erkend door het bisdom en kon in de toekomst, bij gebrek aan ruimte, geen afdoende oplossing bieden. Kanunnik Albéric Decoene had, als diocesaan inspecteur van de lagere scholen (1930-1955), vastgesteld, dat de leerlingen van de school, welke de Zusters van Maria van Pittem te Male in 1926 hadden opgericht, de H. Mis in de Mariakapel kwamen bijwonen en dat zij met de volwassenen bij gebrek aan plaats tot op straat stonden, blootgesteld aan weer en wind en aan het gevaar van het drukke verkeer. Hij besliste elke zondag de H. Mis voor deze mensen in de zustersschool te komen lezen ; daartoe zou men een klas bijbouwen. Met toelating van de bisschop kwam hij inderdaad persoonlijk vanaf 1 november 1955 de zondagsmis verzekeran, tot in juni 1947. Van dan af deed hij beroep op een Benediktijn van Steenbrugge of op een nieuw gewijd priester van het Seminarie. Van okt. 1947 tot febr. 1948 kwam Gilbert Dewaegeneere, priester gewijd op 31 mei 1947, en van febr. tot aug. 1948 Joris De Jaegere, priester gewijd op 21 febr. 1948, die na de Mis met de jeugd voetbal speelde. Intussen ijverde kanunnik Decoene om de oprichting van een zelfstandige parochie op

11. M.CAFMEYER, *Naar het heilig Bloed en de pand* (vóór de oorlog 1914-1918), in : *Het H. Bloed en de volksverering*, Studiedag van 20 nov. 1971, Bond van de Westvlaamse Volkskundigen te Brugge, Schrift nr. 2, 1971-1972, p. 4-5.

Male te bekomen. Het plan kreeg een begin van uitvoering toen de bisschop, Henricus Lamiroy, op 28 aug. 1948, Albert Schotte tot derde onderpastoor van St.-Kruis benoemde met speciale opdracht de zielzorg op de wijk Male te behartigen en aldaar voorlopig in de zustersschool de H. Mis te celebreren. Het duurde nog twaalf jaar voordat Albert Schotte tot eerste pastoor van de nieuwe parochie kon benoemd worden, op 16 okt. 1961, door Mgr. E. J. De Smedt. De officiële erkenning van de nieuwe parochie werd bij het Ministerie op 13 nov. 1961 aangevraagd, en bij koninklijk besluit van 31 aug. 1962 aanvaard¹². Intussen was Albéric Decoene op 9 nov. 1958 overleden¹³.

De keuze van de titelheilige, Thomas Becket of van Kantelberg, houdt verband met de traditie volgens dewelke deze heilige in 1166, onder graaf Filips van den Elzas, de kapel van het grafelijk slot van Male had ingewijd, en verwijst meteen naar de stichter van de Onze-Lieve-Vrouw-kapel, Meester Thomas van der Plancke.

4. De Mariakapel van Male in 1900-1966. Tot in 1924 hield de thesaurier, aangesteld door de pastoor van Sint-Kruis, als beheerder van de fundatie van der Plancke, het register bij van de inkomsten en de uitgaven voor de kapel. De gewone inkomsten waren : de coupons van aandelen en de giften van de gelovigen in de bus of door offerkaarsen. De gewone uitgaven betroffen het wassen van het linnen, de waskaarsen voor het altaar, de twee jaarlijkse Missen van de meimaand. Voor deze laatste ontving de celebrant in 1899 tot 1912 : 2 x 5,50 F ; in 1913 tot 1918 : 2 x 6,60 F ; in 1919 : 2 x 7 F ; in 1920 tot 1924 : 2 x 12 F¹⁴. Het koor van de kapel werd in 1909 opgeluisterd door ge-

12. B.A.B., Acta van Mgr. E. J. De Smedt, jaar 1961, fol. 28 bis ; Belgisch Staatsblad, 1962, p. 8639.

13. Fernand D'HEEDENE, *Leven en werk van kanunnik Albéric Decoene (1881-1958)*. Niet uitgegeven proefschrift voor het Licentiaat in Pedagogische Wetenschappen, Leuven, 1969.

14. Brugge, Archief van de Sint-Thomas-parochie : Boekje van inkomsten en uitgaven van de Mariakapel, 1900-1924.

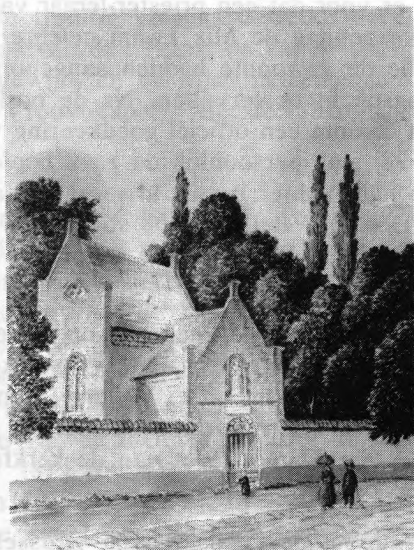
schilderde glasramen, een gift van de vijf kinderen van baron Eugène de Peellaert (1831-1916) en zijn vrouw Mathilde de Maleingreau d'Hembise (1831-1927), bij gelegenheid van het gouden jubileum van hun echtelijke verbintenis, die ingezegend was te Doornik op 2 maart 1859. De oudste zoon van deze laatsten, baron Maurice de Peellaert, erfde in 1927 het kasteel met de kapel. Hij was gehuwd met Marie de Pierpont en had twee kinderen Marguerite (1888-1972) en Maxime (1891-1963). Juffrouw Marguerite was ijverig bezorgd voor de eredienst in de Mariakapel en bespeelde tijdens de diensten een klein harmonium. Ook na de instelling van een zondagsmis in de zustersschool door kanunnik Decoene in 1935 en tijdens de tweede wereldoorlog zorgde zij er voor dat een priester-leraar van het Sint-Lodewijkscollege elke zondag de Mis kwam celebreren voor een dertigtal mensen, die de gewoonte hadden aangenomen in de Mariakapel hun zondagsplicht te vervullen. Na de oorlog 1940-1944 trachtte zij van het bisdom een officiël goedkeuring van deze gewoonte te bekomen. Zij ging persoonlijk de zaak bepleiten bij Mgr. H. Lamiroy, die haar echter beslist afwees, omdat hij de plannen van kanunnik Decoene steunde, tot stichting van een nieuwe parochiekerk in de nabijheid van de school.

Intussen was Maurice de Peellaert, op 5 mei 1940, overleden, en zijn vrouw op 9 januari 1944. In 1946 verkochten Marguerite en Maxime hun eigendom «De Vijvers» aan de immobiliën-vennootschap Bernheim, met uitzondering van de Mariakapel, welke zij, bij akte van 22 mei 1948, aan de kerkfabriek van Sint-Kruis schonken.

Nadat Marguerite de Peellaert naar Brussel was verhuisd, werd de kapel niet meer gebruikt, tenzij in de meimaand: in de avonduren kwamen nog talrijke groepen bijeen om in de kapel de rozenkrans te bidden en een lied te zingen. Na de oprichting van de nieuwe parochie St.-Thomas van Kantelberg in 1961 werd de kapel, bij akte van 23 november 1964, ten titel van verdeling van het patrimonium, aan de nieuwe kerkfabriek overgedragen. Maar het volgende jaar reeds, op 8 november 1965, werd zij, om reden van openbaar nut voor het verbreden van de staatsbaan, ont-eigend voor de som van 222.348 F. In januari 1966 werd het genadeoord afgebroken en met de grond gelijk gemaakt. Uit het

onteigeningsplan blijkt, dat de vernieuwde staatsbaan er dwars over loopt, tussen de noordelijke rooilijn en de middenas van de rijstrook¹⁵.

Het gepolychromeerde Mariabeeld, alsook het kostbaar drieliuk van Maria's Kroning, beide uit de kapel afkomstig, sieren nu de voorlopige parochiekerk van Sint-Thomas. Zij houden er de traditie van Mariale vroomheid in ere, welke Meester Thomas van der Plancke, drie eeuwen geleden, had ingeluid.

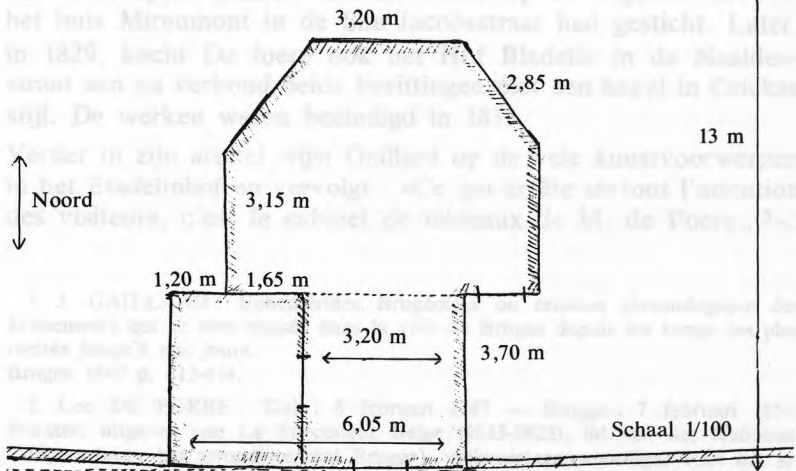
Voorgevel van de Mariakapel van Male in 1871. Aquarel door Eugène de laert (1831-1916).

15. *Ibidem*, Schenkingsakte van 22 mei 1948 ; Eigendomsoverdracht van 23 nov. 1964 ; Onteigeningsplannen en akten van 8 nov. 1965.

Westzijde van de Mariakapel van Male in 1871. Aquarel door Eugène de Peellaert (1831-1916).

Ontworpen rooilijn noordkant

Ontworpen as van de baan

Rijksbaan Brugge-Gent

Grondplan van de kapel op de ontworpen verbrede rijksbaan in 1965.

DE KUNSTVERZAMELING DE FOERE

L. VALCKE

In de in 1847 gepubliceerde «Ephémérides Brugeoises»¹ wijdt J. Gaillard een stukje aan «L'Etablissement de Charité de M. De Foere, Membre de la Chambre des Représentants»².

Gaillard begint met een beschrijving van de gebouwen van het «arme meisjeswerkhuis» dat De Foere op 13 augustus 1816 in het huis Miraumont in de Sint-Jacobsstraat had gesticht. Later, in 1829, kocht De foere ook het Hof Bladelin in de Naaldenstraat aan en verbond beide bezittingen met een kapel in Griekse stijl. De werken waren beëindigd in 1833.

Verder in zijn artikel wijst Gaillard op de vele kunstvoorwerpen in het Bladelinhof en vervolgt: «Ce qui arrête surtout l'attention des visiteurs, c'est le cabinet de tableaux de M. de Foere...»³.

1. J. GAILLARD: Ephémérides Brugeoises ou relation chronologique des événements qui se sont passés dans la ville de Bruges depuis les temps les plus recités jusqu'à nos jours.
Bruges 1847 p. 412-414.

2. Leo DE FOERE: Tielt: 8 februari 1787 — Brugge: 7 februari 1851. Priester, uitgever van Le Spectateur Belge (1815-1825), lid van het Nationaal Congres (voor het arrondissement Brugge), volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Tielt (1831-48), unionist, voorstander van een economisch protectionisme, gemengd in de spellingsperikelen waarin hij samen met o.a. Pieter BEHAEGEL behoorde tot de groep die zich tegen de invoering van de Commissiespelling verzette. directeur van het Engels Klooster. (1823-1851).

3. J. GAILLARD :o.c. p. 413.

Dit, voor mij althans, onbekend gegeven i.v.m. De foere bleek echter eveeren te stemmen met een historische realiteit. Na wat zoek dook de catalogus op van de veiling waarop de verzameling De foere verkocht werd⁴.

Die veiling had plaats te Brussel op donderdag 11 en vrijdag 12 maart 1875 in de Galérie Saint-Luc, Financiënstraat 12 en stond onder leiding van Etienne Le Roy, «commissaire expert du Musée royal» en van Victor Le Roy, «expert».

Het woord vooraf tot de beschrijving van de te veilen werken meldt dat de verzameling werd bijeengebracht door Leo en Louis De foere, die zich hadden toegelegd op de Vlaamse en Hollandse school.

«Leurs goûts personnels et éclairés pour les arts et leur position de fortune» en meer dan 40 jaar spuurwerk had hen o.a. doen profiteren van een aantal buitenkansjes zoals de verkoop van de «Galeries Van Sacceghem», de verkoop van de bezittingen van ridder de Coninck de Merckem (Gent) en van de verzameling Desiré Van den Schrieck (Leuven)⁵.

Als detail wijzen we op de vermelding in de catalogus dat alle schilderijen achteraan «le cachet des héritiers de Foere» bezitten⁶.

Onafgezien van het vrij — zoniet helemaal — onbekend gegeven van een kunstverzameling De foere in Brugge, rijzen een aantal vragen waarop slechts beperkte antwoorden kunnen gegeven worden.

Wat op de veiling kwam, is bekend via de «catalogue» en ook Gaillard maakt ons wel iets wijzer (cfr. infra). Maar wat was eigendom van Leo De foere en wat van zijn broer Louis?? Er moet rekening gehouden worden met het feit dat in het veilings-

4. Catalogue des tableaux anciens et modernes des écoles flamande et hollandaise appartenant à la succession de feu M. l'abbé de Foere, et de M. le docteur Louis De Foere à Bruges. Bruxelles 1875.

5. Catalogue : o.c. p. V

6. Catalogue : o.c. p. VI

7. Louis DE FOERE : Tielt : 8 februari 1795 — Brugge : 1 november 1865. Geneesheer ; huwt met Thérèse van Hoorne (Lichtervelde : 12 mei 1810 —

jaar Leo De foere ruim 20 jaar, zijn broer Louis reeds 10 jaar overleden waren. Welke waarde had de verzameling? Voor hoeveel werd ze verkocht? Waar zijn de werken terecht gekomen?

De eigendomsvraag - wat van Leo, wat van Louis - kan niet opgelost worden met de bekende gegevens.

Over de waarde is 1 gegeven bekend na inzage van de erfenisaangifte van priester Leo De foere. Hij laat zijn volledig bezit na aan zijn broer Louis.

Het gaat o.m. om een buitenhuis in Sint-Kruis, zijn onroerend goed in de Sint-Jacobsstraat en de Naaldenstraat - maar dit om alles veilig te stellen voor de orde die hij had opgericht - een aantal aandelen, een boekencollectie ter waarde van 3000 fr. en een «Cabinet de tableaux de différens maîtres» met een opgegeven waarde van 10.000 fr⁸. Een nadere bepaling van de inhoud van dit «cabinet» is niet in de aangifte opgenomen. De registratie betwist wel de opgegeven waarde van het gebouwenbezit, niet die van het schilderijkabinet⁹.

J. Gaillard geeft over de verzameling van Leo De foere wel wat meer informatie dan het naakte bestaan ervan. Hij geeft een

Brugge : 12 december 1891) ; 6 kinderen :

- Leon (1843-1915) was een tijdje secretaris van de Société d'Emulation.
- Augustus (1845-1915) was een tijdje secretaris van de Société d'Emulation.
- Augustus (1845-1915) gemeenteraadslid (1884-1903), schepen (1891-1895), waarnemend burgemeester (1894-1895) van Sint-Kruis-Brugge.
- Marie-Louise (1847-1852)
- Louise (1849-1922)
- Victor (1850-1870)
- Alphonse (1852-1915) doctor in de rechten, gemeenteraadslid van Sint-Kruis-Brugge, hoofdman van de Koninklijke en Keizerlijke schuttersgilde van Sint-Sebastiaan te St.-Kruis-Brugge.

8. R.A. Brugge : M.A., registratie en domeinen, Brugge, reeks 187, deel 497, nr. 778

9. De erfenisaangifte van Louis DE FOERE (R.A. Beveren-Waas, M.A., reg. en dom. Brugge, reeks 187, 1866 nr. 280) geeft evenmin uitsluitel. Daar de erfenis in rechte lijn verloopt moest het roerend goed niet vermeld worden. Er is in de erfenisaangifte dan ook geen spoor te vinden van een bezit aan schilderijen.

hoogstemde opsomming van al het mooie dat er te zien was en eindigt met «etc., etc... Il serait long d'énumérer ici toutes les richesses de ce cabinet¹⁰.

Een combinatie van de gegevens van Gaillard en die uit de veilingscatalogus geeft volgend resultaat :

10. J. GAILLARD : o.c. p. 413-414.

Gaillard		Catalogue	
NAAM	AAN- TAL	NR	TITEL WERK
Wijnants avec figures et animaux de Jean Wouwermans	1	70	Paysage et figures
Jan Steen	1	—	—
Ph. Wouwermans	2	67	La moisson
Pierre Wouwermans	2	68	Halte de cavaliers
— Jan Wijnants : Haarlem ± 1630 — Amsterdam 1684 landschapsschilder (voornamelijk met duinen en wilgen)		69	Port de mer
— Jan Wouwerman(s) : Haarlem 1629-1666 landschapsschilder			
— Jan Steen : Alkmaar 1685- ? genreschilder en historische tafereelen of : Leiden 1626-1679 de bekende genreschilder			
— Philips Wouwerman(s) : Haarlem 1619-1668 leerling van Frans Hals en Jan Wijnants grootmeester van de Nederlandse kabinetskunst, bekend om zijn exotisch landschappen en zijn merkmotief : de schimmel.			
— Pieter Wouwerman(s) : Haarlem 1623- Amsterdam 1682 schilder van landschappen en gevechten navolger van zijn broer Philips.			

Teniers	1	David Teniers, le père	56	Ermites
Karel Dujardin	1	Ecole de Karel Dujardin	29	L'âne rétif
Jacques Ruysdaal	1	Jacques Ruysdael	48	Les moulins
Dietrich	2	Chrétien Guillaume Dietrich	18	Paysage
			19	Paysage
Moucheron	1	Isaac Moucheron	41	Paysage
— David Teniers de oude : Antwerpen 1582-1649 Italiëreis				
schildert bijbelse tafereelen, landschappen en interieurs.				
— Karel Dujardin : Amsterdam 1622 — Venetië 1678 Italiaanse landschappen				
verbleef tussen 1642 en 1652 in Rome en keerde in 1674 naar Italië terug.				
— Jacob Van Ruysdael : Haarlem 1628-1682				
reide in Duitsland waardoor het berglandschap in zijn werk geïntroduceerd werd.				
landschapsschilder vnl. i.v.m. duin en zee				
— Christian Wilhelm Dietrich : 1712-1774 Duits schilder (landschappen) en etser				
— Isaac de Moucheron : Amsterdam 1667-1744 Italiëriserend landschapsschilder				

Un tableau signé 1 Pierre Potter (12) 45 Paysage et animaux

Paul Potter que

M. De foere attribue
à Corneille Zaaffleven

Sassoferrato

1 Sasso Ferrato

53 Sujet religieux

Van Goyen

2

—

— Pieter Potter : Enkhuizen ± 1597 — Amsterdam 1652
schilder van landschappen, stillevens en strijdtafereelen
vader van

— Paulus Potter : Enkhuizen 1625 — Amsterdam 1654
genre en natuurschilder (voornamelijk dieren)

— Cornelis Saffleven : Gorinchem 1607 — Rotterdam 1681
keukeninterieurs, boerengezelschappen en landschappen,

— Giovanni Battista Salvi, ook genoemd «il Sassoferrato»
Sassoferrato 1609 — Rome 1685
schilder van religieuze, maar vooral historische taferelen.

— Jan Van Goyen : Leiden 1596 — Den Haag 1656
landschapsschilder van water- en luchtfecten.

Zijn eerste werk is zeer kleuring, later monotoon met voornamelijk bruin en
groen.

12. De «catalogue» (o.c. p. 24, nr. 45) vermeldt «Les tableaux de Pierre Potter
sont quelquesfois attribués à Paul et lui ont été souvent substitués. C'est ainsi
que celui-ci porte la signature de Paul

Michaux	2	Théodore Michau	31	Extérieur de village
Sebastien Francks	1	—	—	—
Michel Carré	1	Michel Carré	13	Paysage
Colonia	1	Colonia	15	Port de mer du Levant
Watteau de Lille	1	Watteau (de Lille)	64	Paysage
		— ! Teobald Michau : Doornik 1676 — Antwerpen 1765 — landschapsschilder		
		— Sebastian Franks of Franck of Franck of Francken, meestal Vranckx : Antwerpen 1573 of 1578-1647 schilder van feesten, jachtaferelen, landschappen en gevechten.		
		— Michiel Carré of Carree : Den Haag 1657 — Alkmaar 1727 landschaps- en dierenschilder leering van N. Berchem.		
		— Colonia Adam : Rotterdam 1634 — Londen 1685 landschapsschilder met ruïnes en brandtaferelen		
		Adam L. : Antwerpen 1574 — Rotterdam 1651 Isaac : Rotterdam 1611-1663		
		— Louis Joseph Watteau (genoemd Watteau de Lille) Valenciennes 1731 — Lille 1798		

Bega	2	(zie Molenaer)	
Soolmaeker	1	—	—
Huchtenberg	1	Jean Van Hugtenburg	27
Pierre de Laer ou, selon d'autres un Asselyn	1	Jean Asselyn attribué à Asselyn attribué à Asselyn	2 3 71
Gryef	2	A. Gryef	23
		Cornelis Bega : Haarlem 1620-1664 boereninterieurs of — Abraham Begeijn, genoemd Bega : Leiden 1637 — Berlijn 1697 landschapsschilder	
		— Jan Frans Soolmaker of Soomaker of Soomaekers Antwerpen 1635 — Italië ± 1685 landschaps- en dierenschilder	
		— Jan Van Huchtenburg of Hugtenburgh : Haarlem 1647 — Amsterdam 1733 schilder van gevechtsscènes	
		— Pieter Van Laer : 1592 - Haarlem 1642 reis naar Frankrijk en Rome ontwerper van bambocciades : tafereelen uit het Romeinse volksleven ; heeft veel navolgers gehad o.a.	
		— Jan Asselijn : Diemen (?) ± 1615 — Amsterdam 1653 landschappen en bambocciades	
		— Adriaan Gryef of Grif of Grief : Antwerpen (?) 1670 — Brussel (?) 1715 Vlaams landschapsschilder	
		— Attaque d'un convoi	
		— Le Paysage de Gué	
		— Paysage d'Italie	
		— Paysage	
		— Sujet de chasse	

Herman Zaaffleven	1	Herman Saftleven	52	Vue du Rhin
Breughel	1	Breughel, Van Kessel en Van Balen	11	La création
Cuylembourg	1	Abraham Van Cuylenborch	16	Ruines
David Ryckaert	1	—	—	—
Van Helmont	1	—	—	—
		— Herman Saftleven : Rotterdam 1609 — Utrecht 1685 schilder van panorama's (o.a. van steden) en van landschappen		
		— Jan Van Kessel : Antwerpen 1626-1679 kleinzoon van Jan Breughel de oudere ; schilder van bloemen, insecten, schel- pen, vissen en stillevens		
		— Hendrik Van Balen : Antwerpen 1575-1632 telde A. Van Dijk en F. Snijders onder zijn leerlingen kabinetschilder ; mythologische en allegorische onderwerpen en portretten		
		— Abraham van Cuylemborch of Cuylenburg : Utrecht vóór 1620-1658 schilder van landschappen met mythologische figuren.		
		— David Rijckaert of Rickaert I : Antwerpen 1560-1607 II : Antwerpen 1586-1642, zoon van I, landschapsschilder III : Antwerpen 1612-1661, zoon van II, genreschilder IV : Antwerpen 1649- ?, zoon van III.		
		— Mathias Van Helmont of Hellemont : Antwerpen 1623 — Brussel na 1674 genreschilder		

Molenaer	1	Jean Miense Molenaer	36	Tabagie	
		Nicolas Molenaer	37	Pendant de n° 36 (13)	
Verburgt	1	(D. V. B.) Verburgt	90	Paysage	
Van Balen	2	Henri Van Balen	4	Sainte-Marie Madeleine	
Franc Flore	1	Franck Floris	76	Tête de Christ	
Mans	1	—	—	—	
		— Jan Miense Molenaer : Haarlem ± 1605-1668			
		— schilder van realistische genrestukken, schetsen uit het volksleven en allegorieën			
		— Nicolaes Molenaer : Haarlem : vóór 1630-1676			
		— landschapsschilder			
		— Dionys Verburgt : s.l., s.d.			
		— Nederlands landschapsschilder			
		— Hendrik Van Balen (cfr. supra)			
		— Frans Floris de Vriendt : Antwerpen ± 1516-± 1570			
		— reis naar Italië, navolger van Michelangelo			
		— schilder van godsdienstige en mythologische tafereelen en portretten.			
		— ? Arnoud Mans : 17e eeuw's Vlaams schilder ;			
		— leerling van D. Teniers rond 1668			

13. Cat. o.c. p. 20 : « Cette tableau porte la signature apocryphe de Bega ».

	1	Thierry Dalens	17	Paysage
Dirk Dalens	1			
Van der Meer, le jeune	1	—	—	—
François Millet	1	François, dit Francisque Millé	35	Paysage
Paul de Vos	1	Paul de Vos	63	Sujet de chasse
Leduc	1	—	—	—

— Dirk Dalens :

I : Dordrecht ± 1600 — Zierikzee 1676 landschapsschilder
 II : Amsterdam 1659-1688 landschapsschilder
 III : Amsterdam 1688-1753 landschapsschilder

— Jan Van der Meer, de jonge : Haarlem 1656-1705
 landschapsschilder

— Jean François Millet of Millé of Milé, genaamd Francisque
 Antwerpen 1642 — Parijs 1679 of 80
 landschapsschilder (Vlaamse school)
 vader van de landschapsschilder Jean François Millet (genaamd Francis-
 que) : Parijs 1666-1723

— Paul de Vos : Hulst ± 1596 — Antwerpen 1673
 Stillevens en jachtaferelen.

— Thomas Leduc : behoort tot de 17e eeuwse Hollandse school

— Jean Le Ducq : Den Haag 1629 (of 1630)-1676 (of 1677)
 landschapsschilder, tekenaar en graveur

Wildens	1	—	—	—
Velasquez	1	—	—	—
Zurbarran	1	—	—	—
Carlier	1	—	—	—
Rubens (14)	1	Ecole de Rubens	86	Effet de lumière

- Jan Wildens : Antwerpen 1586-1653, landschapsschilder
of — Jeremias Wildens : Antwerpen 1621-1653, landschapsschilder zoon van
Jan
- Diego de Silva y Velasquez, 1599-1660
Spaans barok hofschilder
- Salazar Francisco de Zurbaran, 1598-1664
Spaans schilder en tekenaar van onderwerpen uit het kloosterleven.
- Jean Carlier : Luik 1638-1675, portretten en religieuze onderwerpen
- Vincent-Léonard Carlier : Luik 1674-1745, religieuze onderwerpen

14. C'est une répétition de celle qui a été vendue 25.000 francs dans la vente de M. Schamp, à Gand. Dans cette composition qui comprend plus de 60 figures, l'oeil exercé reconnaît une de ces grandes œuvres de Rubens, exécutées sous ses yeux par les meilleurs élèves. Plusieurs figures sont dues au pinceau de Rubens, s'il faut en croire les connaisseurs (GAILLARD o.c. p. 414)

Dit werk is, op basis van deze beschrijving, niet te identificeren met het nr. 86 van de «Catalogue».

93 Paysage et animaux
92 Paysage et Chevreuils

1 Verwée Louis
Verwée Louis en
Verboekhoven Eugène

- Alfred Jacques Verwee: St.-Joost-ten-Noode 23 april 1838 — Brussel 14.9.1895, schilder van dieren en landschappen, realist-impressionist
- Eugene Joseph Verboekhoven: Warneton 8 juni 1798 (of 1799) Brussel 19 januari 1881
sluift weer aan bij de traditie van Paulus Potter en Ommeganck.

Tot zover de identificatie van de schilders die door Gaillard opgesomd worden en waarvan in de meeste gevallen ook werk voorkomt in de veilingscatalogus.

Deze catalogus bevat echter 105 nummers waarvan de nummers 94 tot 96 en 98 tot 105 aan onbekenden toegeschreven worden, het nummer 97 aan «l'école flamande». In de veilingscatalogus komen echter nog een hele reeks schilders die niet door Gaillard vermeld worden tenzij ze behoren tot zijn «etc., etc.».

Het betreft werk van volgende kunstenaars :

CATALOGUS

NAAM	NR.	TITEL WERK
Théodore Van Abtshoven	1	La tentation de Saint-Antoine
Jean Van den Bent	5	Paysage
Nicolas Berchem	6	Paysage - site d'Italie (15)
Gérard Berkeijden	7	Vue d'une ville de la Hollande (16)
— Théodore Van Abtshoven		
Komt niet voor in het werk van Bénézit, wel (dl. I p. 238)		
1) Ferdinand de oude : Antwerpen 1576-1651 of 1655 schilder van historische taferelen en portretten		
2) Ferdinand de jonge : Antwerpen 1630-1694		
3) Ferdinand : Antwerpen 1649- ?		
4) Thomas : Antwerpen 1622-1664, genreschilder		
5) Willem : Antwerpen 1664-1694		
— Johannes Van der Bent : Amsterdam ± 1650-1690 schilder van landschappen		
— Nicolaas Berchem : Haarlem 1620 — Amsterdam 1683 reisde naar Italië landschapsschilder, ruitergevchten, havenzichten, historiestukken		
— Gerrit Berchheijde : Haarlem 1638-98 schilder van architectuur en landschappen		
— Job Berchheijde : Haarlem 1630-1693 schilder van architectuur		
15. Cat. o.c. p. 4 : vente Van Saceghem, Gand, Bruxelles 1851		
16. Cat. o.c. p. 5 : Vente Van den Schrieck, Louvain 1861.		

De Kunstverzameling De Foere

Balthazar Bescheij	8	Repos en Egypte
Attribué à Jean Both	9	Paysage
Sebastien Bourdon	10	Suzanne condamnée à mort
Le Chevalier Charles Breydel	12	Choc de cavalerie
Joseph Van Craesbeke	14	Intérieur
Antoine Van Dijck	20	Portrait de Rombouts peint en camaïeu
Albert Van Elverdingen	21	Cascade en Norvège
François Francken	22	Salomon sacrifiant aux idoles
	77	La cène

- Balthazar Bescheij : Antwerpen 1708-1776
directeur van de Antwerpse Academie
schilderde in de trant van Jan Breughel De Fluwelen.
leverde kopieën van werk van Rubens, Van Dijck, Teniers
- Jan Both : Utrecht ± 1615-1652
Italiënerend landschapsschilder
- Sebastien Bourdon : Montpellier 1616 — Parijs 1671
verbleef te Rome
invloed van Poussin en Lorrain
medestichter en later rector van de Académie royale
Hofschilder van Christina van Zweden van 1652-54
- Ridder Karel Breydel : Antwerpen 1678-1733
schilder van veldslagen en landschappen
- Joos Van Craesbeek : Neerlinter ± 1605 — Brussel tussen 1654-61
schilder van kroeg- en gevechtsscènes
- Allaert van Elverdingen : Alkmaar 1621-1675
reisde in Skandinavië
schilder van woeste berglandschappen
- Frans Francken :
 1. Herentals 1542 — Antwerpen 1616
schilder van bijbelse en historische taferelen
 2. Antwerpen 1581-1642, zoon van 1.
 3. Antwerpen 1607-1667, zoon van 2.

Van der Hagen en Pierre Van den Avont	24	Sujet religieux
Attribué à Corneille de Heem	25	Nature morte
Willem de Heusch	26	Paysage d'Italie
Corneille Huysmans (dit de Malines)	28	Paysage
Albert Klomp	30	Paysage
Willem Van Mieris	32	Rubin sur l'angle (17)
	33	Sujet mythologique
François Van Mieris, le jeune	34	Fête de Bacchus (1730)
Louis De Moni	39	Intérieur

- Joris Van der Hagen, Haage of Verhagen ; Den Haag 1615/20-1669
landschapsschilder
- Pieter Van Avont : Mechelen 1600-1652
- Cornelis de Heem : Leiden 1631 — Antwerpen 1695
schilder van stillezens, vruchten, insecten
- Willem de Heusch : Utrecht 1638-1692, landschapsschilder
- Cornelis Huysmans (van Mechelen) : Antwerpen 1648 — Mechelen 1727
landschapsschilder
- Albert Klomp of Clomp : Amsterdam ± 1618-1688
landschapsschilder
- Willem Van Mieris : Leiden 1662-1747
mythologische thematiek
- Frans Van Mieris : Leiden 1689-1763
zoon en imitator van Willem
- Louis De Moni of Demonie : Breda 1698 — Leiden 1771
genreschilder

17. Cat. o.c. p. 17 : collection du chevalier De Coninck de Merckem. Gand 1856.

De Kunstverzameling De Foere

Karel de Moor	40	Portrait de l'artiste
Aart Van der Neer	42	Effet de nuit
Corneille Poelenburg	43	L'assomption
Pierre Pot	44	Portrait
Théodore Rombouts	46	Paysage et animaux
	85	Portrait d'un jeune homme
Henri Roos	47	Paysage et animaux
Charles Ruthard	50	Chasse à l'ours
Willem Schellinckx	54	Halte de chasseurs
Jean Van Staveren	55	Ermite

- Karel de Moor : Leiden 1656 — Warmond 1738
genreschilder
- Karel Isaac De Moor : Leiden 1694 — Rotterdam 1751
portretschilder
- Aert Van der Neer : Gorinchem ± 1604 — Amsterdam 1677
schilderde voornamelijk nachtelijke winter- en rivierlandschappen.
- Cornelis Van Poelenburg : Utrecht 1586-1667
verbleef te Rome
schilder van allegorieën, pastorale, mythologische en bijbelse thema's
- Een Pieter of Pierre Pot komt nergens voor wel Hendrich Gerritsz. Pot :
Haarlem ± 1585 — Amsterdam 1657
schilder van historische tafereelen en portretten
- Theodoor Rombouts : Antwerpen 1597-1637
reisde naar Italië waar hij sterk beïnvloed werd door Caravaggio
schilderde religieuze onderwerpen en allegorieën
- Johan Heinrich Roos : Otterberg 1631 — Frankfurt a/M. 1685
Duitser, opgeleid in Amsterdam en Italië
schilder van portretten en dieren.
- Karl Andreas Ruthard : Dantzig ± 1630 — Aquila ± 1703
was meester in Antwerpen
schilder van historische en dierentaferelen.
- Willem Schellinckx : Amsterdam 1627-1678
tekenaar, graveur en schilder
- Jan Van Staveren : Leiden ± 1625-1668
genre- en landschapsschilder

Lucas Van Uden	57	Paysage
Adrien Van Utrecht	58	Le renard surpris
Adrien Van de Velde	59	Plage de Scheveningen (18)
Vermeulen	60	Hiver
Hendrick Van Vliet	61	Intérieur d'église
Vonck dit le vieux	62	Nature morte
Jean Baptiste Weenix	65	Une halte
Le chevalier Adrien Van der Werff	66	La marchande (19)

- Lucas Van Uden : Antwerpen 1595-1672
medewerker van P. P. Rubens
landschapsschilder
 - Adriaan Van Utrecht :
Antwerpen 1599-1653
stillebens en dieren
 - Adriaan Van de Velde : Amsterdam 1636-1672
schilder van pastorale landschappen
 - Andries Vermeulen : Dordrecht 1763 — Amsterdam 1814
schilder van landschappen en winterspelen.
 - Hendrik Van der Vliet : Delft 1611-1676
interieurs
 - Elias Vonck de oude : Amsterdam ± 1605-1652
stillebens en vogels
 - Jan-Baptiste Weenix : Amsterdam 1662 — Deutecum 1663
schilderde historische stukken, landschappen en portretten.
 - Adriaan Van der Werff : Rotterdam 1659-1722
historieschilder
18. Cat. o.c. p. 31 : vente Van den Schrieck, Louvain 1861.
19. Cat. o.c. p. 35 Collection du chevalier Burtin 1819 et Van den Schrieck 1861.

De Kunstverzameling De Foere

Bout	72	Intérieur
	73	Pendant du n° 72
Attribué à Carrache	74	Saint Sebastien
Claeys	75	Marine
Van der Hulft	78	Vue de Nimègue
Genre Van der Heijden	79	Vue de Gorcum
Lenzen (imitateur d'Ommeganck)	80	—
Attribué à Peeters	81	Marine
Jean Van Ravesteijn	82	Portrait de W. Van Bruckelson
Rogman	84	Paysage
Thans C.	87	La Saint-Nicolas
Tiepolo	88	Conversion de Saint-Paul
Verbeyst (imitateur de Teniers)	89	Les Briquetiers

- Pieter Bout : Brussel 1658-1719
portretten, landschappen, markt- en strandtaferelen
- Jan Van der Heijden : Gorinchem 1637 — Amsterdam 1712
landschappen en stadsgezichten
- Johannes Lenzen of Lentzen : Antwerpen 1790-1840
landschapsschilder
- Jan Anthoniszoon Van Ravesteijn : Den Haag 1570-1658
portrettist
- Roeland Rogman : Amsterdam 1597-1686
landschapsschilder
- Willem Thans : Rotterdam 1816- ?
genreschilder
- Giovanni Battista Tiepolo : Venetië 1696 — Madrid 1770
Venetiaanse school
- Verbeyst : landschapsschilder
werkt te Brussel rond 1777

— Hendrik Verschuring : Gorinchem 1627 — Dordrecht 1690
ruitergevechten en landschappen, meestal met paarden.

Aan de hand van bovenstaande identificatie van de kunstenaars blijkt inderdaad dat de collectie De foere grotendeels bestond uit werken van de Vlaamse en Hollandse school, meer bepaald uit de 16e en 17e eeuw, maar zonder de allergrootste namen met onbetwisbaar werk erbij.

Dat deze identificatie echter niet zo eenvoudig bleek, kan men concluderen uit het feit dat zowel Gaillard als de catalogus soms een loopje nemen met de naamcitering, in elk geval verfransen, en dikwijls geen voornaam, nooit levensdata geven.

Waar de collectie vandaan komt, blijft — enkele vermeldingen van vroegere verkopen niet te na gesproken — in het duister.

Thematisch gezien bevat de verzameling een groot aantal landschappen. Deze voorkeur van de verzamelaars verklaart wellicht gedeeltelijk de aanwezigheid van enkele werken van vreemde schilders, zoals Johann Heinrich Roos, Duitser, opgeleid in Amsterdam ; Karel Andreas Ruthard, eveneens van Duitse afkomst maar opgeleid in Antwerpen ; L. J. Watteau ; Christian Wilhelm Dietrich ; G. B. Salvi ; Ook de veel jongere Verwee en Verboekhoven zijn wellicht omwille van hun landschappen in de verzameling vertegenwoordigd en sluiten aan — zeker Verboekhoven — bij de traditie van o.m. Paulus Potter.

Heeft de veiling De foere een respons gehad ? Zo ja, van wie ? Wie waren de kopers ? Hoe lagen de prijzen ? Het zijn allemaal vragen zonder antwoord. Wellicht kan een verder doorgevoerd onderzoek daarover uitsluitsel geven, voor zover dit relevant is. Een beperkte steekproef in enkele kranten en tijdschriften van het ogenblik leverde geen resultaat op.

«La Flandre, Revue des monuments d'histoire et d'antiquités» met rijksarchivaris Emile Van den Bussche als directeur, zwijgt in alle talen. Het tijdschrift bevat geen «mengelingen», waarin wellicht plaats zou geweest zijn voor de veiling De foere. Nochtans heeft Van den Bussche zelf belangstelling voor dergelijke

verzamelingen. Ten bewijze daarvan zijn artikel over «Le cabinet du docteur De Meijer à Bruges», waarin hij klaagt dat er in Brugge zoveel kunstrijkdommen bestaan die een verborgen leven leiden en waarvoor niets gedaan wordt om ze publiek te maken²⁰.

«De Halletoren», het maandblad dat de oprichting van een Breydel en De Coninck-standbeeld patroneerde, heeft wel belangstelling voor kunst en kunstenaars in binnen- en buitenland. Op 7 maart 1875 bevat het maandblad o.m. een artikel over «Le musée de Bruxelles», waarin te lezen staat : «Bruges va prochainement réunir en un grand Musée de divers objets d'art et d'archéologie, épars aujourd'hui en plusieurs locaux²¹», maar over een collectie De foere, die nog geen tien dagen later in Brussel zal geveild worden, geen woord.

Het Burgerwelzijn weet helemaal van niets, noch in februari, maart of april. Ongelukken, politiek, misdaad, vervolghet verhaal en annonces, geen De foere.

Men kan rustig concluderen dat weinig of geen Bruggelingen met speciale interesse hebben uitgekeken naar een veiling van een toch belangrijke collectie die wellicht volledig uit Brugge verdween.

Het «Journal des beaux-arts et de la littérature» uitgegeven in Brussel maar ook in het Brugse gelezen, en o.m. gespecialiseerd in aankondigingen van veilingen van boeken en kunstvoorwerpen, bevat een annonce i.v.m. de verkoop²². Het «Journal» geeft regelmatig, vóór of na een belangrijke veiling, enige uitleg over wat er geveild wordt en werd, soms geeft het prijzen, namen van kopers etc. Dit gebeurt bv. voor de veiling van de nalatenschap van Gustave Wappers²³. De veiling De foere krijgt geen speciale aandacht.

20. Emile VAN DEN BUSSCHE : Museum Flandriensé I. Le cabinet du docteur DE MEIJER à Bruges : in *La Flandre*, 1875 p. 179-194.

21. *De Halletoren* 1 (1875) 7, 7 maart 1875, p. 3.

22. *Journal des beaux-arts et de la littérature* : 17 (1875), 13 maart 1875 p. 39.

23. *Journal* : o.c. : 17 (1875) 8, 30 april 1875 p. 64-65.

Bij de identificatie van de schilders werd toevallig de huidige verblijfplaats van één van de werken gevonden. Het «Strand te Scheveningen» van Adriaan Van de Velde bevindt zich thans in het museum te Kassel²⁴, tenminste indien Van de Velde dit onder onderwerp niet meermaals op doek heeft gezet.

In de catalogus van Henri Pauwels voor het Groeningemuseum²⁵ zijn geen gegevens te vinden die het besluit wettigen dat één of meer werken die in 1875 geveild werden in openbaar bezit in Brugge gebleven zijn.

L. MILLS, *Orde van Arrouaise*, in: *Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden*, A. Druen vertaald in de Middelenreeks, II. J. Bruzel, 1979 (Archief en Bibliotheek wezen in België, extraat. 23).

Eenige jaren geleden nam architect Dr. E. Persoons het initiatief tot de publicatie van een reeks getiteld «Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden». Elke bijdrage die in zijn opdracht op een of andere manier met de monastieke geschiedenis in aanraking komt, moet dit initiatief respecteren. We beschikken intendant al over een aantal vertaalkoninkjes, zoals bij het «Museum van België», waarin de meest bekende gegevens over afzonderlijke kloosters, veldnaam per orde, gegroepeerd zijn. Het beschreven vertaalkoninkje betreft twee de in ons land gevestigde orden en congregaties van nog niet verdwenen. De «Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden» kan deze laatste opvullen. Tot nu toe verschijnen twee twee delen: één betreffende de Orde van het Heilig Graf door Dr. Haverwite (1975) en het jaar te bespreken deel over de Orde van Arrouaise, van de hand van L. Mills.

De orde van Arrouaise is, zoals bekend, één van de specialiteiten van de Duitse heiligen L. Mills, en zij was dus ook de aangewezen figuur voor dit vertaalkoninkje van dit deel. De bibliografie verschaft van twintig jaar studies van Mills over Arrouaise. Bovendien, maar ook door het uiteenlopende redactioneel schema van de reeks, krijgt de lezer een zeer volledige beeld van de beschikbare bronnen en de stand van het onder-

24. SUMMA Encyclopedie dl. 19 : Utrecht Wageningen 1978, p. 423 + Afbeelding.

25. HENRI PAUWELS : Groeningemuseum catalogus Brugge 1960 en bijvoegsel Brugge 1964.

BOEKBESPREKINGEN

L. MILIS, Orde van Arrouaise, in : Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden, A. Orden ontstaan in de Middeleeuwen, II. 1 d. Brussel, 1979 (Archief en Bibliotheekwezen in België, extranr. 22).

Enkele jaren geleden nam archivaris dr. E. Persoons het initiatief tot de publikatie van een reeks getiteld «Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden». Elke historicus die in zijn onderzoek op een of andere manier met de monastieke geschiedenis in aanraking komt, moet dit initiatief toejuichen. We beschikken inderdaad al over een aantal werkinstrumenten, zoals bv. het «Monasticon belge», waarin de thans bekende gegevens over afzonderlijke kloosters, weliswaar per orde, gegroepeerd zijn. Een handzaam werkinstrument betreffende de in ons land gevestigde orden en congregaties was nog niet voorhanden. De «Inleiding tot de Geschiedenis van het Kloosterwezen in de Nederlanden» kan deze leemte opvullen. Tot nu toe verschenen reeds twee delen : één betreffende de Orde van het Heilig Graf door Zr. Hereswitha (1975) en het hier te bespreken deel over de Orde van Arrouaise, van de hand van L. Milis.

De orde van Arrouaise is, zoals bekend, één van de specialismen van de Gentse hoogleraar L. Milis, en hij was dan ook de aangewezen figuur voor de samenstelling van dit deel. De bibliografie vermeldt een twintigtal studies van Milis i.v.m. Arrouaise. Daardoor, maar ook door het stringente redactieschema van de reeks, krijgt de lezer een zeer volledig beeld van de beschikbare bronnen en de stand van het onderzoek i.v.m. de Orde van Arrouaise. Terzelfdertijd kan hij ook op een beknopte én wetenschappelijk verantwoorde wijze kennis maken met de geschiedenis, de structuur en de betekenis van deze vanuit het huidige Noord-Frankrijk verspreide orde van reguliere kanunniken, waarvan de

oorsprong teruggaat tot ca. 1090, toen de kluizenaar Rogerus zich vestigde in het Woud van Arrouaise. De orde kende enige verspreiding vooral van 1123 tot 1147. In de Nederlanden zouden Zoetendale (Maldegem) nog in 1215 en Bethlehem bij Doetinchem (prov. Gelderland) in 1288 aansluiten, maar toen was de orde al over haar hoogtepunt heen. In Vlaanderen waren de abdijen van Waasten, Zonnebeke, de Eekhout, Sint-Trudo en Zoetendale en de proosdij Hertsberge enige tijd bij de orde aangesloten. Daarmee is het relatieve belang van deze kloosterorde aangegeven : een nogal tijdsgebonden vereniging van een aantal kloosters, die alle langer hebben bestaan dan de orde zelf.

Zoals gezegd is auteur er zeer goed in geslaagd de weg te wijzen naar alle bekende gegevens over de orde van Arrouaise. De hier volgende bemerkingsen gaan dan ook alleen over details. Een eerste opmerking betreft de al te grote bescheidenheid van de auteur, waardoor zijn eigen grote werk over de orde van Arrouaise (1969) te weinig naar voren komt. Het belang van deze studie kon naar onze mening meer worden onderstreept, bv. door een verwijzing naar de voornaamste recensies van het werk. Een aantal verwijzingen naar onuitgegeven bronnenmateriaal is te algemeen om bruikbaar te zijn, bv. de verwijzing op p. 29 naar «Brugge, Rijksarchief. Blauwe nummers». In de overigens uitstekende en duidelijke bibliografie is soms het jaar van uitgave van de verschillende delen van de *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques* niet vermeld, iets wat bij deze eerbiedwaardige maar nog steeds onafgewerkte reeks wel nodig is. Enkele taalkundige opmerkingen : de spelling is niet steeds even consequent (p. 21 : clericaal, p. 68 : resultaat, p. 22 en 68 : preciese) ; het gebruik van sommige nederlandse plaatsnamen als «Roeaan» en «Valencijn» doet nogal vreemd aan, vooral wanneer we elders (p. 23) «Canterbury» in plaats van «Kantelberg» en «Prémontré» in plaats van «Premonstreit» lezen.

Tenslotte hopen we de lezer nog van dienst te zijn met een drietal kleine correcties en aanvullingen betr. het hoofdstuk over «De verschillende kloosters in de Nederlanden» (p. 59--72) : in verband met het Zakbroederklooster te Utrecht, in 1292 verworven door het klooster Bethlehem te Doetinchem, had de auteur beter ook verwezen naar de recentere studie van K. ELM, in *Francia*, I (1973), p. 257-324, en de uitgave van de kloosterkroniek van Cornelis Block door J.G.CH. JOOSTING, in *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht*, XVI (1895), p. 1-93, naast de uit 1877 daterende uitgave van J.J. de Geer van Oudegein (niet : Oudegem, p. 71). De oudste oorkonden betr. het regulierenklooster Bethlehem te Zwolle, bevolkt vanuit het klooster Bethlehem te Doetinchem, zijn niet meer onuitgegeven (p. 71) maar gemakkelijk bereikbaar via het werk van G.J. TER KUILE, *Oorkondenboek van Overijssel*, III-VI, Zwolle, 1966-1969.

In tegenstelling tot wat de auteur schrijft (p. 72) is de Brugse Sint-Trudoabdij nooit tot de Congregatie van Windesheim toegetreden.

Ten overvloede zij hier nogmaals vermeld dat al deze soms nogal schoolmeesterachtige opmerkingen hoegenaamd geen afbreuk willen doen aan de grote verdiensten van het werk, dat door zijn duidelijkheid, beknoptheid en volledigheid nog vele diensten zal bewijzen.

N. Geirnaert.

Jozef VAN WALLEGHEM, Merckenweerdigste voorvallen en Daegelijcksche gevallen, Brugge 1787, uitgegeven o.l.v. Yvan Van den Berghe, m.m.v. Chris Scherpereel, Helena Debou, Cathy Spiritus.

Brugge 1982. (Brugse geschiedbronnen uitgegeven door het Gemeentebestuur van Brugge, Deel XII), 220 blz.*

Met belangstelling werd te Brugge uitgekeken naar het eerste deel van de uitgave van het handschrift Van Walleghem, aan velen bekend en door slechts weinigen gekend. Dit handschrift bevat het relaas van dagelijkse en merkwaardige, voornamelijk Brugse gebeurtenissen zoals ze door de auteur werden beleefd en genoteerd vanaf 1775 (hij was toen 18 jaar) tot een week vóór zijn dood in 1801.

Eerste deel : het jaar 1787

De publikatie van het deel gewijd aan het jaar 1787 (men heeft geoordeeld de uitgave met de tekst over dit bewogen jaar te moeten beginnen, en daarop de jaren tot 1801 te laten volgen, om pas daarna de eerste jaren ter hand te nemen) heeft zonder twijfel de verwachtingen ingelost die men hierover had. Niet dat men bij lezing van dit deel, veel nieuw feitenmateriaal zal ontdekken : wie de *Jacobijnen en Traditionalist*en van Yvan Van den Berghe heeft gelezen is goed ingelicht over de gebeurtenissen die in 1787 te Brugge plaats vonden. Van Walleghem brengt alleen maar de bevestiging dat Van den Berghe uit de archiefbronnen, aangevuld door de dagboeken en kronieken van R. Coppieters, M.F. Allaert, J.K. Verbrugge, Dienbergen en Keukelincx, een verhaal

* Dit eerste deel, uitgegeven door de Stad Brugge, vermeldt geen drukkersnaam en evenmin het wettelijk depotnummer. Ook wordt niet vermeld dat de illustratie van de voorpagina, een detail is uit een gekleurde tekening toegeschreven aan Jan Beerblock en in stadsbezit.

Voor volgende delen suggeren wij dat men telkens van minstens één blad van het handschrift een fotografische afdruk zou inlassen.

heeft kunnen distilleren dat in niets door de dagelijkse aantekeningen van een aandachtig ooggetuige worden tegengesproken, integendeel.

De publicatie van Van Walleghem komt dan ook te laat, na het standaardwerk van Van den Berghe en de hierboven geciteerde kronieken, om ons nog echt nieuw materiaal bij te brengen, althans te oordelen naar de tekst over het jaar 1787.

Wat evenwel de publikatie ten volle verantwoordt is het feit dat Van Walleghem al zijn tijdgenoten-kroniekschrijvers ver overtreft door de volledigheid en veelzijdigheid van de informaties. Na volledige publikatie, zal zijn dagboek ongetwijfeld het voornaamste naslagwerk worden, vóór de andere tijdgenoten. Naast hem zal eigenlijk nog alleen R. Coppieters echt nuttig blijven (en vanaf 1792 waarschijnlijk ook Van Hese).

Hoewel Coppieters veel minder informaties geeft en ook niet zo bewust met het oog op latere publikatie heeft geschreven, geeft hij met zijn groter intellect en met zijn informaties uit de leidinggevende kringen, elementen en bedenkingen die niet uit de pen van de mercenier Van Walleghem zouden gekomen zijn.

Het lezen van deze kroniek laat ons a.h.w. op een paar uur een gans jaar uit de Brugse 18de eeuw herbeleven. Van Walleghem heeft ongetwijfeld het voornaamste opgetekend van wat de Brugse burger dag na dag beleefde : veroordelingen en terechtstellingen, ongevallen en zelfmoorden, carnaval en loterij, schuttersfeesten en processies, afkondiging van gemeentelijke of keizerlijke ordonnanties die in het dagelijkse leven ingrijpen, enz.

Daarnaast volgen we stap voor stap de evolutie in enkele van de grote twistpunten van het ogenblik : de afbraak van kloosters en van de Waterhalle, het gemor over de afschaffing en weldra het terug organiseren van een aantal processies, de heftige tegenstand tegen het algemeen kerkhof, het dragen van cocardes, de opkomst van de «patriotten», de burgerlijke patrouilles, de instelling en weldra de afschaffing van het nieuwssoortig keizerlijk gerecht of intendentie, en vooral ook de Echernach-processie in verband met het al dan niet afschaffen van de corporatieve voorrechten. Het is in dit alles vooral de politieke evolutie en de sociale onrust die Van Walleghem bezig houden. Een groot deel van zijn kroniek is gewijd aan de oproerige neigingen van de volksmassa, waarvan de hoge graanprijzen en de politieke tegenstellingen om beurt of gelijktijdig de oorzaak zijn

Méer dan bij R. Coppieters kan men bij Van Walleghem vaststellen hoe explosief en revolutionair de toestand in 1787 wel was, hoe belangrijk de volksmassa door een bijna bestendige en massale straat aanwezigheid op de evolutie van de gebeurtenissen doorwoog «noch heer noch wet ontziende» (blz. 77), hoe invloedrijk de ambachten en hun dekens op-

nieuw aan het worden waren en hoe zij gaandeweg onmisbaar werden voor het handhaven van een minimale rechtsorde, en hoe daarentegen het officiële burgerlijk gezag, in eerste instantie het stadsbestuur, door de gebeurtenissen voorbijgestreefd was, uitgejouwd werd, gevangenen moest vrijlaten onder druk van de straat, terdoodveroordeelden niet kon terechtstellen onder dwang van de ambachten, de uitgestoken galg overhaast opnieuw moest afbreken, in allerhande zaken (het dragen van cocardes, het uitplakken van pasquillen, het begraven binnen de stad) ordonnanties uitvaardigde die dikwijls dode letter bleven.

Bij dit alles is de kleurrijke beschrijving van het bekende oproer van 31 juli - 1 augustus 1787 een hoogtepunt in de kroniek. Van Walleghem had er een gans boek kunnen aan wijden schrijft hij (blz. 96) maar hij beperkt zich tot een naar zijn zeggen beknopt maar in het geheel van zijn kroniek, uitgebreid ooggetuigeverslag.

Deze belangrijke passage, zoals trouwens een aantal andere in het boek, is zó levensecht en meeslepend geschreven, dat hij a.h.w. een kant en klaar scenario vormt voor een film of TV-feuilleton.

Het is daarbij niet de minste verdienste van deze 18de eeuwse, in Brugs-Vlaams geschreven tekst, dat hij nog zo fris en vlot leesbaar gebleven is.

Van Walleghem komt alvast, bij het lezen van dit deel voor als een kritische toeschouwer die zich over vele zaken een persoonlijk oordeel heeft gevormd. Ook al is hij solidair met zijn sociale groep, dit belet hem niet erg sceptisch te staan tegenover de nieuwe rechtbank, niettegenstaande de nieuwe rechters mede door de ambachten worden verkozen; ook al is hij antikeizersgezind omwille van de burgerlijke en kerkelijke hervormingen die hij verafschuwt, toch staat hij even vijandig tegenover de patriotten die openlijk het keizerlijk gezag aanvallen en door hun arrogant optreden de volksmassa tot reactie en oproer drijven.

Men mag in Van Walleghem daarbij ook een vroege monumentenzorger zien. De afbraak van de Waterhalle, en van kerken en kloosters betreurt hij o.m. omdat het «zeer konstige» gebouwen waren. Hij beklemtoont dat zij voor «veel nuttelycke noodzaakelijckheden» gebruikt werden, en onderstreept telkens dat men nog niet weet wat er met de opgegekomen ruimten zal gebeuren. Hij hoopt trouwens dat men de afgebroken monumenten terug zal bouwen, (blz. 68 en 80 ook al betreurt hij de verkwistingen bij deze gang van zaken (blz. 158).

De begeleidende teksten.

Wij zullen hier niet de bemerkings herhalen die door J. Geldhof gemaakt zijn over de tekstuitgave (Biekorf, 1982, blz. 302). De tekst is voorafgegaan door interessante begeleidende artikels. Chris Scherpereel

geeft ons in drie bijdragen een inzicht in de levensloop van Jozef Van Walleghem, beschrijft het volledige handschrift en geeft er ook de historiek van weer. Yvan Van den Berghe maakt een eerste evaluatie van het handschrift, dat hij terecht een kapitale bron noemt voor de geschiedenis van Brugge op het einde van het Ancien Regime. Het is duidelijk dat na de voltooiing van de publikatie, zowel over de politieke geschiedenis, als over het volksleven, de taal en zeden, de mentaliteit van de middenklasse, en over Van Walleghem zelf, nog heel wat zal te bestuderen en te analyseren vallen. Hopelijk wacht ons dan een synthese-studie van de hand van onze Brugse 18de eeuw-specialist.

De voetnoten

Waar wij helaas helemaal niet enthousiast kunnen over zijn, zijn de voetnoten, die nochtans een essentieel deel van een dergelijke publikatie uitmaken.

De lezer van een kroniek zoals die van Van Walleghem, mag verwachten dat hij bij iedere vraag die bij hem oprijst over een vermelde persoon of nopens een feit of woord, in het kritisch begeleidend apparaat een antwoord of een verduidelijking zal vinden.

Dit is hier slechts zeer onvolledig het geval.

Wij stappen over de indruk dat sommige voetnoten, zeker voor de Brugse lezer, overbodig zijn, o.m. wat betreft geografische situeringen (Ankerplaats, Meersen, evenals een aantal terloops vernoemde West- en Oostvlaamse dorpen).

Wij menen dat een aantal door Van Walleghem gebruikte termen toch een woordje uitleg zouden verdiend hebben, zoals bvb. het koningscontoir (blz. 34) de schout (blz. 37) een billanderschip (blz. 47) de co-cardes : hun betekenis, kleur, etc. (blz 67) staatsgezind (blz. 97), stantrecht (blz. 110), enz. zoals men - terecht - een voetnoot met uitleg wijdt aan o.m. de hallegeboden, de stokhouders en het stedenhuis. Tevens werd willekeurig gekozen tussen de personen die in een voetnoot enigszins werden geïdentificeerd, en talrijke andere namen, sommige niet minder belangrijk of interessant, die ongemoeid werden gelaten.

Wij vrezen te moeten vaststellen dat, ook al kan men in zo'n werk enkele fouten en onjuistheden niet vermijden, deze hier in een werkelijk al te belangrijke mate voorkomen, wat aanleiding zou moeten geven, ter gelegenheid van een volgend deel in de reeks, tot de publikatie van een uitgebreid erratum en addendum.

We zullen hierna, ten titel van voorbeeld, commentaar geven op een aantal van de voetnoten (zie blz. 161 tot 181 van het boek). Wij geven ze met de nummering zoals deze in het boek voorkomt.

13. Deze voetnoot geeft uitleg over het «stedenhuis» en geeft als bron : «een nog te verschijnen artikel van A. Van de Walle in het liber amicorum Jan Buntinx». Welnu, niet alleen is dit L.A. een jaar vóórdien gepubliceerd, maar het erin opgenomen artikel van de Brugse stadsarchivaris rept met geen woord over het «stedenhuis». Het is naar zijn artikel in het gedenkboek M. Mispelon en gewijd aan de stokhouders dat men had moeten verwijzen.

16. Men heeft meer dan vier regels nodig om de tegenspraak tussen M.F. Allaert en Gaillard nopens de voornaam van schout Simon te bespreken. Waarom niet zelf het twistpunt opgeklaard door de Brugse doopregisters voor het jaar 1737 te raadplegen ? Terloops weze ook opgemerkt dat Fr. X. Simon de Ville verkeerd in het personenregister vermeld wordt onder de Ville i.p.v. onder Simon. Er zijn trouwens nog meerdere schoonheidsfouten in het register (zie o.m. Coopman en Koopman, de Gaugairie, i.p.v. d'Hooghe de la Gaugerie, di Belgiojoso onder letter B maar von Kaunitz onder letter V).

36. Alhoewel Van Walleghem (op blz. 47) baron Louis J. de Haveskerke als de voorzitter of intendent van de nieuw opgerichte rechtbank of raad van eerste instantie beschrijft, wordt in deze voetnoot Charles de Mahieu als intendent genoemd.

43. Volledig verkeerd is de situering van het Kartuizerklooster in de Gillis Dopstraat, later Kartuizerinnestraat naar waar de bouwmaterialen van de afgebroken Waterhalle zouden overgebracht zijn. Iedereen weet natuurlijk dat het hier om het Kartuizerklooster in de Langestraat ging. Zulke vergissing is des te onbegrijpelijker, gezien vroeger klooster en kazerne, thans in verbouwing voor het nieuw gerechtshof, nog maar pas het voorwerp zijn geweest van een degelijke publikatie. (J.P. ESTHER, J. DE GRAUWE en V. DESMET, *Het Kartuizerklooster binnen Brugge*, Brugge 1980, zie blz. 46 en 199) terwijl ook het werk van F. SIMON, *Geschiedenis der Kazernes Knapen en Rademakers te Brugge* (1967) hier niet onbenut had mogen blijven.

45. Afgezien van de vergissingen Groeningestraat i.p.v. Groeninge, citeren van Duclos blz. 364 i.p.v.. 384, vermelden «broeders van Franciscus Xaverius» daar waar men weet dat het gebouw van de «Sistjes» er kwam door het «Genootschap van de H. Franciscus Xaverius», wordt de recente chronologie van het Eekhouetterrein door mekaar geslagen en wordt alvast verkeerd gemeld dat uit de faling Dujardin (1875) een deel van het terrein onteigend werd voor de oprichting van het Museum voor schone kunsten. Het is immers pas in 1907 dat de stad de gronden in kwestie onteigende.

62. De Dominicanen zouden zich in 1234 te Brugge in de St.-Jacobstraat gevestigd hebben ! Dit is toch een vergaande slordigheid, vooral

wanneer men Duclos als bron voor deze enormiteit opgeeft, bij wie men op blz. 563 (en niet 564) inderdaad leest dat de Dominicanen in de rue St. Jacques gevestigd waren... te Parijs !

65. Uit een foutieve lezing van Duclos (blz. 31) besluit men dat het klooster der Augustijnen in 1250 in de Nieuwe Gentweg werd opgericht. Duclos schrijft nochtans blz. 527 dat de Augustijnen zich in 1250 in de Jan Miraelstraat vestigden, en men zou toch zonder moeite zowel bij Duclos als in andere bronnen kunnen nagaan hebben dat de localisatie in de Nieuwe Gentweg volledig foutief was, en het klooster integendeel langs de Augustijnenrei lag.

67. Opnieuw een foutieve klooster-situering : de paters Carmelieten worden in de St. Jorisstraat gesitueerd. Hier, zoals voor verscheidene andere fouten is blijkbaar een onvoldoende kennis van het frans de oorzaak. (Duclos heeft het over les Carmelites en niet over les Carmes). De auteur van de voetnoot heeft daarbij ook kritische zin gemankeerd, want hij meldt dat het klooster in 1783 werd afgeschaft : hoe kon er dan in 1887 door de paters Carmelieten nog een processie vanuit hun kerk gehouden worden ?

91. Zich weerom beroepend op Duclos meldt men hier dat het leprozenhuis Magdalena naar het hospitaal Nazareth werd overgebracht, dat *vanaf dan* de naam Magdalena kreeg. Welnu, Duclos schrijft (blz. 575) : «... où les deux institutions demeurèrent séparées et indépendantes».

93. Betreffende de historiek en juiste data nopens het Steen, het «rasp huis» (dat er niet kwam in 1722, maar in 1671) en het «tuchthuis» dat er in 1689 de opvolging van nam, zou men hier nuttig Duclos (blz. 117 en 579) geraadpleegd hebben, die men deze keer niet heeft ter hand genomen.

97. Over de Portiuncula-aflaat is de noot onvolledig en daardoor eigenlijk onjuist. Men had hierover precieser mogen zijn, want hier gaat het juist om een punt van geschiedenis dat een onbekende is geworden voor de nieuwe generaties.

149. «Tuischen» is niet «een soort dobbelspel spelen» : de Bo zegt duidelijk : «jouer un jeu de hasard» en vernoemt het «myfelen» (kop of munt spelen met geldstukken) en de roulette van de rijken. Ruimer dus dan alleen maar dobbelspel.

De personalia

Een voornaam deel van de voetnoten bestaat uit korte biografische gegevens over een deel van de door Van Walleghem geciteerde personen. We vinden het jammer dat hiervoor bijna uitsluitend gewerkt is op basis van werken die zelf meestal uit tweede hand hun biografische gegevens

haalden of die slechts geringe biografische elementen meedeelden. Het is vooral niet verantwoord om zich zo uitgebreid en veelvuldig te baseren op Gaillard, *Bruges et le Franc*, waarvan de notoire onbetrouwbaarheid tot de grootste omzichtigheid moet aanmanen. Waarom ook hier niet gebruik gemaakt van de op het stadsarchief aanwezige parochieregisters om geboorte- en overlijdensdata en juiste naam en voornamen te controleren ?

Zelfs, en misschien vooral, voor de personen waarvoor men zich de moeite heeft getroost een wat uitgebreider biografie te schetsen, heeft men heel wat verkeerde gegevens genoteerd. We geven hiervan twee voorbeelden : Patrice de Coninck (voetnoot 120) en Joseph d'Hooghe (voetnoot 32).

Van *Patrice de Coninck* (1770-1827) worden een reeks hoge ambten opgesomd die hij bekleed heeft. Sommige zijn onjuist en alle worden in een erg verwarrende volgorde gegeven. Men had op zijn minst onderscheid mogen maken tussen de functies die hij onder het Frans bewind en in de Hollandse periode vervulde.

Het heel wat accurater curriculum zou dan als volgt luiden : *Franse tijd*
Franse tijd : Na vanaf 1800 gewerkt te hebben als raad bij de Leie-prefektuur (Brugge) werd hij tussen 1802 en 1814 achtereenvolgens prefekt van de Ain (Bourg en Bresse), Jemappes (Mons), Bouches de l'Escaut (Middelburg) en Bouches de l'Elbe (Hamburg). Napoleon waardeerde hem zeer, benoemde hem tot maître des requêtes bij de Raad van State en verhief hem in 1810 tot baron d'Empire.

Verenigd Koninkrijk : In 1815 werd de Coninck aangesteld tot lid en weldra tot rapporteur van de Kon. Commissie voor de hervorming van de Nederlandse grondwet. Daarna werd hij achtereenvolgens gouverneur van Oost-Vlaanderen (1815-1817), minister van Binnenlandse Zaken (1817-1825), uitgebreid met de portefeuilles Waterstaat, Openbare Werken en Onderwijs (vanaf 1819), minister van Buitenlandse Zaken (1825-1826) en tenslotte minister van staat (1826-1827). Het zou een kleine moeite geweest zijn in plaats van Ch. Poplimont en R. Coppieters 't Wallant te raadplegen, zich gewend te hebben tot de «*Dictionnaire Généalogique*» van F.V. Goethals (1850) en vooral tot de over de Coninck verschenen biografiën in : *Biographie Universelle* (1843), *Biografisch Woordenboek der Nederlanden* van A.J. Van der Aa (1852), *Biographie Nationale*, Tome IV (1873) en *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Deel VIII (1930). De drie laatste werken zo maar voor het grijpen in de leeszaal van de Brugse stadsbibliotheek !

Joseph. Ignace d'Hooghe de la Gaugerie kende wel niet de vermaardheid van de Coninck, maar voor hem alleen op Gaillard steunen (en deze dan nog op een paar punten verkeerd vertalen, zoals «greffier van

het wezenhuis» te Brugge voor «greffier de l'orphelinat» daar waar hij als raadpensionaris «greffier van wezen» was) is toch erg mager. Op basis van wat over d'Hooghe te vinden is in het dagboek van R. Coppieters en in de publicaties van Yv. Van den Berghe, A. Schouteet, A. Viaene, A.. Van Houtryve, A. Dewitté, e.a. kan men de volgende biografie opstellen (waarbij wij in cursief de verbeterde of bijgevoegde elementen noteren) :

Joseph-Ignace d'Hooghe, heer van Gaugerie, ten Heede, etc. (1735-1795). Hij werd te Brugge geboren op 22 maart 1735. *Licentiaat in de rechten, liet hij zich in 1758 inschrijven als advokaat te Brugge. Van 1760 tot 1762 was hij vennoot van Ch. J. Frison in de Brugse fabriek van Reimse stoffen. In 1762 werd hij, in opvolging van zijn vader, raadpensionaris en greffier van de stad Brugge. In 1764 werd hij greffier van wezen. In 1787 kandidaat voor een rechtersfunctie, in de nieuw-opgerichte rechtbank, werd hij evenwel niet benoemd.*

In 1792 (Franse overheersing) werd hij voorlopig vertegenwoordiger voor Brugge, *en van 1793 tot 1795 was hij achtereenvolgens 4de stadssecretaris, 13de commissaris, eerste wethouder-rechter en tenslotte opnieuw raadpensionaris (ook tijdens de tweede Oostenrijkse restauratie). Begin 1795 werd hij samen met een aantal collega's als gijzelaar te Rijsel gevangen gezet wegens de niet-betaling door Brugge van de speciale heffing van vier miljoen livres. Enkele weken later werd hij vrijgelaten.*

Joseph d'Hooghe was actief in het Brugs verenigingsleven. In 1765 was hij lid (in 1770 2de surveillant) van de vrijmetselaarsloge «La Parfaite Egalité», in 1770 lid en in 1781 proost van de edele confrerie van het H. Bloed.

Tussen 1758 en 1785 werd hij o.m. lid van de confrerie van St.-Ivo, van de «Sabattine», van de confrerie van het concert (eigenaars van de schouwburg), van de Kunstakademie, van de schuttersgilde St. Joris (in 1770 deken). In 1791 werd hij lid van de Vrije Archiers St.-Kruis.

In 1786 was hij stichtend lid van de Société Littéraire en in 1793 werd hij bescheiden lid van de Jakobijnse club. d'Hooghe bleef vrijgezel en overleed te Brugge op 11 december 1795.

Wellicht hebben we hier een uitgebreider biografie gegeven dan voor de behoeften van het dagboek Van Walleghem nodig was, maar we willen hiermee alleen aantonen dat mits aandachtige lektuur van enkele basisboeken en artikels over de Brugse geschiedenis van de behandelde periode, desnoods aangevuld met een klein archiefonderzoek, een heel wat duidelijker en vooral accurater beeld van de door Van Walleghem geciteerde personages kan worden opgehangen.

Nog andere tekorten

Naast de inhoudelijke bezwaren op een aantal voetnoten moeten wij ook het aantal drukfouten opmerken die eveneens aantonen dat de zorgvuldigheid zoek is geweest : Gilliskerk i.p.v. St.-Gilliskerk (nota 9), Louvainiste i.p.v. Louvaniste (21), D'Donnoghue i.p.v. O'Donnoghue (24) Van Bogaerde i.p.v. Van den Bogaerde (32), Baershove i.p.v. Baeshove (32), Anchement i.p.v. Anchemant (32), Caillard i.p.v. Gaillard (32), Dominicanen i.p.v. Dominicanen (62), Portianculi i.p.v. Portiuncula (97), causolidée i.p.v. consolidée, (153).

d'Hooghe de la Gaugerie wordt éénmaal als d'Hooghe (33) en éénmaal als de Hooghe (32) vermeld, éénmaal als van Gaugerie (32) en éénmaal als de la Gaugerie (33).

Wat anderzijds de Brugse lezer zal opvallen is het aantal nietgeëigende benamingen van Brugse verenigingen, zoals bvb. : de broederschap van het H. Bloed (32 en 92) of de adellijke confrerie van het H. Bloed (23) i.p.v. de edele confrerie van het H. Bloed ; - de orde van St.-Sebastiaan (32) i.p.v. de schuttersgilde van St.-Sebastiaan ; - de academie van de H. Geest (52) of het literair gezelschap van de H. Geest (92) i.p.v. de Rederijkerskamer van de H. Geest.

We kunnen zo doorgaan met op allerhande tekorten te wijzen. Zo worden de geciteerde almanakken niet met hun titel vernoemd, maar enkel met hun volgnummer in de bibliotheek van het stadsarchief. Het werk van J. Gaillard, Bruges et le Franc, telt niet 5 maar 6 delen, de juiste titel van het levenswerk van Ch. van Remynghe de Voxvrie is : Tablettes des Flandres.

De plicht van nauwkeurigheid

Indien wij zo gedetailleerd zijn ingegaan op de onvolkomenheden van de voetnoten, die een essentieel element zijn van een dergelijke publikatie, dan is het om uiting te geven aan een bekommernis in verband met het onvoldoende kritisch werk dat soms door jonge academici wordt afgeleverd, en vooral om de verantwoordelijken voor de verdere publikatie van de eersterangsbron die Van Walleghem is, er toe aan te sporen dit onderdeel van het werk zelf met meer aandacht te volgen. We weten allen voldoende dat vergissingen opgenomen in publicaties zoals deze, gedurende vele jaren her en der telkens weer zullen opduiken onder de pen van ijverige amateur-historici, die in vertrouwen aanvaardden wat door beroepsmensen werd gepubliceerd.

Het is duidelijk dat de verdere uitgave van het dagboek Van Walleghem, voor wat betreft het omringend apparaat, een heel wat se-

kuurder begeleiding zal vergen, wil men de onvolkomenheden van dit eerste deel vermijden.

Met begrip voor de wijze waarop dit deel tot stand kwam, zou het onverantwoord zijn indien dezelfde kritiek ook op de volgende delen toepasselijk zou blijven. Een stadsbestuur dat de lofwaardige beslissing neemt een historisch belangrijk werk te publiceren «op een wetenschappelijk verantwoorde manier» (blz. 5) moet tot het einde van zijn logica gaan en de materiële en financiële voorwaarden scheppen om dit werk behoorlijk te laten doen. Academici moeten zich anderzijds bewust blijven van hun intellectuele verantwoordelijkheid bij uitgaven waaronder hun naam wordt geplaatst.

Andries VAN DEN ABEELÉ

KRONIEK

ALGEMENE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Licentiaatsverhandelingen Geschiedenis met betrekking tot het oude graafschap Vlaanderen en de provincies Oost- en West-Vlaanderen. —

R.U. Gent (juni 1982) :

AMPE Anne, *De kustduinen van het graafschap Vlaanderen van de 12de tot het einde van de 14de eeuw* (Verhulst).

DE BEELDE Ignace, *De Belgische Advertentiepers 1794-1914* (Van Eenoo).

DE CLERCQ Freya, *Spanningsvelden tussen traditionalisme en modernisme. Een analyse van de Gentse kunstmiddens 1880-1900* (Balthazar).

DE SPAEY Suzanne, *Sint-Barbara 1833-1914* (Van Eenoo).

DESTOOP Katrien, *Politieke evolutie te Oudenaarde 1878-1921* (Van Eenoo).

DEVOS Eric, *De Sint-Sebastiaansgilde van Gent tot 1779* (Brulez).

DE VOS Marc, *De landbouw in het arrondissement Brugge (1880-1930)* (Balthazar).

FRANCKAERT Erik, *Feuilletons als bron voor mentaliteitsgeschiedenis : analyse van de feuilletons, verschenen in de Gentse pers en handelend over niet-Europese onderwerpen, 1855-1875* (Van Eenoo).

GYSEN Solange, *Koopkrachtvergelijking in de 17de eeuw op basis van Gentse instellingsrekeningen* (Vandenbroeke).

GYSSELS Marie-Claire, *Het premaritaal gedrag in Oost-Vlaanderen (1700-1880). Een historisch-demografische studie getoetst aan kerkelijke en volkskundige bronnen* (Vandenbroeke).

HELON Martine, *Socio-culturele instellingen van de christelijke arbeiders te Gent : 1891-1914* (Van Eenoo).

HOLSTERS Andrée, *Moord en politiek in de laat-middeleeuwse Nederlanden* (Prevenier).

JANSSENS Christa, *De interne structuren van de bijzondere scholen te Gent (1838-1900)* (Van Eenoo).

MAHY Françoise, *De Brugse tuchthuizen in de 17de en 18de eeuw. Een onderzoek naar hun maatschappelijke functie* (Brulez).

MESTACH Hilde, *Duiveluitdrijvingen door orde- en kloosterstichters van de 11de tot de 15de eeuw* (Milis).

SEYS Ann, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Damme. Prospectie, analyse, synthese* (De Laet).

WATERSCHOOT Ludo, *De petitiebewegingen in Oost-Vlaanderen, 1828-1830, onderdeel van de constitutionele oppositie* (Van Eenoo).

WELVAERT Franky, *Het toerisme te Brugge 1890-1914* (Van Eenoo).

WILLEKENS Katlijn, *Abortus, te vondeling leggen en kindermoord. Onderzoek voor Gent (1890-1914)* (Balthazar).

(september 1982)

DE BOEVE Eric, *Het jongvlaamse aktivisme te Gent (1914-1918). Mentaliteitsstudie* (Van Eenoo).

DE BUCK Geert, *De Gentse advocaten 1780-1830. Een onderzoek naar het sociaal profiel van een beroepsgroep* (Balthazar).

DE MARTELAER Hilde, *Analyse van de filmconsumptie te Gent 1940-1949* (Van Eenoo).

DE PAUW Chantal, *Het Gentse Sint-Sebastiaansgilde in de burgerlijke tijd van de Jozefistische hervormingen tot de woelingen van 1948* (Balthazar).

DE VOS Dirk, *Archeologisch onderzoek van de gemeente Sint-Michiels* (De Laet).

DHAENE Leon, *Van thuiswerker tot arbeider. Een bijdrage tot onze beeldvorming over de sociale desintegratie van het platteland en over processen van sociale reconversie. Testcase : Zingem in de 19de eeuw* (Balthazar).

FERNANDEZ-ALONSO Pablo, *Laat-middeleeuwse attitudes ten opzichte van kind en jongere in de Nederlanden* (Prevenier).

GIJS Isabelle, *De diplomaten onder de Bourgondische hertogen in de Noordelijke gebieden voor de periode 1419-1435 : hun opleiding, bevoegdheid en sociale achtergrond* (Prevenier).

LAMPAERT Filip, *Heksenvervolging en hekserij in de kasselrij Veurne 1580-1660* (Brulez).

LION Annick, *De volksmissies in de tussenoerlogse periode. De missieactiviteiten van de redemptoristen in Oost-Vlaanderen* (Van Eenoo).

OOMS Hans, *Terreinverkenkend onderzoek naar elementen in het muziekleven in de periode 1770-1914* (Van Eenoo).

OUVRY Bart, *Culturele evolutie en sociale disciplinerings te Oude-naarde 1450-1600* (Brulez).

- PARYS Luc, *Demografische en sociaal-ekonomische studie van de gemeente Evergem (1798-1846)* (Vandenbroeke).
- SCHOTTE Bernard, *Bestrijding van «quat gedragh» te Brugge in de 18de eeuw (1724-1774)* (Brulez).
- STEVENS Koenraad, *Sociaal-ekonomische en socio-kulturele veranderingen in een agrarische plattelandsgemeenschap in de tweede helft van de negentiende eeuw : Bornem, 1850-1900* (Van Eenoo).
- VAN BRUWAENE Carine, *Krankzinnigenzorg te Kortrijk, 1840-1880 : Sint-Anna, een private verpleeginstelling* (Van Eenoo).
- VAN DER STRAETEN Lieve, *Denderhoutem in de XVIIde en XVIIIde eeuw : een demografische en sociaal-ekonomische analyse* (Vandenbroeke).
- VAN DRIESSCHE Ignace, *Een sociaal-demografische studie van de gemeente Zeveneken (1678-1796)* (Vandenbroeke).
- VANEECKHAUTE Christine, *Levensstandaard en tewerkstelling in Tielt 1700-1900* (Vandenbroeke).
- VAN KEIRSBILCK Erik, *Heuristiek en methodologie van de studie der stedelijke kriminaliteit. Casus : Brugge en de 18de eeuw* (Brulez).
- VERBRUGGEN Paule, *Deelalternatieven voor traditionele godsdienstbeleving in het Gentse socialisme* (Van Eenoo).
- VERRIEST Guy, *Structuur en werking van de katholiek politieke vleugel te Brugge (1893-1918)* (Van Eenoo).
- VERSTRAETE Leontine, *Eeklo, een economisch en politieke studie (1921-1940)* (Balthazar).
- VYVEY Patricia, *De landbouw in het arrondissement Veurne (1880-1930)* (Balthazar).
- WILLEQUET Peter, *Het politiseringsproces te Ronse, 1830-1921* (Van Eenoo).

K.U. Leuven (1982) :

- BARBRY Nele, *Het domein en de sociale en financiële politiek van het Godshuis van de Heilige Geest te Ieper (1727-1760)* (Van Buyten).
- CASIER Mark, *De bevolking van Dentergem 1668-1796. Een historisch-demografisch onderzoek van een plattelandsparochie* (Cloet).
- DECLERCQ Marc, *Leo Vindevogel en de christen volksbond te Ronse tot 1914* (Wils).
- DE GROOTE Luc, *Alphonse Vandenpeereboom (1812-1884), 20 jaar uit het leven van een Iepers politicus (1842-1862)* (Lamberts).
- DE MEULEMEESTER Rudy, *Paul Voituren (1824-1891). De politiek-filosofische en maatschappelijke denkbeelden van een Gents liberaal uit de 19e eeuw* (Lamberts).
- DE SMET Godelieve, *De vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen 1940-1944* (Van den Wijngaert).

- DESMYTER Piet, *De «Gazette van Thielt» (1850-1893). De ideologische ontwikkeling van een katholieke plattelandskrant* (Lamberts).
- ECKER Godelieve, *De Bloedprocessie te Brugge in de late Middeleeuwen (1281-1577)* (Lourdaux).
- FEYS Erik, *De geestelijkheid in de Vlaamse volksvertegenwoordiging (1596-1648). Bijdrage tot de studie van de Staten en de leden van het graafschap Vlaanderen* (Cloet).
- GESQUIERE Gino, *De Roede van Tielt. Kasselrij Kortrijk (XIVde eeuw - 1502). Heerlijkheden en lenen gehouden van het kasteel van Kortrijk en leenhof van Tielt* (Van Mingroot).
- GOOSSENS Reinhilde, *Vlamingen in Parijs. De Zuidnederlandse trek naar Parijs, 1575-1700* (Stols).
- HAEYAERT Philippe, *De vernederlandsing van Rekkem (1789-1964)* (Vos).
- LASUY Geert, *Historisch-demografische studie van Kaster 1659-1796* (Cloet).
- LEMBRECHTS Walter, *Het werkzame leven van een man in de schaduw : Robrecht de Smet (1875-1937)* (Vos).
- LEROUGE Jan, *De preken van E.H. Jozef van Dale (1716-1781), stichter van de broeders van Dale, te Kortrijk* (Cloet).
- MAES Patrick, *De «Gazette van Kortrijk» (1876-1893)* (Lamberts).
- MASSCHELEIN Lieve, *Heerlijkheden en Leen in de roede van Menen (Kasselrij Kortrijk, XIIIde - begin XVIde eeuw)* (Van Mingroot).
- TANGHE Geert, *De burgerlijke wacht van Brugge in de tweede helft van de achttiende eeuw (1730-1790)* (Buntinx).
- TOLLEBEEK Johan, *De Joden in Vlaanderen, Brabant en Henegouwen tussen 1100 en 1400. Status quaestionis en capita selecta* (De Smet).
- VAN DAMME Ludo, *De socio-professionele recrutering van de reformatie te Brugge, 1566-1567* (Cloet).
- VANDER STICHELE Myriam, *De hospitaalbroeders van St.-Jan van Jeruzalem in de balije en commanderij Vlaanderen tot 1550. Een prosopografische benadering* (Verhelst).
- VERBEKE Antoon, *De schepenen van het Land van Wijnendale (1775-1795). Hun sociaal-economische toestand en verwantschap* (Buntinx).
- VERHAEGHE Dominique, *De H.-Geest school of «Arme Cnechtjensschole». Studie van een wezenschool in de 17de en 18de eeuw te Kortrijk* (Cloet).
- VERVAEKE Koenraad, *De gebuurten te Gent.* (Buntinx).
- VLAYEN Maria, *De evolutie van de Vereniging van Vlaamse Studenten (1938-1962)* (Vos).
- VRINTS Bart, *De baksteennijverheid in het Land van Waas (XVIIIe - XIXe eeuw) : een conjuncturele studie* (Van der Wee).

L. Van Buyten, Licentiaatsverhandelingen en doctoraatsproefschriften aangeboden aan de Groep Moderne Geschiedenis (1934-1970) en het Departement Geschiedenis (1971-1979/80), in *Historica Lovaniensia. Studiën van de leden van het departement Geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Leuven, nr. 100*, Leuven, 1980 (261 blz.).

De begindatum van deze studie is ingegeven door het feit dat de afgestudeerden in de Geschiedenis tot en met 1933 meteen promoveerden tot doctor (de zogenaamde doctoraten van de oude stempel) en vanaf 1934 tot licentiaat (zoals de studenten in de rechten tot 1971 ook afstudeerden als doctor en nadien als licentiaat).

Dit nummer 100 van de *Historica Lovaniensia* bevat de titels van de 921 licentiaatsverhandelingen en de 67 doctorale proefschriften geschiedenis die tussen 1934 en 1979/80 te Leuven werden aangeboden. Dergelijke lijsten bestonden niet zodat zeer terecht kan gesteld worden dat deze publicatie een echte leemte heeft opgevuld.

Verscheidene indices vergemakkelijken de consultatie aanzienlijk en besparen de zoeker heel veel tijd. Zo is er 'n auteursregister (p. 155-184), een chronologisch register (185-189), een persoonsnamenregister (191-201), een register van de plaatsnamen en de geografische omschrijvingen (203-214), een register van werken, persorganen, historiografische en literaire genres (215-217) en tenslotte een uitgebreid zaakregister (219-250). Wat je ook wil weten, je kan op enkele minuten achterhalen of de gewenste informatie voorhanden is. Telkens is (zijn) ook de bewaarplaats(en) aangegeven.

Maar er is meer. Deze chronologisch geordende lijsten zijn voorafgegaan door een boeiende inleiding. De keuze van de tijdsperiode en de thematiek voor licentiaatsverhandelingen over een periode van omtrent 50 jaar biedt op zichzelf een stuk geschiedenis van de geschiedschrijving. Die voorkeur onderging inderdaad grote wijzigingen. Van 1934 tot 1949 lag het zwaartepunt op Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, en heel speciaal op de 16de eeuw. In 1950-1959 bleef het Ancien régime overwegend, maar de 16de eeuw verloor veel terrein aan de 14de, 15de en 17de eeuw. De periode 1960-1969 is gekenmerkt door de opkomst van de belangstelling voor de 19de eeuw, maar de 18de eeuw bekleedde toen de eerste plaats. De opgang van de Nieuwste Tijd was, aldus de auteur, in de jaren 1970-1980 onweerstaanbaar. De volgorde van belangrijkheid is nu als volgt: 19de, 20ste en 18de eeuw. Voegen we hier zelf nog het volgende aan toe. In 1980-81 kozen resp. 12, 41, 55 eerste licentiestudenten voor M.E., N.T. en Nieuwste Tijd.

Voor de periode 1934-1979/80 primeerde globaal genomen de Nieuwe Tijd als periode en instellingen-politiek als thema. Vanaf de periode 1960-69 is de sociaal-economische geschiedenis evenwel veel beter ver-

tegenwoordigd dan voorheen. Beide genoemde themata komen ook in de jaren 70-80 het meest aan bod ; kerk-religiositeit en cultuur komen resp. op de 3de en 4de plaats. Het spreekt dat de auteur bij deze opsplitsing onvermijdelijk enkele subjectieve keuzen most maken.

De auteur wijdt ook enkele beschouwingen aan de oorzaken van de beschreven evoluties en verwijst naar de voorkeuren aan de RUG en de UCL. Het niet meer verplicht stellen van het Latijn sinds september 1973 heeft een niet te miskennen invloed gehad en is een van de omstandigheden die de ruk naar de recentere periodes helpt verklaren.

Om te besluiten stippen we kleine lacunes aan, of zeggen we liever : wensen voor de toekomst. We vinden het een tekort dat de naam van de promotor (of zijn initialen) niet vermeld is, niet om de promotoren te eren maar omdat de geïnteresseerden zich desgewenst direct tot hem zouden kunnen richten om de toelating tot consulteren te bekomen, eventueel ook om een waarde-oordeel te vernemen. Iedereen weet dat de consultatie van sommige verhandelingen niet de moeite loont omdat ze zwak zijn en wezenlijk niets nieuws aanbrengen, terwijl andere zo degelijk en origineel zijn dat ze zonder meer verdienen gepubliceerd te worden. Verder zouden we het op prijs gesteld hebben dat de namen van de overledenen door een kruisje gevolgd werden. Ook een woord over de concrete consultatiemogelijkheden en formaliteiten ware nuttig geweest. Wellicht kunnen deze «tekorten» bij een volgende uitgave aangevuld worden.

Dit uitzonderlijk nuttig en bruikbaar repertorium, waarvoor de auteur dient gefeliciteerd te worden, is te bekomen op het Departement Geschiedenis Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven voor 250 F. of door overschrijving van 280 F. (verzendingskosten inbegrepen) op nr. 431-0084151-22 van Moderne Geschiedenis Leuven.

M. Cloet

Nationaal Biografisch Woordenboek. — Tien jaar geleden hebben wij op blz. 136 van jg. 1972 van deze Handelingen het in 1970 verschenen 4de deel van het Nationaal Biografisch Woordenboek signaleerd. Sindsdien hebben de Koninklijke Akademiën van België vier nieuwe delen uitgegeven, onderscheidelijk in 1972, 1974, 1977 en 1979.

Evenals de vorige delen bevatten 5-8 nu ook weer honderden biografische nota's over landgenoten, vanaf de Middeleeuwen tot heden. Meestal betreft het nota's over personen waarvan nog geen eigenlijke biografie bestaat ; soms echter gaat het om bekende personen waarvan in de nieuwe biografie de laatste stand van het wetenschappelijk onderzoek verwerkt is.

Als we dan toch een kritische opmerking mogen maken, dan geldt het de lengte van de biografiën die niet immer in overeenstemming is met

de belangrijkheid van de persoon. Maar ook hier geldt de spreuk : Mijn kind, schoon kind.

Uit de veelheid van namen vernoemen wij hier enkele van de belangrijkste waaruit meteen de veelzijdigheid van het NBW blijkt. Als politieke figuren zijn er Jan Breidel, Pieter de Coninc, Jakob van Artevelde, Robrecht van Cassel, Lodewijk van Male, Lodewijk II van Nevers, Filips II ; er zijn de historici Hans van Werveke, Eg. I. Strubbe, pater Hildebrand, de geneesheer Jan Yperman, de drukker Jan Brito, de historiograaf Carolus de Visch, de rechtsgeleerden Joost de Damhouder, Jan d'Oudegherst, Filip Wielant, de schilder Melchior Broederlam, de architecten W. Cobergher en Huib Hoste, de orgelbouwers Berger, de letterkundigen Rodenbach en Streuvels, bisschop J.-B. de Castillion (waarbij een correctie in deze Handelingen, 1977, blz. 179-180 dient gevoegd te worden).

Corpus Vlaamse Primitieven. - Onder de in 1981 verschenen werken over Brugge, neemt de heruitgave van het boek — of liever van de helft van het boek — van A. Janssens de Bisthoven over het Groeningemuseum in de reeks van het «Corpus van de vijftiende-eeuwse schilderkunst in de Zuidelijke Nederlanden» ongetwijfeld een zeer belangrijke plaats in.

Het is bijzonder leerzaam de afgelegde weg te overschouwen vanaf de 1ste Franse uitgave uit 1951 (nog samen met stadsarchivaris R. Parmentier) over de 1ste Nederlandse (1957) en 2de Franse uitgave (1959) tot aan de huidige nieuwe editie. Men zou schilderij per schilderij moeten vergelijken om te beseffen welke grote vooruitgang de studie van de Vlaamse Primitieven in 30 jaar gemaakt heeft. En in die periode zijn dan ook nog de museumkatalogen van H. Pauwels en D. De Vos verschenen. Het Brugse Groeningemuseum heeft reeds een eigen katalogus-geschiedenis, waarbij ook nog de namen van Weale, Hosten en Strubbe mogen vermeld worden. En dit terwijl de meeste musea in ons land niet eens een wetenschappelijke catalogus bezitten !

In dit nieuwe deel van het Corpus, waaraan ook M. Baes-Dondeyne en D. De Vos meegewerkt hebben, worden twaalf schilderijen bestudeerd, vanaf «anoniem» over Bosch, P. Christus, G. David tot van Eyck. Belangwekkend is ook de inleiding waarin de geschiedenis verhaald wordt van de verplaatsingen die de Brugse «Vlaamse Primitieven» gekend hebben tijdens de Franse en de Nederlandse tijd, evenals tijdens de tweede wereldoorlog.

Nieuwe reeks van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge. — Naast de bestaande reeksen over «bronnen» en «oorlogsmonografieën» zal ons Genootschap starten met een nieuwe reeks waarin als eerste delen zul-

len verschijnen : E. Dhanens, De iconografie der van Eycks, en A. Blockmans-Delva, Vrouweneeskunde in Vlaanderen tijdens de late Middeleeuwen, met uitgave van het Brugse Liber Trotula.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Nieuwe inventaris in het Brugse Stadsarchief. — In 1982 verscheen, van de hand van archivaris Noël Geirnaert, de Inventaris van doop-, trouwen en begraafboeken bewaard op het Stadsarchief te Brugge.

Het betreft hier de wetenschappelijke inventarisatie van de zg. Brugse «parochieregisters», die zich tot voor kort nog bevonden in de Bureaus van de Burgerlijke Stand in de Hallen op de Markt. In deze registers noteerden de Brugse pastoors doopsels, huwelijken en begrafenissen van hun parochie. Ze zijn dan ook de voorlopers van onze huidige «Registers van de Burgerlijke Stand». De vermeldingen in deze registers zijn in veel gevallen de enige sporen die onze voorouders hebben nagelaten.

Aangezien deze kostbare archiefstukken, die dateren van de 16de tot de 18de eeuw, zeer regelmatig worden geraadpleegd door stamboomzoekers en andere geïnteresseerden, hebben de diensten van de Burgerlijke Stand de originele registers gefotokopieerd en overgebracht naar het Stadsarchief. Thans dienen deze fotokopieën nog steeds te worden geraadpleegd in de Bureaus van de Burgerlijke Stand. Het plan bestaat nochtans om de gefotokopieerde registers binnen afzienbare tijd in het Stadsarchief te laten raadplegen.

De thans verschenen inventaris voorziet zeker in een leemte : in de meeste archieven is de inventaris van de parochieregisters de meest gebruikte van alle inventarissen en repertoria. Daar komt nog bij dat de Brugse doop-, trouw- en begraafboeken een nog te weinig bekende maar unieke kollektie vormen, o.m. vanwege de uitzonderlijke ouderdom van de bewaarde registers : het oudste register dateert inderdaad van 1558.

Verder zijn door deze inventarisatie verscheidene verloren gewaande registers opnieuw opgedoken, terwijl van andere moeilijk te identificeren stukken de herkomst kon worden vastgesteld. Hier kan tevens worden opgemerkt dat via de studie van de doop-, trouw- en begraafboeken de geschiedenis van de «burgerlijke stand» als administratie te Brugge werd gerekonstrueerd.

Aanwinst voor het Stadsarchief : Brugse kroniek, 1786-1789. — Door de stad Brugge werd ten behoeve van het Stadsarchief een merkwaardige en tot hiertoe volslagen onbekende Brugse kroniek over de jaren 1786-1789 aangekocht. De volledige titel luidt : *Cronycke ofte Brugsche dagh-*

aenteekeningen behelsende de gedenckweerdighste geschiedenissen de welcke binnen de selve stad als daer ontrent voorgevallen zijn sedert het jaer 1786 tot het jaer 1790, opgesteld door P. Le Doulx, const-schilder. IIde deel.

De kroniek is dus geschreven door de gekende Brugse schilder en geschiedschrijver Pierre Le Doulx (1730-1807). Hij bestaat uit 190 bladzijden handgeschreven tekst, die samen met ca. 120 gedrukte stukken en een drietal tekeningen zijn ingebonden in een recente vollederen band. De tekst met de bijlagen beschrijft en illustreert de toestanden te Brugge in de aangeduide periode, op maatschappelijk, kerkelijk, politiek en militair vlak. Er zijn talrijke personalia, merkwaardige voorvallen, gegevens i.v.m. gebouwen, terechtstellingen, e.d.m. in opgenomen.

Hoewel het voor deze periode zeker niet aan soortgelijke bronnen ontbreekt (denk maar aan de kroniek van Jozef Van Wallegem, waarvan het eerste deel sindsdien in druk is verschenen), moet dit werk toch zeker als een belangrijke aanwinst beschouwd worden. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Van Wallegem is Le Doulx een intellectueel, ook schilder, die thuis is in hogere kringen, en een goed politiek overzicht laat blijken. Zijn berichten zijn kort en zakelijk, zonder overbodige uitweidingen, maar met heel wat ongekende feiten. Ze zijn bovendien aangevuld en geïllustreerd met belangwekkende drukwerkjes, waartussen zeker een 30-tal Brugse.

Van Le Doulx is in de stedelijke collecties heel wat te vinden. Het Stadsarchief zelf bezit de belangrijkste handschriften van deze auteur in origineel: *De levens der Konst-schilders*, en *De Levens der geleerde en vermaerde mannen der stad Brugghe*. In de collectie Gilliodts zijn er een paar jaar geleden ook ongekende werken van Le Doulx opgedoken. Bovendien is in het Stadsarchief ook het zelfportret van de schilder op 21-jarige leeftijd voorhanden. In de Stedelijke Musea zijn twee geschilderde stadsgezichten van hem te bewonderen, alsook enkele albums en een reeks losse tekeningen van insecten en dieren. Andere albums met bloemen zijn in de Koninklijke Bibliotheek bewaard. Tenslotte bezit de Stadsbibliotheek ook een drietal handschriften van Le Doulx, o.m. één over het Brugs stadhuis met tekeningen van de beelden.

Wat verder de aangeworven kroniek betreft, het is merkwaardig dat het gaat om een tweede deel, en dat het eerste en eventueel het derde en volgende niet bekend zijn. Wel is geweten dat Le Doulx de kroniek van J. Inbona, *Rare geschriften ... Brugghe ... 1645-1684*, heeft voortgezet voor de jaren 1685-1781. Wellicht is hij daarna begonnen met een eerste deel van zijn eigen kroniek over de jaren 1782-1785. Hopelijk duikt dit nog ooit op, misschien ten gevolge van de grondige studie die Pierre Le Doulx als kunstenaar en geleerde zeker eens verdient.

A. Vandewalle

Archeologisch onderzoek in het kasteel van Tillegem. — Enkele tijd geleden heeft het Provinciebestuur het kasteel van Tillegem aangekocht. In het kasteel zullen de diensten van Westtoerisme en van de Westvlaamse Vereniging voor Vrije Tijd (W.V.T.) gehuisvest worden, terwijl de kelders als tentoonstellingsruimte zullen gebruikt worden. Tijdens het uitgraven van de binnenkoer werd van 23 augustus tot 15 oktober een beperkt archeologisch onderzoek verricht door L. Devliegheer en M.C. de Zegher. Er werd o.m. vastgesteld dat op de plaats waar het middeleeuws kasteel gebouwd werd, er een tamelijk grote mote bestaan heeft.

Munten en penningen in Bourgondisch Vlaanderen. — Op 6 augustus 1982 werd de tentoonstelling «Munten en penningen in Bourgondisch Vlaanderen» in het heringericht muntenkabinet van het Brugse Gruuthusemuseum geopend. In elf vitrines zijn 170 muntstukken of gedenkpenningen van 1384 tot 1482 uitgesteld, welke in de catalogus op telkens een afzonderlijke bladzijde voor elk muntstuk beschreven worden met de foto van voor- en keerzijde, hetgeen een groot voordeel biedt, want in de gesloten vitrines kan men slechts een zijde van de stukken tonen. Daarenboven is de catalogus opgeluisterd door de zwart-wit portretten van de hertogen, met telkens een, twee of vier kleurfoto's van gouden muntstukken, alsook door vijf foto's van medailles. De keus uit de omvangrijke Brugse collectie werd oordeelkundig doorgevoerd, alsook met enkele exemplaren uit privé-bezit aangevuld, «opdat aldus een zo volledig mogelijk overzicht van de Bourgondische muntslag in Vlaanderen zou kunnen gegeven worden».

Hulde moet gebracht worden aan de deskundige en onbaatzuchtige inzet van Juliaan Taelman, numismatisch adviseur bij de Stedelijke Musea en auteur van de catalogus, aan wie men evenwel enkele vragen mag stellen. Was het wel nodig dezelfde bladzijde zoveel maal te drukken als er verschillende exemplaren van hetzelfde muntstuk getoond worden, nl. vier maal de bladzijden nr. 9 tot 12; negen maal de blz. nr. 21 - 29; zes maal de blz. nr. 32 - 37; vijf maal de blz. nr. 40 - 44, enz.? Daarmede gaat veel ruimte verloren, welke men had kunnen gebruiken om meer toelichting en uitleg te geven, gezien de didactische doelstelling van de expositie. Men had b.v. de Latijnse inschriften, naast de weergave van de originele vorm met afkortingen, volledig kunnen uitschrijven en vertalen.

Mogen ten slotte enkele correcties voorgesteld worden? Nr. 9, 10, 11, 12 en 13, regel 5: met opschrift FLANDRES; nr. 10, voorlaatste regel: Metaal: zilver; nr. 159, regel 6: ERIPE ME; nr. 160, 7: PAX TIBI MARCHE EWAGELISTA; nr. 162, 7: Anepigraaf; nr. 163, 5: PLUS EST EN VOUS; nr. 164, 4: (weglaten: het lam van) het Gulden Vlies.

B.J.de B.

Tin. — Nadat in 1976 de schenking Herssens de tinverzameling in Brugs stedelijk bezit aanmerkelijk verrijkt had, werd dit «tinmuseum» in 1977 opnieuw merklijk uitgebreid door de schenking Dubois. Van deze verzameling heeft de adj.-conservator St. Vandenberghe een zeer verzorgde catalogus van 120 nrs. uitgegeven. Er zijn 56 gelokaliseerde stukken uit België (Aalst, Ath, Bergen, Binche, Brugge, Brussel, Charleroi, Doornik, Hoei, Luik en Mechelen) en 13 uit het buitenland ; daarnaast zijn er 51 niet-gelokaliseerde stukken.

Van 25 september tot 4 oktober vond in het nieuw Stedelijk Museum te Ieper een tentoonstelling plaats van oud Iepers tin, nl. een honderdtal stukken uit het bezit van het O.C.M.W. te Ieper die de eerste wereldoorlog overleefd hebben. De gestencilde catalogus bevat op blz. 7-47 een doorwrochte studie van ons bestuurslid O. Mus, stadsarchivaris en -conservator, over «Het tingietersambacht te Ieper, 1300-1850 : een onbekende grootheid». Het tweede deel van de publicatie bevat de eigenlijke catalogus en is opgemaakt door A. Van Hove en A. Breyne-Bulcke. Jammer genoeg wordt geen enkel stuk gedateerd. Uit een vergelijking met de afbeeldingen blijkt ook dat in de beschrijving van de stukken de voorstellingen en de data die op de voorwerpen voorkomen, niet opgenomen werden (bv. nrs. 7, 86, 87, 88, 89, 93, 94, 95, 96).

Volkskundemuseum te Brugge. — In 1972 werd de volkskundeverzameling van de in 1936 gestichte Bond der West-Vlaamse Folkloristen, onder impuls van de toenmalige voorzitter prof. dr. E. Strubbe overgedragen aan de stad Brugge. Daarmee kwam ook een einde aan het bestaan van het kleine folkloremuseum dat sinds 1939 in de Halle gevestigd was en waarvan opeenvolgend G. Michiels (1939-1951) en M. Cafmeyer (1951-1972) conservator waren.

Het nieuwe volkskundemuseum, dat een onderkomen in de Schoenmakersrente in de Balstraat vond, werd op 29 juni 1973 geopend. Onder leiding van conservator W.P. Dezutter groeide de verzameling zeer vlug aan, en er diende naar uitbreiding van de museumgebouwen gezocht te worden. Dit gebeurde door het museum door te trekken tot aan de Rolweg. Het zo vergrote en vernieuwde museum werd op 27 augustus van dit jaar officieel geopend.

Provinciaal Museum van het Bultskampveld. — Op 24 juni 1982 werd het nieuwe Provinciaal Museum van het Bultskampveld te Beernem geopend. In de kelders van het kasteel worden een tiental ambachten tentoongesteld ; de werktuigen zijn in bruikleen gegeven door A. Vandendorpe. Onder drie galerijen — opgebouwd in de vroegere moestuin — zijn wagens, karren, sjezen, boomezels en eggen tentoongesteld. Een gedeelte van een galerij is ingericht als wagenmakerij met materiaal uit Varsenare, Sint-Joris-ten-Distel, Vinkem, Leisele, Bikschote en Egem.

BOEKENSCHOUW

Lopende bibliografie van de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-Vlaanderen 1981

door M. Ryckaert en W. Vanderpijpen. Met medewerking van M. Berteloot, L. Danhieux, L. Devliegheer, H. De Witte, W. Dezutter, J.-M. Duvosquel, B. Janssens de Bisthoven, N. Jennart, J. Mertens, H. Platelle, A. de Schietere de Lophem, J. Six, A. Vandewalle en L. Valcke.

Voor de criteria die gevolgd werden bij de keuze, zie H.Em. 88 (1951) 172.

I. HULPWETENSCHAPPEN

1. Bibliografieën, Inventarissen en Catalogi.

1. Andriessen J., *Literatuuroverzicht / Conspectus bibliographicus*. - OGE., 51 (1977) 38-125 ; 52 (1978) 41-123; 53 (1979) 36-115 ; 54 (1980) 43-104; 55 (1981) 28-97.
2. Defoort E., *Bibliografie [van de Franse Nederlanden] = Bibliographie [des Pays-Bas français] 1980*. - FN., (1981) 231-241.
3. De Herdt R., *Bibliografie van de geschiedenis van Gent 1980-1981*. - HMGOG., n.r., 35 (1981) 139-176.
4. De Schamphelre H., Cloet M., Ryckaert M., *Licentiaatsverhandelingen Geschiedenis met betrekking tot het oude graafschap Vlaanderen en de provincies Oost- en West-Vlaanderen*. - HEm., 118 (1981) 303-312.
Eerste aflevering van een nieuwe lopende bibliografie ; betreft de akademiejaren 1979-80 en 1980-81, behalve voor de V.U.B., waar 1970 (jaar waarin deze universiteit autonomie verwierf) als vertrekpunt werd genomen.
5. Destanberg A., *Lisseweegse bibliografie*. - RP., 23 (1981) 89-96.

6. De Weerd D., *Bibliothèque royale Albert Ier - Bibliographie. Koninklijke Bibliotheek Albert I - Bibliografie.* - ABB., 52 (1981) 59-222.
7. *Inhoudsopgave gewone nummers van De Roede van Tielt 1970-1980.* -RT., 12 (1981) 1, 37-44.
8. Maddens N., *Bibliografie 1980 van de geschiedenis, taal- en volkskunde in het Kortrijkse.* - LG., 23 (1981) 121-149.
9. Ryckaert M., Vanderpijpen W., Berteloot M., Danhieux L., Devliegher L., De Witte H., Dezutter W.P., Duvosquel J.-M., Janssens de Bisthoven B., Jennart N., Mertens J., Platelle H., De Schietere de Lophem A., Six J., Vandewalle A., Valcke L., *Boekenschouw. Lopende bibliografie van de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-Vlaanderen, 1980.* - HEm., 118 (1981) 321-376.
10. Sillis F., *Heemkundige Bibliografie 1975.* - OH., 35 (1981) 141-180.
11. Sillis F., *Tijdschriftenschouw 1975.* - OH., 35 (1981) 181-207.
12. Van Eenoo R., Scufflaire A., Bovesse J., Dumont M.-E., Hélin E., Petit R., Van Derveeghe D., Prevenier W., Triaille-Closset C., Tits-Dieuaide M.-J., Verhelst J., Vermeulen U., Gaus H., Witte E., Kongs L., Lis C., De Belder J., Cauchies J.-M., Haesenne-Peremans N., Maréchal G., François L., Art J., *Bibliographie de l'histoire de Belgique - Bibliografie van de geschiedenis van België 1980.* - BTFG., 59 (1981) 883-993.
13. Verdoodt F.J., *De historiografie van de daensistische beweging.* - WT., 39 (1980) 65-90.
14. Arnou P., *Het gemeentelijk archief van Zedelgem.* - Zillegem, 1 (1980) 76-79.
15. Bonaert A., *Petit guide pratique du fonds Merghelynck.* - P., (1981) 285-296.
16. Bonte G., *In Parijs : archiefstukken over onze streek.* - RP., 23 (1981) 46-47.
Dokumenten bewaard in het kasteel van Vincennes, betreffende de Franse aanwezigheid in de streek van Damme, 1701-1705.
17. Cappon G., *Bewaarplaatsen van de parochie-registers en de burgerlijke stand van Zedelgem.* - Zillegem, 2 (1980) 105-108.
18. Duprez A., *Inventaris van de burgerlijke stand van de stad Ieper.* - IK., 17 (1981) 62-64.
Betreft ook de deelgemeenten : Boezinge, Brielen, Dikkebus, Elverdinge, Hollebeke, Sint Jan, Vlamertinge, Voormezele, Zillebeke, Zuidschote.
19. Duvosquel J.-M., *Inventaire et partage des archives communales de Comines à la fin du XVIIIe siècle.* - Mélanges offerts à René Robinet, Rijsel, 1982, blz. 39-44.
20. Jamees A., *Inventaris van het archief van de Raad van Beroerten : met verbeteringen en een concordans door B.A. Vermaseren.* - Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1980, 64 blz.
21. Mispelon M., *Het fonds Merghelynck.* - IK., 17 (1981) 23-27.
Publikatie van een referaat over dit fonds bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.
22. Nazet J. & Gillard P., *Les archives paroissiales d'Herseaux conservées* - MSHM., 3 (1981) 69-74.
23. Wegge Rita, *De Franse Nederlanden in het archief van de Raad van Vlaanderen.* - Waregem, Komitee voor Frans-Vlaanderen, 1981, 111 blz.
Overname van de gedeelten betreffende plaatsen in het huidige Frankrijk uit J. Buntinx' negendelige Inventaris van de Archieven van de Raad van Vlaanderen bewaard te Gent.

24. [Catalogus] *La peinture flamande au temps de Rubens*. - Lille, Calais, Arras, (1977), 208 blz., ill. Met een inleiding door Hervé Oursel. (Trésor du Nord de la France, III).
25. *Herdenkingstentoonstelling Jozef Van Dale 1716-1781*. Katalogus van de tentoonstelling te Kortrijk, Heule, Menen en Marke, oktober tot december 1981, 64 blz., ill.
26. Dezutter W.P. en Ryckaert M. (red.), m.m.v. De Witte H., Esther J.P., Geirnaert N., Rotsaert J., Vandewalle A., *Kroniek en korte berichten (11)*. - BO., 21 (1981) 105-132, ill.
Met o.a. archeologisch onderzoek te Brugge en de lijst van de gebouwen op Brugs grondgebied die in 1980 als monument werden beschermd.
27. Dezutter W.P. en Ryckaert M. (red.), m.m.v. de Hemptinne Th., De Witte H., Duyck R., Geirnaert N., Keukeleire A., Vandewalle A., *Kroniek en korte berichten (12)*. - BO., 21 (1981) 307-330.
Met o.a. archeologisch onderzoek te Brugge, en In Memoriam Hervé Stalpaert en Caesar Denorme.
28. *Kroniek*. - HEM., 117 (1980) 215-226 en 325-346.
Met o.m. In Memoriam M. Mispelon, M. Sebrecchts.
29. *Kroniek*. - HEM., 118 (1981) 135-152 en 299-320.
Met o.m. In Memoriam F.-L. Ganshof, J. De Cuyper, C. Denorme, H. Stalpaert, J. Noterdaeme.
30. *Kroniek*. - LG., 22 (1980) 157-160, 344-352, 447-460.
Met o.m. In Memoriam M. Mispelon, W. Haentjes, J. Vervenne, J. Maes.
31. *Kroniek*. - LG., 23 (1981) 155-160 en 274-278.
Met o.m. In Memoriam L. Peene, J. Van Rompaey, E. Deloddere.
- Zie ook nrs. 411, 573.

2. Paleografie, Diplomatiek, Codicologie en Epigrafie.

32. Gumbert J.P., *Europees Boekschrift in 1478*. - ABB., 52 (1981) 128-153.
33. Carlvant K., *De verluchte boeken van de goeude stand in 13de-eeuws Brugge*, vertaald door De Leeuw L. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 141-158.
34. Derolez A., *Middeleeuwse Bibliotheken in Brugge*. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 45-54.
35. Dewitte Alfons, *Schrijven rond de Brugse St.-Donaaskerk*. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 55-59.
36. Geirnaert N., *De bibliotheek van de Duinen-abt Jan Crabbe (1457/59-1488)*. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 176-180.
37. *Handschriften en miniaturen te Brugge*. - SpH., 16 (1981) 497.
38. Huyghebaert N.N., *De bibliotheken van de abdijen van De Duinen en Ter Doest*, vertaald door Wagenaar Chr. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 61-71.
39. Lemaire C., *De bibliotheek van Lodewijk van Gruuthuse*. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 207-229.
40. *Vlaamse kunst op perkament. Handschriften en miniaturen te Brugge van de 12de tot de 16de eeuw* [tentoonstellingscatalogus]. Brugge 1981, 295 blz., ill.

41. Willemys R., *Geuzenballade. Een vergelijking van twee handschriften.* - Jaarboek van de Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Retorica «De Fontaine» te Gent, 31 (1980-81) 37-44.
Vergelijking tussen hs. U.B. Gent 1682 en het zgn. hs. Weydts uit de bibliotheek van het Jozefietencollege Melle. Zie ook Jaarboek 29 (1978-79) 171-184.
42. Van Belle R., *Bunselkindgrafzerken en het bunselen van kinderen.* - OH., 35 (1981) 117-124.
O.a. een grafzerk uit de Brugse Sint-Gilliskerk.
43. Van Belle R., *Enkele zerkfragmenten uit de Sint-Gilliskerk te Brugge.* - BO., 21 (1981) 154-160, ill.

3. Aardrijkskunde, Onomastiek en Taalkunde.

44. Blok D.P., *De toponymie als bron voor de historische geografie : mogelijkheden en beperkingen.* - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 43-59, krtn.
45. Cappon G., *Verpachting van de vijvers in het Vloethemveld.* - Zillegem, 2 (1981) 113-114.
46. Cappon G., *Vloethemveld en zijn boswachters.* - Zillegem, 1 (1980) 106-116, ill., krt.
47. Coppejans-Desmedt H., *De betekenis van het archief van de Commissies van Openbare Onderstand voor de studie van de historische geografie.* - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 129-143.
48. De Keyser R. & De Keyser A., *Een onuitgegeven plan van de vestingen van Damme, 1617.* - RP., 23 (1981) 171-176.
49. Delsalle Paul, *Les mutations des paysages, 1600-1789, d'après les plans et les terriers : l'exemple du pays de Pévèle.* - Rijsel 1980, 3 dln., 78 + 157 + 55 blz., met 151 ill., (Université de Lille III, Mémoire de maîtrise).
De Pévèle was een onderdeel van de kasselrij Rijsel.
50. De Smet A., *Oude landmeterskaarten, bronnen voor de historische geografie.* - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 228-240.
51. Devleeschouwer J., *Het ontstaan der Nederlands-Franse taalgrens (I).* - N., 13 (1981) 188-225.
52. Faille René, *La Flandre, le Hainaut et l'Artois au début du XVIIIe siècle d'après les ingénieurs géographes Masse.* - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 119-152.
Schitterende illustraties, m.n. van de abdijkerk van Sint-Amands.
53. Leeuwerck E., *De Vleterbeek van bron tot monding.* - AdS., 11 (1981) 3, 1-9, ill.
54. Mertens J. (ed.), *Bronnen voor de historische geografie van België. Handelingen van het colloquium te Brussel 25.-27.IV.1979, georganiseerd door het Rijksarchief en de Vereniging van Archivarissen en Bibliothecarissen - Sources de la géographie historique de la Belgique. Actes du colloque de Bruxelles 25.-27.IV.1979 organisé par les Archives de l'Etat et l'Association des Archivistes et Bibliothécaires.* - Brussel 1980, 550 blz., krtn., tab., ill.
55. *Ontstaansgeschiedenis van de Zwinstreek. Kaartenmap met verklarende teksten.* Knokke-Heist, Jonge Economische Kamer, 1981, 10 bladen tekst en 7 krtn.

56. Pauwels H., *Tekeningen als bron voor de historische geografie*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 358-375, ill.
Uitgewerkt aan de hand van een Kortrijks voorbeeld.
57. Pollet J.L., *Het grondgebied van Zedelgem tijdens het Oude Regime*. - Zillegem, 1 (1980) 43-46.
58. Ryckaert M., *De bronnen voor het opstellen van een «stedelijk kadaster» voor het Ancien Régime*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 161-171.
59. Sivery G., *Le bassin Scaldien et la géographie de la circulation au XIIIe siècle*. - BTFG., 58 (1980) 797-832, krt.
60. Smisjaert E., *Mededelingen over kaarten en atlassen*. - Pl., 10 (1981) 182-186.
M.b.t. Oostende en kustgebied.
61. L.V. (Vanacker Luc), *Bachten de Kupe en het Westland*. - Vl., 3 (1981) 1, 9-18.
Begrip en ligging.
62. Van der Haeghen H., *Bronnen voor de reconstructie van de agrarische structuur : landschap, bedrijven, huur- en eigendomsverhoudingen in Vlaanderen*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 113-128, krtn., tab., ill.
O.a. aan de hand van Westvlaamse voorbeelden.
63. Vandewalle P., *De staten van goederen als bron voor de historische geografie*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 105-110.
64. Van Hoonacker E., *De panoramische gezichten op Menen*. - LG., 23 (1981) 355-366, ill.
65. Verberckt R., *Het Nationaal Geografisch Instituut. De dokumentatie waarop het beroep doet en die het produceert*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 205-223.
66. Verbruggen C., *Paleoecologische en palynologische benadering van enkele bekende historisch-geografische problemen in Vlaanderen*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 487-497, ill., graf.
Betreft o.m. de kustvlakte.
67. Verhaeghe F., *De post-romeinse landelijke archeologie : een andere bron voor de historische geografie*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 263-314.
68. Verhulst A., *De historische geografie in België en haar ontwikkeling sedert 1930*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 21-33.
69. Beele W., *Broodseinde, in de volksmond Bresende*. - IK., 17 (1981) 93-94.
Etymologische verklaring van deze plaatsnaam in Zonnebeke.
70. Beele Wilfried, *Van cadurci tot kauwekijn*. - IK., 17 (1981) 20-22.
Etymologische verklaring van de benamingen van een Ieperse straat.
71. W. Beele, *De familienaam Itsweire*. - N., 13 (1981) 239-241.
72. Beele-Berten P., *De populariteit van de namen Albert en Elisabeth in de Zuidwestvlaamse frontstreek 1910-1920*. - GiK., 19 (1981) 1, 32-35, tab., graf.
73. Coornaert M., *Enkele plaatsnamen te Knokke*. - RP., 23 (1981) 127-132.
74. Debrabandere F., *De familienaam Ameye*. - LG., 22 (1980) 144.
75. Debrabandere F., *De familienaam Beeuwaert*. - LG., 23 (1981) 119-120.
76. Debrabandere F., *De familienaam Com(m)eyne*. - LG., 22 (1980) 279-280.
77. Debrabandere F., *De familienaam Lagast*. - LG., 23 (1981) 111-115.

78. Debrabandere F., *De familienaam Lambrecht*. - LG., 22 (1980) 87-88.
79. Debrabandere F., *De familienaam Pintelon*. - LG., 22 (1980) 423-425.
80. Debrabandere F., *De familienaam Vande(r)g(h)inste*. - LG., 22 (1980) 429-431.
81. Debrabandere F., *De familienaam Waterblee*. - B., 81 (1981) 35-36.
82. Debrabandere F., *De familienaam Wullepit*. - LG., 23 (1981) 231-234.
83. Debrabandere F., *De familienamen Boudry en Bour(r)y*. - LG., 22 (1980) 86..
84. Debrabandere F., *De namen Maddens en Mattelaer*. - LG., 22 (1980) 281-284.
85. Debrabandere F., *Enkele Meense familienamen*. - LG., 23 (1981) 453-462.
Van Me(e)nen, Rembry, Van der Me(e)rsch, Van Raes en Ver-raes(t).
86. Debrabandere F., *Kortrijkse naamkunde 1200-1300 : met een kumulatief familienamenregister*. - Kortrijk, De Leiegouw, 1980, 287 blz. (Verhandelingen uitgegeven door de Leiegouw ; 7).
87. Debrabandere F., *Kortrijkse naamkunde 1200-1300 : met een kumulatief familienamenregister*. - Leuven, Instituut voor naamkunde K.U.L., 1980, 286 blz. (Anthroponymica ; 22).
88. Debrabandere F., *Oudaan*. - N., 13 (1981) 226-233.
89. Debrabandere F., *Persoonsnamen in de Leiestreek voor 1200*. - LG., 22 (1980) 39-85.
90. Debrabandere F. & Goeminne L., *De familienaam (Van) Si(e)leg(h)em*. - LG., 22 (1980) 426-428.
91. Gysseling M., *Composita*. - N., 13 (1981) 118-130.
92. Gysseling M., *Speurtocht in het vroege verleden van Gent en omgeving*. - N., 12 (1980) 180-194.
93. Gysseling M., *Voornaamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen*. - N., 13 (1981) 75-78.
94. Hostyn Norbert, *Persoonnamen op medailles in bezit van de Oostendse heemkundige kring «de Plate»*. - VS., 17 (1981) 444-445.
95. Maes N., *De voornaamgeving in Kortrijk in 1980*. - LG., 23 (1981) 221-230.
96. Stevens A., *Leidraad bij de straatnaamgeving en -wijziging*. - N., 13 (1981) 79-117.
97. Taeldeman J., *Omtrent «Vanacker»*. - TT., 33 (1981) 118-122.
98. Van Loon J., *De betekenis van toponymische samenstellingen*. - N., 13 (1981) 131-187.
99. Van Loon J., *Morfeemgeografie van de Nederlandse herkomstnamen, met een kaart*. - N., 12 (1980) 137-174.
100. Van Winter J.M., *Ansfried en Dirk, twee namen uit de Nederlandse geschiedenis van de 10e en 11e eeuw*. - N., 13 (1981) 39-74.
101. Baert M.A. en De Meersman A., *Gaan Vlamingen altijd gaan dansen ?* - TT., 33 (1981) 5-14.
102. De Busschere K., *Over en uit onze paarwoorden*. - B., 81 (1981) 53-56, 147-153, 365-370.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 97.
103. De Rooij J., *«Het is gisteren beginnen te vriezen»*. - TT., 33 (1981) 23-30.
104. Devos M. en Vandeweghe W., *Res-reis-vormen in de Zuidnederlandse dialecten*. - TT., 33 (1981) 38-51.
105. Dewulf H., Van Keymeulen J. en Verstraete F., *Westvlaamse expansie en standaardisering : een sociolinguïstische benadering*. - TT., 33 (1981) 52-62.

106. Dupas G., *Le Vieux parler à Oye, Gravelines, Loon*. - Duinkerke, Westhoek éditions, 1980, 158 blz., ill.
107. Eickmans H., *Mogelijkheden en grenzen in de automatische vervaardiging van taalkaarten*. - TT., 33 (1981) 161-178.
108. Gerits J., De Backer R., Van Ryckeghem G., Maruszewski Y., Desaever E., Wynendaele L., Dauw R., Baert G.P., *Heemtaalsprokkeling*. - OH., 35 (1981) 18-25.
109. Goeminne L., *De Vlaamse molentermen steekstaart, loopstaken en posten in de 14de eeuw*. - B., 81 (1981) 68-69.
110. Goeminne L., *Vlaamse molenterminologie. Brijscoppel*. - B., 81 (1981) 167.
111. Haeserijn R., *Enkele 19de-eeuwse menu's in het Nederlands*. - TT., 33 (1981) 80-86.
112. Janssens G., *Het Vlaams van de Nederlanders*. - TT., 33 (1981) 97-99.
113. Moerdijk A., *Transitivering van «staan» in Nederlandse dialecten*. - TT., 33 (1981) 106-110.
114. Moeyaert C., *De schrijftaal van de Westhoek in Frankrijk, eind van de 19de eeuw*. - FN., (1981) 209-230.
115. Plamont G. & Potie J., *Quelques noms de plantes en picard de la région de Comines-Warneton*. - MSHC., 11 (1981) 529-530.
116. Ryckeboer H., *Van groepstaal naar stadsdialect in West-Vlaanderen*. - TT., 33 (1981) 111-117.
117. Soete J. & Debrabandere F., *Aan de koffietafel*. - LG., 22 (1980) 407-421.
Tekst van twee taalkundige radiolezingen over brood en koffie.
118. Soete J. & Debrabandere F., *Licht en lucht, dag en nacht*. - LG., 23 (1981) 209-220.
Tekst van twee taalkundige radiolezingen.
119. Tavernier-Vereecken C., *Ogen en toenames*. - TT., 33 (1981) 123-130.
120. Van Durme L., *Nog over Zuilochting*. - N., 13 (1981) 234-238.
121. Verheye S., *Iepere woordjes en uitdrukkingen*. - IK., 17 (1981) 29-32.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 108.
122. Weijnen A., *Hiltiken*. - TT., 33 (1981) 131-137.
Benaming van het in Vlaanderen gewoonlijk «bikkelen» genoemde spel.
123. Willemys R., *Attitude en gedrag : de (soms) verhullende rol van cijfers*. - TT., 33 (1981) 138-144.
- Zie ook nrs. 8, 144, 217, 310, 366, 412.

4. Archeologie.

124. Bourgeois J., *Fouille de sauvetage dans une motte médiévale à Comines (Ht.)*. - Archaeologia Mediaevalis, Sint-Pietersabdij 6-7/3/81, Gent, 1981, blz. 20.
125. Bourgeois J., *Une tombe à incinération romaine et un dépotoir médiéval au chemin de la Blanche (Warneton)*. - MSHC., 11 (1981) 554-559.
126. Bourgeois J. & De Simpel F., *Découvertes dans le village gallo-romain de Ploegsteert en 1980-1981*. - MSHC., 11 (1981) 537-554.
127. Bourgeois J. & De Simpel F., *Découverte de céramique médiévale à Ploegsteert*. - MSHC., 11 (1981) 559-562.
128. Bourgeois J., De Simpel F., Lahouste J.-Ph., *L'archéologie à Comines-Warneton et dans la région en 1980-1981*. - MSHC., 11 (1981) 531-562.

129. Buyse P., Brasseur G., Galle S., Windey G., Stroobants A., *Vondsten uit de Nieuwe Denderbedding te Dendermonde*. - Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde, Vierde reeks, 4 (1978-1979) 165-210, krt., ill.
 130. Callebaut D., Raveschot P., Van de Walle R., *Het Gravensteen te Gent (O.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*, Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 13-14.
 131. Callebaut D., Raveschot P., Van de Walle R., *Het Gravensteen te Gent*. - Brussel, 1981, blz. 67-71. (*Archaeologica Belgica*, 238).
 132. D'Hondt M., *Les récentes fouilles du site gallo-romain de Kooigem*. - *MSHM*, 3 (1981) 9-13.
 133. De Ceunynck R. & Thoen H., *The Iron Age settlement at de Panne - Westhoek. Ecological and Geological context*. - H., 21 (1981) 21-42.
 134. De Meulemeester J., *Circulaire vormen in het Vlaams kustgebied*. - Brussel, Nationale dienst voor opgravingen, 1981, 84 blz. (*Archaeologia Belgica*; 234).
 135. De Meulemeester J., *De ontwikkeling van de burcht te Veurne. Tentoonstelling Stadhuis van Veurne juni-september 1981*. - Veurne, W.A.V.O. Berichten, 1981, z. blz. (16), ill.
 136. De Meulemeester J., *De Warandemote te Veurne (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*, Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 15-16.
 137. Despriet Ph., *Harelbeke : laat-middeleeuws kapittelgebouw (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 32.
 138. Despriet Ph., *Helkijn : Bisschoppelijk castrum (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. - Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 20-21.
 139. Despriet Ph., *Hulste : laat-middeleeuws kasteel van Schiervelde (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 24-25.
 140. Despriet Ph., *Kortrijks aardewerk omstreeks 1300 (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 10.
 141. Despriet Ph., *Kortrijkse pottenbakkerswaar*. - *LG.*, 23 (1981) 187-206.
 142. De Witte H., *Middeleeuws aardewerk te Brugge (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 11.
 143. De Witte H., *Stadskernonderzoek te Brugge (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 41.
 144. Geldhof P., *Landschapsbeeld en landschappelijke waarde van de Gemene Weide*. - *BO.*, 21 (1981) 227-234.
Assebroek en Oedelem.
 145. Janssens A. (met historische inleiding door P. Van de Calseyde), *Anthropologisch en Paleopathologisch onderzoek van de beenderresten uit het centrale graf in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge. De identificatie van de hertogin Maria van Bourgondië*. - *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België*, 43 (1981) 213-270.
 146. Jansseune G., *Het groot tempelhof te Slype (W.VI.)*. - *Archaeologia Mediaevalis*. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 27.
 147. Jurion F., *Fouilles au château des comtes [à Mouscron]*. - *MSHM.*, 3 (1981) 49-57.
- XVIIde-XVIIIde eeuw.
148. Lahouste J.-Ph. & Bourgeois J., *Un site préhistorique du Touquet (Warnton). Situation, analyse pédologique et étude archéologique*. - *MSHC.*, 11 (1981) 533-537.
 149. Lesage Christiane, *La maladrerie de Cauteleu à Lomme. Etude archéologi-*

- que. - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 45-50.
14de-eeuwse liefdadige stichting.
150. M(ertens) J., *Castelloologie*. - Archeologie (1981) 56-57.
O.m. over Dudzele (Cathemnote) en Brugge (Burg).
151. M(ertens) J., *Kortrijk : Gallo-Romeins incineratiegraf*. - Archeologie (1981) 32.
152. M(ertens) J., *Wevelgem (W.Vl.) : Romeinse overblijfselen* - Archeologie (1981) 30-31.
153. Mus O., *Opgraving van een middeleeuwse toren van de Ieperse vesting*. - Archaeologia Mediaevalis. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 22-24.
154. Seys A. & Verhaeghe F., *Middeleeuwse en post-middeleeuwse resten te Damme*. - Archeologie (1981) 37.
155. Termote J., *De romaanse Sint-Walburgakerk te Veurne*. - Archaeologia Belgica, 232 (Varia I) (1980) 19-27.
156. Termote J., *S'Heerwillemskapelle (Veurne) : Omwalde hoeve (W.Vl.)*. - Archaeologia Mediaevalis. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 45.
157. Thoen H., *The third century Roman occupation in Belgium : the evidence of the coastal plain*. - King A. & Henig M. (Ed.), *The Roman West in the third century*. Contributions from Archaeology and History. BAR International Series 109, 1981, 245-257.
158. Thoen H., Van Doorselaer A., *Het Gallo-Romeinse grafveld van Emelgem (gemeente Izegem, West-Vlaanderen)*. - Kortrijk, Vereniging voor oudheidkundig bodemonderzoek in West-Vlaanderen, 1981, 75 blz. (West-Vlaamse archeologische monografieën ; 1).
159. Van der Gucht K., *Semmerzake (Gavere) : Merovingische nederzettingsceramiëk (O.Vl.)*. - Archaeologia Mediaevalis. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 6.
160. Van der Gucht K., *Semmerzake (Gavere O.Vl.) : Merovingische nederzettingsceramiëk*. - HMGOG., n.r., 35 (1981) 3-47, krtm., ill.
161. *Laat-middeleeuwse pannenbakkerij te Oedelem (W.Vl.)*. - Archeologie (1981) 37-38.
162. Van de Walle R., *Houten gebruiksvoorwerpen in Vlaanderen*, Archaeologia Mediaevalis. Sint-Pietersabdij 6-7/3/1981, Gent, 1981, blz. 8.
O.m. vondsten uit Brugge.
163. Van de Walle R., De Witte H., Van Hove R., Oost T., Denissen S., Vandenberghe S., *Houten gebruiksvoorwerpen in Vlaanderen*. - Stadsarcheologie, 5 (1981) 1, 11-37.
O.m. vondsten uit Brugge.
164. V(an) D(oorselaer) A., *De IJzertijd van De Panne (W.Vl.)*. - Archeologie (1981) 45-46.
165. Verhaeghe F. & Jacobs M., *Dertiende eeuwse vondsten te Jabbeke (Snellegem) (W.-Vl.)*. - Archeologie (1981) 38.
166. Verhaeghe F. en Jacobs M., *Dertiende-eeuwse vondsten te Jabbeke (Snellegem)*. - BO., 21 (1981) 97-104, ill.

Zie ook nrs. 26, 27.

5. Numismatiek en Metrologie, Sigilografie, Heraldiek, Iconografie en Chronologie.

167. Bourgeois J., *Le «trésor» de Ploegsteert et les monnaies romaines de la*

- région de Comines-Warneton.* - MSHC., 11 (1981) 27-34.
168. Cockshaw P., *La politique monétaire en Flandre des ducs de Bourgogne de la Maison de Valois.* - VN., 30 (1980) 29-31.
169. Colaert M., *A propos de la frappée et de la circulation des pièces de cinq francs de Léopold 1er.* - RBNS., 126 (1980) 159-204.
170. De Baeck P., *Enkele beschouwingen over het Brugse Vrije.* - TN., 30 (1980) 218-223.
- Betreft penningen en jetons.
171. Delmaire R. & Dhénin M., *Trouvailles de monnaies antiques et médiévales en surface à Théroüanne.* - BSAM., 23 (afl. 441-442-443, april-juli-oktober 1981), blz. 117-145.
172. Enno Van Gelder H., *Het wapen van Vlaanderen op Noord-Nederlandse munten.* - VN., 30 (1980) 60-62. Ook in TN., 30 (1980) 60-62.
173. Frere H., *Le Denier carolingien.* - RBNS., 126 (1980) 109-128.
- Behandelt o.m. de Brugse penningen.
174. Haeck A., *Foutieve teksten op de muntstukken van het graafschap Vlaanderen vanaf Filips II (1555-1598).* - TN., 31 (1981) 161-164.
175. Haeck A., *De munten van Clementia van Boergondië, goevernante van het graafschap Vlaanderen tijdens de kruistochten van Robrecht II van Jeruzalem (1095-1099).* - VN., 30 (1980) 67-72. Ook in TN., 30 (1980) 67-72.
176. Taelman J., *Gedenkenning bij de inwijding van het verbindingskanaal «De Coupure» te Brugge in 1753.* - VN., 30 (1980) 149-152. Ook in TN., 30 (1980) 149-152.
177. Van der Wee H. & Aerts E., *Het gehalte van de goudmunten in Vlaanderen en Brabant tijdens de late Middeleeuwen: Moeilijkheden bij de homogenisering van de gegevens.* - RBNS., 126 (1980) 129-158.
178. Van Keymeulen A., *Gouden Guido Gezellepenning ontworpen door Lucien De Gheus.* - TN., 31 (1981) 19.
179. Van Laere R., *Muntschatten en de wet van Gresham of een poging tot analyse van de begrippen «goed» en «slecht» in de monetaire geschiedenis.* - VN., 30 (1980) 180-191.
180. Waerzeggers R., *De eerste nikkelhoudende munten en de rol die België heeft gespeeld bij de ontwikkeling van de moderne kopernikkelen pasmunt.* - VN., 30 (1980) 192-212. Ook in TN., 30 (1980) 192-212.
181. Waerzeggers R., *Een eigenaardige Brugse schelling van Albrecht en Isabella.* - TN., 31 (1981) 180-181.
182. Wittop-Koning D.A., Houben G.M.M., *Tweeduizend jaar gewichten in de Nederlanden: stelsels, ijkwezen, vormen, makers, merken, gebruik.* - Poperinge, De tijdstroom, 1980, 222 blz.
183. Vandenbergh R., *Les armoiries communales de Mouscron.* - MSHM., 3 (1981) 58-67.
184. Warlop E., *Het wapen en de vlag van Menen.* - LG., 23 (1981) 301-314, ill.
185. Devlieghe L., *Het kasteel van Tillegem.* - B., 81 (1981) 364.
- Afgebeeld op een vroeg-16de-eeuwse miniatuur.
186. Duvosquel J.-M., *Photos anciennes de Comines et de Warneton (1861-1900).* - MSHC., 11 (1981) 253-302.
187. Seys R., *Guido Gezelle iconografisch.* - Koekelare, De Dumberg, 1981, 1 folder en een affiche (Supplement op de uitgave Guido Gezelle en Koekelare).

Zie ook nr. 94.

6. Genealogie, Biografie en Levensberichten.

188. Beyen J.J., *Enkele generaties Pieren*. - VS., 17 (1981) 460-461.
189. Bonaert A., *Généalogie de la famille Bottuut à Ypres*. - P., (1981) 366-386.
Met nota's over de families de Baestere en Amaere.
190. Bonaert A., *Les premiers degrés des van Dixmude à Ypres. Une généalogie inédite imprimée d'Arthur Mergelynck*. - MGN., 36 (1981) 97-104.
191. Champagne M., *Histoire de Moncheaux-en-Pévèle*, - 3 fascicules, Hénin-Beaumont, 1980-1981, 468 blz., gestencild.
De Pévèle was een onderdeel van de kasselrij Rijsel. Hoofdzakelijk genealogische studie.
192. Coornaert M., *Staat van goed van Pieter Leys, landbouwer te Heist (1625)*. - RP., 23 (1981) 79-87.
193. Decuypere-Lammerant Y., *Processtukken - Bron voor genealogen (Leffinghe-Snaaskerke) 1708-1713*. - VS., 17 (1981) 497-508.
194. De Ghellinck Vaernewijck X., *Propos généalogiques autour de nos beaux portraits de famille. Jean-Baptiste Cobryse (1637-1688) chevalier de l'ordre du Saint-Sépulcre*. - P., (1981) 241-244.
195. De Lille Karel M., *De familie Rodenbach en Ieper en de «vaarnissen» van de meisjes Ferryn, speelviendinnetjes van Albrecht Rodenbach*. - IK., 17 (1981) 97-128, ill.
196. Dewulf-Heus R., *Staten van goed van de heerlijkheden Erckegem, Oostkamp en Rooden geseyt Nieuwenhove*. - MBO., 12 (1981) 12, 24, 60, 72-76, 86-88, 101-104, 113-117.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEm. 1981), nr. 229.
197. Dewulf-Heus R.L., *Wezerijacten en boedelbeschrijvingen van de heerlijkheid Koolkamp*. - Brugge, Vlaamse vereniging voor familiekunde. Gouw West-Vlaanderen, 1980, 76 blz.
198. Donche P.A., *Resultaet der opsoeckingen voor een genealogie der familie Doncke*. - Roeselare, P.A. Donche, 1980, 335 blz.
199. Franchoo A., *De familie Hautekiet te Varsenare*. - BO., 21 (1981) 166-174.
200. Kelderman V., *De staten van goed van ambacht Maldegem : index op de delen 1-5*. - Gent, W. Steeghers, 1981, 121 blz.
201. Lowyck A., *De Blanckaerts*. - RP., 23 (1981) 49-78, ill., krt.
Betreft vnl. het Noordfranse geslacht Blanckaert, dat een belangrijke rol speelde in de Vlaamse beweging aldaar.
202. Naert U., *Familie Hollevoet te Aartrijke*. - Eernegem, U. Naert, 1981, 30 blz.
203. Naert U., *Familie Naert te Aartrijke*. - Eernegem, U. Naert, 1981, 30 blz. (Boompjes ; 1).
204. Schakman M., *Familie Schackman, Schakman, Schapman*. - Koksijde, M. Schakman, 1980, 130 blz.
205. Steeghers W., *De staten van goed van ambacht Maldegem*. - Gent, W. Steeghers, 1980, p. 279-377 (Deel 3).
206. Steeghers W., *De staten van goed van ambacht Maldegem*. - Gent, W. Steeghers, 1980, p. 378-479 (Deel 5).
207. Steeghers Wilfried, *Genealogische schets van de familie De Pauw te Eeklo in de XVIIIe eeuw*. - AM., 31 (1980) 269-277.
208. Tanghe J., *Onze kwartierstaat : Eugene Frans Jozef Lefief, Broeder van Liefde, ° Dudzele 18 juni 1899, † Gentbrugge 8 mei 1980*. - VS., 17 (1981) 19-22.

209. Vandenberghe R., *Généalogie ascendante d'Alfred Henno, chansonnier pa-toisant mouscronnois au service du socialisme*. - MSHM., 3 (1981) 100-106.
210. Vanderhaeghe J., *Genealogisch vademecum van Moorslede*. - Moorslede, eigen beheer, 1981, 158 blz., gestencild.
17de en 18de eeuw.
211. Van Nieuwenhuysse G., *Bijdrage tot de geschiedenis van het oude vlaamse geslacht Nieuwenhuys*. - VS., 17 (1981) 1-18.
212. Van Vyve J., *Généalogie de la famille van Vyve au chevron*. - MGN., 36 (1981) 176-197, 243-272, 347-376, 423-453, ill.
213. Verstraete Eugène, *Lijst der familienamen voorkomend in het genealogisch handschrift 3669 der Universiteitsbibliotheek te Gent*. - VS., 17 (1981) 541-542.
214. Vlamynck J., *De familie van Woumen*. - Bdk., 23 (1981) 156-163.
Adellijk geslacht.
215. Balduck Elie E., *Maria De Meester, Dolle Mina avant la lettre, in dienst van de Kerk*. - IJZB., 11 (1981) 43 en 46, ill.
Stichteres van de Kongregatie van de Zusters Kanunnikessen Mis-sionarissen van Sint-Augustinus.
216. Blondeau R.-A., *Drukker Désiré Allaert van Roesbrugge (1828-1905)*. - IJZB., 11 (1981) 25-26, ill.
Volksdichter en socio-cultureel werker. Kontaktman voor Vlaams bewuste Frans-Vlamingen.
217. Blondeau R.-A., *Een geleerde taalkundige.... E.H. Alfons Dassonville, pastoor te Roesbrugge van 1920 tot 1924... toponymist en dialectoloog*. - IJZB., 11 (1981) 81-82, ill.
218. R.A.B. (Blondeau Roger-A.), *E.H. Joseph Van Dale van Kortrijk (1716-1781)*. - IJZB., 11 (1981) 33-34, ill.
Stichter van de Kongregatie van de Broeders van Dale.
219. Bonneure F., *Bij het overlijden van Martha van de Walle (1902-1980)*. - IJZB., 11 (1981) 3 en 6, ill.
Uitgeefster van de werken van Cyriel Verschaeve.
220. Bonneure F., *Elaut : het leven van een groot Vlaming*. - IJZB., 11 (1981) 35 en 38, ill.
Dr. Leon Elaut, geneesheer, senator, historicus en strijdend Vla-ming.
221. Craeybeckx J., *In Memoriam Coornaert E. (Hondschoote, 31 août 1886 - Paris, 25 février 1980)*. - BTFG., 59 (1981) 1043-1047.
222. De Boodt-Maselis M.C., *Anselmus Boetius de Boodt (Brugge 1550-1632). Een Vlaams humanist met Europese faam* - Gevolgd door een reproductie van het kruidboek (1640) met Nederlandse vertaling door E.H. De Schrijf-fer. Handzame, Familia et Patria, 1981, 99 + [204] blz., ill.
223. Debrabandere F., *In Memoriam J. De Cuyper*. - LG., 23 (1981) 291-294, ill.
224. De Cuyper J., *Willem van Heule. Heer van Hoog-Mosser en Deken van het O.-L.-Vrouwekapittel van Kortrijk*. - LG., 23 (1981) 57-73.
† 31 maart 1444.
225. Devadder J., *Ryken T.J. (1797-1871), founder of the Xaverian Brothers*. - Brugge 1981, 45 blz., ill.
226. M.D. (Dejonckheere M.), *De Hendrik Deberghstraat te Oostvleteren*. - Vl., 3 (1981) 2, 3-11, ill.
H.D., militair in het voormalige Congo, † 1898.
227. Devyt C., *In Memoriam G.P. Baert*. - B., 81 (1981) 135.

228. Devyt C., *In Memoriam Roger Crois*. - B., 81 (1981) 47.
229. Devyt C., *In Memoriam Hervé Stalpaert*. - B., 81 (1981) 385.
230. De Walsche B., *In Memoriam E.H. Jan De Cuyper*. - B., 81 (1981) 384-385.
231. Dewitte A., *Jeronimus († 1509) en Mark († 1610) Laurijn van Watervliet. Enkele aanvullende gegevens*. - B., 81 (1981) 29-34.
232. Dezutter W.P., *In Memoriam Caesar Denorme*. - B., 81 (1981) 385.
233. Duyck R., *Wie was John Sutton?* - MBO., 12 (1981) 90-91.
234. Geirnaert N., *De laatste levensjaren van beeldhouwer Hendrik Pulinx, sr. († 1781). Een aanvulling en correctie*. - HEm., 118 (1981) 293-296.
235. Degroote K. & Cottens I., *Jean Gheerbrandt, oorlogsheld uit Wakken*. - RT., 12 (1981) 4, 14-16, ill.
Franse periode.
236. Geirnaert N., *Nieuwe gegevens over leven en werk van Jan Brito*. - BO., 21 (1981) 183-189.
237. Hosten J., *Nog kanunnik Karel Dubois*. - IJZB., 11 (1981) 70.
238. *In Memoriam Lieve Bauwens*. - GiK., 19 (1981) 2, 2-5, ill.
239. *In Memoriam R. Crois*. - RP., 23 (1981), 1-3.
Met bibliografie van zijn bijdragen in RP. en Biekerf.
240. Labande E.-R., *Nécrologie François-Louis Ganshof (1895-1980)*. - CCM., 23 (1980) 281-284.
241. Loncke D., *De Kortrijkse politicus Louis Debien 1793-1861*. - LG., 23 (1981) 163-186.
242. Lowyck A., *In Memoriam Kan. Karel Berquin*. - OH., 35 (1981) 138.
243. Lowyck A., *In Memoriam Kan. Antoine Lescroart*. - OH., 35 (1981) 75-76, ill.
244. L[owyck] A., *In Memoriam Michiel Mispelon (1922-1980)*. - OH., 35 (1981) 28.
245. Maddens K., *In Memoriam Jan De Cuyper*. - Ontmoeten, 28 (1981) 4, 21-25.
246. Milis L., *Necrologie François-Louis Ganshof (1895-1980)*. - BTFG., 59 (1981) 518-528.
247. A.N. (Noterdaeme A.), *Ere-burgemeester Cyriel Van Hulle, een levensschets*. - VI., 3 (1981) 1, 4-7, ill.
Laatste burgemeester van Woesten, † 1980.
248. Pée W., *Professor Dr. Valeer Frits Vanacker*. - TT., 33 (1981) 1-4.
249. [Penninck J.], *In Memoriam Roger Crois*. - MBO., 12 (1981) 5.
250. P[enninck] J., *Wij gedenken*. - MBO., 12 (1981) 124.
In Memoriam Paul Declerck.
251. Rotsaert J., *Elisabeth Zorghe*. - BO., 21 (1981) 63-75, ill.
252. Rotsaert J., *Nog Romaan Gezelle*. - MBO., 12 (1981) 69-70.
Aanvulling op de biografie van R.G. door A. Vandewalle in BO., 20 (1980) 149-152.
253. S[illis] F., *In Memoriam Jozef Maes (1899-1980)*. - OH., 35 (1981) 76.
254. Tanghe O., *Priester voor de wereldkerk, kanunnik José Lowie 1898-1979*. - Brugge 1980, 127 blz., ill.
255. Vanackere R., *De levensweg van Roeland Savery*. - Cur., 16 (1981) 70, 126-127, ill.
Te Kortrijk geboren kunstenaar, 1576-1639.
256. Van Biervliet L., *J.O. Delepierre. Brugs historicus, publicist en bibliofiel, 1802-1879. Biografische schets, met een overzicht van zijn briefwisseling en bibliografie*. - HEm., 118 (1981) 173-291, ill.

257. Van Biervliet L., *F.E. Gilliat-Smith (1858-1935)*. - B., 81 (1981) 165-167.
Auteur van *The Story of Bruges* (1901).
258. Van Caenegem R.C., *In memoriam F.L. Ganshof (1895-1980)*. - TRG., 49 (1981) 5-12.
259. Van den Abeele A., *De biografie van Mathias de Visch (1701-1765). Enkele nieuwe gegevens*. - B., 81 (1981) 356-364, ill.
260. Vandeputte A., *Van Dale Jozef (1716-1781)*. - Cur., 16 (1981) 71, 139-141, ill.
Kortrijks geestelijke en weldoener van de armen.
261. Van der Linden R., (*In Memoriam*) *Hervé Stalpaert*. - OZ., 56 (1981) 203-205.
Sint-Andries, 1914 - Assebroek, 1981.
262. Vandewalle A., *Bogaerts, Pierre Louis Charles*. - Nationaal Biografisch Woordenboek, 9 (1981) 54-57.
Stadsarchivaris te Brugge 1839-1851.
263. Vandewalle A., *Bossaert, Pierre Albert*. - Nationaal Biografisch Woordenboek, 9 (1981) 110-111.
Stadsarchivaris te Brugge 1852-1868.
264. Vandewalle A., *Gilliodts, (Van Severen) Louis Pierre Bruno*. - Nationaal Biografisch Woordenboek, 9 (1981) 289-293.
Stadsarchivaris te Brugge 1868-1915.
265. Vermoortel F., *Margaretha van Oostenrijk: het boeiende leven van een grote dame*. - Antwerpen, De Vlijt, 1980, 56 blz.
266. *Wij gedenken*. - MBO., 12 (1981) 108.
In Memoriam Raymond Kiere, Gilbert Bruyneel, Cesar Denorme, Jozef Noterdaeme, Hervé Stalpaert.
267. Beele H., *Prins Maurits Van Battenberg, een Britse oorlogsheld van koninklijke bloede*. - GiK., 19 (1981) 1, 4-6.
Gesneuveld te Zonnebeke op 27 oktober 1914.
268. Cappon G., *Pietje Willem 1871-1979*. - Zillegem, 1 (1980) 47-52, ill.
Smid en herbergier in Zedelgem.
269. De Brouwere J.G., *Wanneer een Kortrijkenaar naar Rome trok*. - VS., 17 (1981) 540.
Vervolg op Boekenschouw 1978-79 (HEm. 1979), nr. 234 / Zie VS., 15 (1979) 596.
270. De Bruyne M., *Buikspreeker Guido Gheleyns uit Hooglede, 1806-1849*. - B., 81 (1981) 299.
271. Daudruy P. & Dams J., *Michel Jacobsen, quelques nouveaux documents*. - AVD., nr. 13 (novemver 1981), blz. 7-20.
Jacobsen was een van de grote Duinkerke zeevaarders in de tijd van de Aartshertogen.
272. Descamps Chr., *Petrus Van Eecke: een pastoor in oorlogstijd*. - VMSOCW., 16 (1981) 68-75.
Einde XVIIde - begin XVIIIde eeuw.
273. Hosten J[oris] L., *De begintijd van de K.S.A. en kanunnik Karel Dubois*. - IJZB., 11 (1981) 59-61, ill.
274. Postma F., *Henricus Schotanus te Orléans. Enkele notities bij zijn inscriptie in het Liber Amicorum van Joannes Perez de Malvenda*. - Een Vrije Universiteitsbibliotheek. Studies over verleden, bezit en heden van de bibliotheek der Vrije Universiteit, Assen 1980, blz. 255-276. Verscheen tevens in Gens Schotana, 8 (1980) 2, 18-40. Franse versie: *Henricus Schotanus à*

Orléans ; quelques remarques sur son inscription dans le «*Liber Amicorum*» de Joannes Perez de Malvenda. - Bulletin de la Société archéologique et historique de l'Orléanais, 8 (1981) 56, 11-52.

De toekomstige Franeker hoogleraar Henricus Schotanus en de Bruggeling Joannes Perez de Malvenda studeerden samen te Bourges en te Orléans. Schotanus schreef een vriendschappelijke opdracht neer in Perez' *Liber Amicorum*, dat thans bewaard wordt op de bibliotheek van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

275. Priem V., *E.H. Bouteca wordt 85 jaar.* - De Schakel, V.T.I. Ieper, 8 (1968) 2, 45-50.

276. Roelandts K., *Bij de zeventigste verjaardag van em. prof. H. Draye.* - N., 13 (1981) 5-22.

277. Rolly A., *Jozef-Olivier Andries. Bijzonder weldoener der aanborders.* - BO., 21 (1981) 215-217.

Dank zij de historische opzoekingen van kanunnik Andries (1796-1886) konden de Gemene- en Loweiden te Assebroek en Oedelem hun traditionele statuut behouden.

Zie ook nrs. 27, 28, 29, 30, 31, 586, 587, 596, 601, 602.

7. Volkskunde.

278. *Ambacht en historie, liefde en gezelligheid in het Nederlandse volkslied.* - Diepenbeek, Wetenschappelijk onderwijs Limburg, 1980, 31 blz. (Brochure-reeks «Dona»).

279. Bourgeois H., *La vie à Comines à la Belle Epoque (1900-1930). Fêtes, jeux, loisirs et habitat.* - MSHC., 11 (1981) 313-444.

280. Bourgeois H., *Vieilles prières populaires de la région de Comines-Warnton.* - MSHC., 11 (1981) 445-468.

281. Callewaert D., *Gewijde en krachtige middelen uit de Paastijd.* - B., 81 (1981) 118-135, ill.

282. Collen J., *Streekgastronomie en folkloristische gastronomie. Naar aanleiding van een toeristisch jaarthema...* - OH., 35 (1981) 8-12.

283. De Beer Raymond, *Het Vlaamse woonhuis.* - IJZB., 11 (1981) 11 en 14, ill. Weerspiegeling van de Vlaamse volksaard historisch beschouwd.

284. Depauw A. & C., *Les «images mortuaires». Essai d'analyse.* - MSHM., 3 (1981), 107-121.

Op basis van documenten uit Moeskroen.

285. Dezutter W.P., *Het Centrum voor Vlaamse Volkscultuur.* - B., 81 (1981) 183-184.

286. Homblé G.A., *De volksdevotie tot Sint-Benedictus.* - OZ., 56 (1981) 163-182.

287. Huyghebaert J., *Ieperse spotliederen tegen muziekmaatschappij van Brugge, 1808.* - B., 81 (1981) 169-172.

Met de tekst van twee liederen.

288. L.V. (Vanacker Luc), *Vleterse collectieve spotnamen.* - VI., 3 (1981) 3, 3-9, ill.

289. Mattelaer R., *Bruiloftgang te Kortrijk vóór Wereldoorlog I.* - B., 81 (1981) 76.

290. Tillie W., *De voetverwarmer.* - AdS., 11 (1981) 1, 12-16, ill.

291. Tristan F., *Reuzen en geuzen van Vlaanderen : tien eeuwen volksverhalen en volksgebruiken.* - Borsbeek, Baart, 1981, 223 blz.

292. Van Biervliet L., 't Manneke uit de Mane in een 14de-eeuws gedicht. - B., 81 (1981) 185-186.
293. Van Blindekens naar de Potterie : een eeuwenoude Brugse belofte. - Brugge, Jong Kristen onthaal voor toerisme, 1980, 238 blz.
294. Vandepitte G., Van heksen en de Boze Vijand. - RP., 23 (1981) 5-16 en 135-156.
 Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEm. 1981) nr. 332.
295. Van der Linden, R., Reuzen en reuzinnen in de Vlaamse lokaliteiten en provincies. - OZ., 56 (1981) 217-224.
296. Van der Linden R., Zeldzame volksboeken uit de Nederlanden. Prof. dr. W. Braekman. - OZ., 56 (1981) 225-232.
 Over «Der vrouwen nauere ende complexie», «Van heer Frederick van Jenuen», «Der IX quaesten», «Int paradijs van Venus» uitgeg. door W. Braekman.
297. [Vanmaeckelberg N.], De Rantsoenerings-Miserere. - RP., 23 (1981) 36-37.
 Volkse dichtkunst uit de tweede wereldoorlog.
- Zie ook nrs. 10, 11, 379.

II. ALGEMENE GESCHIEDENIS

1. Geschiedenis van Vlaanderen.

298. Baldwin J.W., *La décennie décisive : les années 1190-1203 dans le règne de Philippe-Auguste*. - RH., 540 (1981) 311-337.
299. Beyen J.J., *Werd Leopold I door visser België binnengedragen ?* - VS., 17 (1981) 543-544.
300. Cocle P., *West-Vlaanderen in mei '40*. - Roeselare, Roularta, 1981, 224 blz.
301. Coornaert Maurice, *Waar hebben de Witte Kaproenen in 1379 slag geleverd ?* - AM., 31 (1980) 102-105.
302. Diller G.T., *Robert d'Artois et l'historicité des Chroniques de Froissart*. - MA., 86 (1980) 217-231.
303. Godding Philippe & Pycke Jacques, *La paix de Valenciennes de 1114. Commentaire et édition critique*. - Leuven 1981, 142 blz.
 Basiswerk over dit beroemde dokument.
304. Haag G., *De «Staatsgreep van Loppem»*. - SpH., 16 (1981) 140-145.
 I.v.m. wijziging van kiesstelsel en de voorbereidende besprekingen door Albert I te Loppem gevoerd.
305. Lenders P., *Ontwikkeling van politiek en instellingen in de Oostenrijkse Nederlanden. De invloed van de Europese oorlogen*. - BG., 64 (1981) 33-78.
306. *Lexikon des Mittelalters. Band I : Aachen bis Bettelordenskirchen*. - München-Zürich 1977-1980. *Idem, Band II, Lieferungen 1-2 (Bettlerwesen-Bordeaux)*. - München-Zürich 1981.
307. Maillard-Luypaert, *Pouvoir et territoire dans la langue des actes royaux et princiers pour la Flandre et la Lotharinge (IXe-XIe siècles)*. - BTFG., 59 (1981) 810-827.
308. Mohr W., *Richilde vom Hennegau und Robert der Friese. Thesen zu einer Neubewertung der Quellen*. - BTFG., 58 (1980) 777-796 en 59 (1981) 265-291.

309. Sanderus A., *Verheerlijkt Vlaandre : behelzende eene algemeene en nauwkeurige beschryving van dat Graafschap en van zijn algemeene en byzondere wetten [...]*; 1-2. - Antwerpen, C. De Vries-Brouwers, 1980, 2 vol. (Anastatische herdruk van de uitg., Lyden : bij Jan Vander-Deyster [...], 1735).
310. Stengers J., *Le mythe des dominations étrangères dans l'historiographie belge.* - BTFG., 59 (1981) 382-401.
311. Van Goethem H., *De Annales Gandenses : auteur en kroniek. Enkele nieuwe elementen.* - HMGOG., n.r., 35 (1981) 49-59.
312. Vanhaecke L., *Karel de Stoute : vierde Boergondische hertog.* - Brugge, L. Vanhaecke, 1981, 32 blz. (Kultuurhistorische monografieën ; 1).
313. Van Haelst R., *150 jaar België. De Belgen veroveren Sluis.* - Petrochim Info-Magazine (personeelsblad, Antwerpen), 16 (1981) 1, 57-64, ill.
314. Witte E., *Het Belgische ambtenarenparlement (1830-1848).* - BTFG., 59 (1981) 828-882, tab.
Met nominatieve lijst van de kamerleden-ambtenaren, hun administratieve en parlementaire loopbaan en stembedrag.
315. Witte E., *De vóór- en nadelen van de gebeurtenissen van 1830 voor het Zuiden.* - De Negentiende Eeuw, 5 (1981) 189-199.

Zie ook nr. 265.

2. Plaatselijke geschiedenis.

316. Hasquin H., Van Uytven R., Duvosquel J.-M., *Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek*, 4 delen, Brussel, 1980-1981, 3126 blz.
Vlaanderen in bd. 1-2, 1980, 1387 blz.

Aartrijke

317. Simaey W., *Een onderhandse verkoop tussen Ferdinand Dewachter en Ludovicus Rabaey van roerende goederen en pachtgift (1864).* - BO., 21 (1981) 53-55.

Te Aartrijke.

Zie ook nrs. 202, 203.

Assebroek

318. Verstraete D., *Assebroek, een boeiend dorp.* - BO., 21 (1981) 200-205, ill.
Zie ook nrs. 144, 277, 437, 438, 440.

Alveringem

Zie nr. 361.

Atrecht

319. Berger Roger, *Littérature et société arrageoises au XIIIe siècle. Les chansons et dits artésiens.* - Mémoires de la commission départementale des Monuments historiques du Pas-de-Calais, tome XXI, Arras, 1981, 445 p., fig.

Doctoraatsproefschrift. Geheel nieuwe studie betreffende de geschiedenis van Atrecht, de instellingen en de bewoners van deze stad in de 13de eeuw. Reconstructie van 83 families tussen 1150 en 1300. Een basiswerk !

Beernem

320. Ryserhove Alfons, *Het landboek van Beernem*. - JBB., 14 (1981), 30-36.
321. Ryserhove Alfons, *Leenroerig overzicht van Beernem*. - JBB., 14 (1981) 37-72, krtn.

Middeleeuwen en nieuwe tijden.

322. Ryserhove Alfons, *De Tiende van Beernem en Ter Walle*. - JBB., 14 (1981) 123-129.
323. Slos Etienne, *De Beernemse dorpskern vanaf 1850*. - JBB., 14 (1981) 130-140 en 145-147.

Zie ook nr. 651.

Bekegem

Zie nr. 505.

Beveren-IJzer

324. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Beveren aan de IJzer*. - 23 (1981) 147-150, ill.

Blankenberge

325. Boterberge R., *Over de vuurtorens van Blankenberge*. - B., 81 (1981) 260-168, ill.

Boezegem

Zie nr. 632.

Brielen

Zie nr. 506.

Brugge

326. Allaert J., *De verschillende fases in de ontwikkeling van de middeleeuwse steden. Detailstudie voor Brugge*. - JHKH, (1981), MS 1-26, krtn.
327. D'hooghe K., *De «Lot»-gevallen van de Sint-Andreastuin te Brugge*. - *Garenmarkt 8*, tijdschrift van het St.-Andreasinstituut, 2 (1982) 2, 1-11, ill.
328. Devliegheer L., *Boekendiefstal in de Sint-Salvatorskerk. Brugge, 1717*. - B., 81 (1981) 177.
329. Devliegheer L., *Een ooggetuige over een epidemie te Brugge ca. 1600*. - *Hem.*, 118 (1981) 131-132.
330. Devliegheer L., *Uurslag op de klokken van de Sint-Salvatorskerk te Brugge (1741)*. - B., 81 (1981) 181.
331. Dewitte A., *Het Journal van Jan van Hese, jan.-febr. 1793*. - B., 81 (1981) 382-383.
Fragment van het handschrift in privé bezit.
332. Esther J.P., *Leveringen van de tingieter François D'Hollander aan de Brugse Kartuizers*. - B., 81 (1981) 377-379.
Tweede helft 18de eeuw.
333. Esther J.P., *Uurwerken in het Brugse Kartuizerklooster*. - B., 81 (1981) 173-174.
In de 17de en 18de eeuw.
334. Everaert Danny, *Van huizen en mensen... langs de Potterierei*. - *Contact, St.-Leocollege, Brugge*, 35 (1982) 2, 19-23.
335. Gyselen G., *Gevangeniscellen in Sint-Walburga te Brugge ?* - B., 81 (1981) 297.

336. *Hendrik Pulinx (1698-1781). Wandelbrochure.* - Brugge, gemeentebestuur, 1981, 35 blz., ill.
337. Rotsaert J., *Graven, grafschriften, jaargetijden uit de Sint-Jacobskerk te Brugge.* - MBO., 12 (1981) 23-24, 44-48, 59, 117-120, 130-132.
 Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 370.
338. Schepens L., *De Brugse verenigingen in 1866.* - B., 81 (1981) 77-81.
339. Synaeve A., *Drie bezoeken van Leopold I aan Brugge en de Brugse houding voor en na 1830.* - BO., 21 (1981) 5-21, ill.
340. Van den Abeele A., *Een episode uit de geschiedenis van de Brugse Burgerwacht.* - BO., 21 (1981) 135-153.
341. Vander Plaetse R., *Goossin Vander Ryt, Stadspensionaris van Brugge, 1422.* - B., 81 (1981) 66-67.
342. Vander Plaetse R., *De laatste rustplaats van Margareta van de Elzas.* - B., 81 (1981) 338-340.
 De stoffelijke resten van Margareta van de Elzas (†1194) in 1793 verplaatst in de Brugse Sint-Donaaskerk.
343. Vandewalle A., *Het librariërs-gilde te Brugge in zijn vroege periode.* - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 39-43.
344. Van Hoonacker M., *De migraties van een tandarts. Fiske Fay, een Amerikaanse tandmeester te Brugge, 1846-1850.* - B., 81 (1981) 37-40, ill.
- Zie ook nrs. 26, 27, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 142, 143, 150, 162, 163, 173, 176, 181, 236, 262, 263, 264, 287, 442, 451, 463, 491, 492, 533, 536, 537, 538, 541, 577, 578, 582, 591, 595, 606, 623, 637, 638, 639, 646, 655, 656, 657, 672, 764, 675, 681, 682, 686, 697, 713, 752.

Capelle La Grande

345. Mercier Gilbert & Denise Jean, *Capelle La Grande.* - Dunkerque, Westhoek éditions, 1981, 223 blz.
 Nabij Duinkerke.

Damme

Zie nrs. 16, 48, 154, 482.

Deerlijk

Zie nr. 627.

De Panne

346. Bauwens J., Gevaert P., *De Panne. Uitgegeven naar aanleiding van zeventig jaar De Panne: 1911-1981.* - Tielt, Lannoo, 1981, 208 blz.

Zie ook nrs. 133, 164, 564.

Diksmuide

Zie nr. 538.

Dottenijs

347. Selosse C.C., *Vieilles censes de la région. La seigneurie de Buxram à Dottignies.* - MSHM., 3 (1981) 75-83.

Zie ook nrs. 441, 598.

Douai (Dowaai)

Zie nrs. 474, 598.

Dranouter

348. Leeuwerck E., *Beewsaerts ! - Bikschotes ! - of «Blauwe Molen» weldra «Zwarte Molen» te Dranouter ???* - AdS., 11 (1981) 4, 22-24, ill.

Dudzele

349. Danneels P., *Eeuwenoude herbergen te Dudzele*. - RP., 23 (1981) 17-24, ill.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981) nrs. 302-303.

Zie ook nr. 150.

Duinkerke

Zie nr. 684.

Eeklo

Zie nrs. 207, 458.

Ettelgem

350. Naert U., *Ettelgem : dorp onder de oude toren*. - Eernegem, U. Naert, 1981.

Ennevelin

351. Delsalle Paul & Maille Ch., *Ennevelin, la rurale. Histoire d'un Village du Nord de la France, fasc. 1, La vie d'une communauté rurale de 1500 à 1914*. - Cyssoing 1981, 98 blz.
Ennevelin, dep. Nord, arr. Rijsel, kanton Pont-à-Marcq.

Geluwe

352. Renier J.-P., *De heerlijkheid en de hofstede Cleen Coelenberghe [te Geluwe en Wervik]*. - Wervik, 1981, 24 blz.
353. Roelandt J., *Geluwebroek*. - VMSOCW., 16 (1981) 61-67.

Heerlijkheid op Geluwe.

Zie ook nr. 499.

Gijverinkhove

354. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Gijverinkhove*. - BdK., 23 (1981) 123-128, ill.

Zie ook nr. 361.

Gravelines (Grevelingen)

355. Dupas Georges, *Histoire de Gravelines, porte de Flandre, et de ses hameaux des origines à la Libération*. - Duinkerke, Westhoek éditions, 1981, 663 blz., ill.

Zie ook nr. 106

Harelbeke

356. Declercq G., *Inleiding tot de middeleeuwse geschiedenis van Harelbeke*. - LG., 22 (1980) 89-115.

Zie ook nr. 137.

Heist

Zie nr. 192, 550.

Helkijn

Zie nr. 138.

Herseeuw

Zie nr. 22, 441.

Hoogede

Zie nr. 270.

Hoogstade

Zie nr. 361.

Hulste

Zie nr. 139.

Ichtegem

357. Naert U., *Zwarte pokken te Ichtegem : 1878.* - Eernegem, U. Naert, 1981, 31 blz.

Ieper

358. Dalle D., *Bij het overlijden van een goede moeder, de keizerin douairière Maria-Theresia.* - B., 81 (1981) 48-49.

Late condoleances van Ieper en de Staten van Geretrocedeerd Vlaanderen.

359. Verheye Staf, *De nar van Ieper.* - IK., 17 (1981) 28-29.

Een nieuw pak voor de stadsnar. Gegevens uit het in 1914 vernield stadsarchief.

Zie ook nrs. 18, 70, 121, 153, 189, 190, 195, 287, 467, 468, 477, 526, 572, 622.

Izegem

Zie nrs. 158, 609.

Izenberge

360. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Izenberge.* - BdK., 23 (1981) 2-9, ill.

361. Vanheule Lodewijk, *Izenberge en palende parochies Wulveringem, Vinkem, Alveringem, Hoogstade, Gijverinkhove, Leisele.* - Z.p., 1981, 36 blz. (Heembibliotheek «Bachten de Kupe», nr. 21).

Zie ook nr. 647.

Jabbeke

362. Boutens S., *Jabbeke, een dorp in het Brugs Ommeland. Het onrustig einde van de 16de, en de 17de eeuw.* - BO., 21 (1981) 45-52.

Zie ook nrs. 165, 166, 435, 663.

Knokke

363. Coornaert M., *De Stelle op de Paulusdijk te Knokke.* - RP., 23 (1981) 123-126.

Schapenhoeve.

364. Cosyn V., *Knokke in 1907.* - RP., 23 (1981) 157-164.

365. Debruecker J., *Herinneringen uit mijn jeugd. Deel 2 : 1921-1930 te Knokke.* - CII, (1981) 18, 50-56.

Zie ook nrs. 72, 487, 613, 619.

Koekelare

Zie nr. 532.

Koksijde

Zie nrs. 471, 712.

Komen

366. Deldicque H., *Chronique patoisante.* - MSHC., 11 (1981) 563-594.

Studies en teksten in het Picardisch dialect van de streek van Komen-Waasten.

367. Duvosquel J.-M., *La Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la Région en 1980-1981.* - MSHC., 11 (1981) 5-26.

Zie ook nrs. 19, 115, 124, 128, 167, 186, 279, 280, 509, 643, 723, 729, 742.

Kooigem

Zie nr. 132.

Koolskamp

Zie nr. 197.

Kortrijk

368. Debrabandere P., *Gevelplaatjes op verzekerde gebouwen in Kortrijk.* - LG., 22 (1980) 399-401.

369. Debrabandere P., *De Kortrijkse pijprokersklub «De Lustige Rokers».* - LG., 22 (1980) 145-149.

370. De Cuyper J., *De Kortrijkse avondklok Wingeroen.* - LG., 23 (1981) 74.

371. Devos A.N., *'t Was goed op Sint-Jan (1906-1981).* - Kortrijk, Sint-Janscomité, 1981, 149 blz.

372. Goemaere R., *Twintig jaar Bestuurskommissie voor het Kunstpatrimonium van de stad Kortrijk.* - GiK., 19 (1981) 2, 22-23, ill.

373. Huysentruyt Julien, *Herinneringen aan Kortrijk 1800-1840.* - Kortrijk, Federatie van Vlaamse vrouwengroepen, 1981, 160 blz.

374. Mattelaer R., *Historiek van de oudste Kortrijkse doktersgilde «l'Emulation».* - HGOK., 47 (1980) 183-189.
Stichtingsjaar 1860.

375. Van Colen Pol, *Het Kortrijkse omstreeks 1830.* - Cur., 16 (1981) 63, 5-7, ill.

376. Vandewal Christian, *Kortrijk en de Belgische revolutie 1830-1831.* - HGOK., 47 (1980) 5-27.

Zie ook nrs. 86, 87, 95, 140, 141, 151, 218, 224, 241, 260, 269, 289, 445, 457, 469, 544, 569, 614, 615, 620, 621, 633, 644, 645, 650, 666, 669, 727.

Krombeke

377. J. Gh. H., *Herbergen te Krombeke, vroeger en nu.* - IJZB., 11 (1981) 41-42, ill.

Leffinge

Zie nr. 193.

Leisele

378. Van Buggenhout J., *Geschiedenis van onze parochies. Leisele.* - Bdk., 23 (1981) 29-34, ill.

Zie ook nr. 361.

Lille (zie : Rijsel)**Lissewege**

379. Vandepitte G., *Toverij in Lissewege en... de Europese politiek ! 1594-1596.* - RP., 23 (1981) 109-122.

Zie ook nrs. 5, 562, 563, 722.

Lomme

Zie nr. 149

Loon

Zie nr. 106.

Luingne

Zie nrs. 441, 545.

Maldegem

Zie nrs. 200, 205, 206.

Male

Zie nrs. 610, 635, 713.

Mariakerke

380. Billiet G., *O.L. Vrouw ter Duinen, Mariakerke-Oostende. Historische Aantekeningen : tweede geheel omgewerkte en aanzienlijk vermeerderde uitgave.* - Oostende, in eigen beheer, 1981, 64 blz., ill.

Menen

381. Despriet Ph., *De burcht van Halewijn bij Menen.* - LG., 23 (1981) 331-344, ill.

382. Loosveld L., *Menen, een stadje als geen ander.* - LG., 23 (1981) 315-330, ill.

383. Maddens N., *De «Histoire de Menin» van dokter Rembry-Barth.* - LG., 23 (1981) 295-300.

384. *Menen. Gedenkboek A. Rembry-Barth.* - LG., 23 (1981), afl. 3-4.

385. Pille R., *De Barakken in Menen.* - LG., 23 (1981) 345-354, ill.

Zie ook nrs. 64, 85, 184, 498, 499, 538, 548, 553, 566, 636, 671, 703.

Meulebeke

Zie nr. 741.

Moeskroen

386. Debaes J., *Mouscron des années 1870 à 1900.* - MSHM., 3 (1981) 122-202.

387. Vandenberghe R., *La Société d'Histoire de Mouscron et de la Région en 1980-1981.* - MSHM., 3 (1981) 5-8.

Zie ook nrs. 147, 183, 209, 284, 441, 488, 528, 571, 597.

Moncheaux-en Pévèle

Zie nr. 191.

Moorslede

Zie nr. 210.

Neerwaasten

Zie nr. 504.

Nieuwpoort

388. Beun J., *De reddingsdienst te Nieuwpoort*. - BdK., 23 (1981) 51-54.
M.b.t. kust en zee.

389. Beun J., *De vuurtoren van Nieuwpoort en zijn laatste «Viertorrewachters»*. - BdK., 23 (1981) 164-174, ill.

390. Vlamijnck M., *Nieuwpoortse bibliotheken II*. - BdK., 23 (1981) 38-39.
Vervolg op BdK., 19 (1977) 39-46 = Boekenschouw 1976-77 (HEM. 1977), nr. 341.

Zie ook nrs. 454, 470, 472, 518.

Oedelem

391. Verstraete Daniël, *Het Dorpscentrum van Oedelem in 1803*. - JBB, 14 (1981) 108-109.

392. Verstraete Daniël, *Het Goed te Hommelbroek*. - JBB., 14 (1981) 7-8.
16de eeuw

Zie ook nrs. 145, 151, 277, 437, 438, 440, 456, 494, 496, 501.

Oekene

393. Houthaeye R., *Een dubbele parochiebeschrijving van Oekene*. - GiK., 19 (1981) 4, 9-30, krt., ill.

Oostduinkerke

Zie nr. 543.

Oostende

394. Billiet G., *O.L. Vrouw ter Duinen, Mariakerke-Oostende : historische aantekeningen*. - Oostende, G. Billiet, (1981), 64 blz.

395. Farasyn D., *Houdt Oostende rein... anno 1782*. - Pl., 10 (1981) 86-89.

396. Hostyn N., *Een voorloper van de Oostendse akademie*. - Pl., 10 (1981) 176-180, 211-213.

397. Kreuzhage A., *De walvis van Oostende te Frankfurt, anno 1836*. - Pl., 10 (1981) 83.

398. *Willemsfonds, afdeling Oostende, 1880-1980*. - Oostende, Willemsfonds, 1980, 24 blz.

Zie ook nrs. 60, 476, 481, 482, 489, 527, 538, 551, 581, 583, 585, 586, 587, 605, 721, 746.

Oostkamp

399. Claeys Georges, *De gemeente Oostkamp. Tweede boek. Enkele bladzijden uit haar geschiedenis, haar wegen, haar bevolking, haar leiders, haar archief*. Handzame, Familia et Patria, 1981, 275 blz., ill., krt.

Zie ook nr. 197.

Oostkerke

Zie nrs. 443, 618, 631.

Oostvleteren

Zie nrs. 226, 616.

Oye

Zie nr. 106.

Pittem

Zie nr. 668.

Ploegsteert

400. Potie J., *Un témoignage de la vie du Bizet au début du XXe siècle.* - MSHC., 11 (1981) 303-310.

Bizet te Ploegsteert.

Zie ook nrs. 126, 127, 753.

Pollinkhove

Zie nr. 725.

Poperinge

401. De Brie M., *Kanttekeningen bij publicaties over O.-L.-Vrouw van St.-Jan.* - AdS., 11 (1981) 3, 10-12.

Poperinge.

402. Depoorter Christian, «*Poperingse*» *Pauselijke Zouaven.* - AdS., 11 (1981) 4, 25-31, ill.

403. Tillie W., *Het stedelijk kerkhof Deken Debolaan-Poperinge.* - AdS., 11 (1981) 3, 20-27, plannen.

Gevolg van het edikt van 26 juni 1784 van Keizer Jozef II.

Zie ook nrs. 567, 593, 594, 698, 728, 738.

Proven

404. Florizoone M., *De Lovie Proven, Ons Eigen Dorp.* - GiK., 19 (1981) 1, 17-25, ill.

19de-eeuw kasteel, thans instelling voor mentaal gehandicapten.

Raimbeaucourt

405. Coussée Bernard, *Raimbeaucourt au temps jadis.* - Rijsel, éd. Plein-Nord, 1981, 239 blz.

Raimbeaucourt, dep. Nord, arr. en kanton Douai.

Ramskapelle

Zie nrs. 426, 546.

Reningelst

406. Beun J., *De nalatenschap van Pieter Ludovicus Cuvelier, koster en schoolmeester in Reningelst.* - AdS., 11 (1981) 1, 22-23.

P.L.C., auteur van het «Memoriael van Reninghelst».

Rijsel

Zie nrs. 640, 642.

Roesbrugge

Zie nr. 217.

Roeselare

Zie nrs. 515, 626, 683, 702, 704, 716.

Roksem

407. Naert U., *Roksem van oud naar nieuw*. - Eernegem, U. Naert, 1981, 79 blz.

Rollegem-Kapelle

408. Cafmeyer M., *Rollegem-Kapelle. Bij wagenmaker Verstraete*. - B., 81 (1981) 41-47, 136-142, 346-352, ill.

Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEm. 1981), nr. 453.

Sint-Andries

409. Huyghebaert N., *De eerste Zwarten te Sint-Andries*. - B., 81 (1981) 175-177.
Betreft een Surinaams meisje (1778), een Braziliaans lekebroeder (in
of kort na 1900) en een Kongolees priester (1920).

Sint-Jan (Ieper)

Zie nr. 734.

Slijpe

Zie nr. 146.

Sluis

Zie nr. 453.

Snaakerke

Zie nr. 193.

Snellegem

410. Geldhof J., *Pastoor Dionysius Van Halme jubileert. Snellegem, december 1881*. - B., 81 (1981) 178-179.

Staden

Zie nr. 665.

Stavele

Zie nr. 736.

Steenkerke

Zie nr. 436.

Steenvoorde

Zie nr. 676.

Thérouanne

Zie nr. 171.

Tielt

411. Vandepitte Paul, *De Roede van Tielt 1970-1980*. - RT, 12 (1981) 1, 2-4.

Zie ook nrs. 465, 512.

Torhout

412. Pyck M., *De historiek van de Torhoutse straten en straatnamen. Deel 3 : De straten van het stadscentrum vóór 1830*. - JHKH, (1981) TS 1-35, krtn. Vervolg op Boekenschouw 1977-78 (HEM. 1978), nr. 572.

413. Van Acker L., *Een akte van 1398 betreffende Torhout*. - JHKH, (1981) AT 1-4.

Akte van de vierschaar i.v.m. onbetaalde renten aan het kapittel te Rijsel.

Zie ook nr. 508.

Tourcoing

Zie nr. 641.

Varsenare

414. Debou R., *Carolus Jacobus Debou (1726-1805) op de Reigerie te Varsenare*. - BO., 21 (1981) 56-59.

Zie ook nrs. 199, 733.

Veldegem

415. Arnou P., *De oprichting van de gemeente Veldegem*. - Zillegem, 1 (1980) 34-42.

416. Cappon G., *Een vondeling op de Kronemolen*. - Zillegem, 1 (1980) 87-90. In Veldegem

Veurne

417. Bijmens Bert, *18de eeuw. Hondsdolheid in de streek van Veurne*. - Bdk., 23 (1981) 144-146.

Zie ook nrs. 135, 136, 155, 156, 481, 503, 538, 601, 726.

Veurne-Ambacht

418. *Met de jonge priester-leraar Fr. Ronse als gids naar Veurne-Ambacht in 1889*. - Zillegem, 1 (1980) 26-32, 59-64.

Villeneuve d'Ascq

419. Derville Alain, *Villeneuve d'Ascq il y a 500 ans : l'apport des enquêtes fiscales*. - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 23-44.

Villeneuve d'Ascq is een nieuwe stad, gevormd door de samenvoeging van drie vroegere dorpen in de buurt van Rijsel : Annappes, Ascq en Flers. Deze 15de- en 16de-eeuwse fiscale enquêtes beslaan geheel Waals Vlaanderen. Hun uitgave wordt voorbereid onder de auspiciën van de «Commission historique du Nord».

Vinkem

Zie nr. 361.

Vlamertinge

Zie nrs. 552, 730.

Vleteren

Zie nrs. 288, 617, 707, 748.

Voormezele

Zie nrs. 549, 731, 740.

Waasten

Zie nrs. 115, 125, 128, 148, 167, 186, 280, 570, 573, 723.

Wakken

420. Desmet J., *Wakken in oude prentkaarten ; 2.* - Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1981.

Watervliet

Zie nr. 579.

Watou

Zie nr. 629.

Wervik

421. Defrancq R., *De geschiedenis van het Sint-Janshospitaal (slot).* - VMSOCW, 16 (1981) 2-61.

Te Wervik. Vervolg van Boekenschouw 1979 (HEm. 1980), nr. 317.

422. Renier J.-P., *Het goed en de heerlijkheid Ter Kouter (aanvulling).* - VMSOCW., 16 (1981) 118-123.

Betreft de eigenaars van de hofstede na 1830.

423. Roelandt J., *Het goed en heerlijkheid Ter Kouter.* - VMSOCW., 16 (1981) 76-117.

Te Wervik.

424. Roelandt J. & Renier J.-P., *Het goed en de heerlijkheid ter Kouter [te Wervik].* - Wervik, 1980, 24 blz.

Zie ook nr. 592.

Westende

425. Constandt M., *Westende, een geslaagd Brussels toeristisch initiatief (1896-1914).* - HEM., 118 (1981) 63-79, tab., ill.

Westkapelle

426. Coornaert Maurits, *Westkapelle en Ramskapelle. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Westkapelle en Ramskapelle, met een studie over de Brugse Tegellerie.* Knokke-Heist, A.M. Ghekiere i.s.m. de Stedelijke Culturele Raad, 1981, 474 blz., ill. (derde deel in reeks Knokke en het Zwin, Heist, Westkapelle en Ramskapelle).

Westouter

427. Denys F., *200 jaar geleden veranderde Westouter van natie.* - AdS., 11 (1981) 3, 28-31.

Op 13 juni 1780 opgenomen in de Oostenrijkse Nederlanden.

Westvleteren

Zie nrs. 556, 670.

Wevelgem

Zie nr. 649.

Wingene

Zie nrs. 152, 499.

Woesten

Zie nrs. 247, 500.

Wulveringem

Zie nr. 361.

Zedelgem

428. Arnou P., *Zedelgem en omgeving rond 1830*. - Zillegem, 1 (1980) 91-96.
 429. Cappon G., *De herberg Sint-Hubrecht te Zedelgem*. - Zillegem, 1 (1980) 19-25, ill.
 430. Pollet J., *Het invoeren van de burgerstand te Zedelgem*. - Zillegem, 2 (1981) 99-104.
 431. Pollet J., *Karel de Boodt, pastoor van Zedelgem-Loppem, 1610-1612*. - B., 81 (1981) 379-380.
 432. Pollet J., *Een wolf gedood te Zedelgem*, Zillegem, 2 (1981) 31-32.
 In 1798 lijken de wolven uitgeroeid, slechts één wolf nog gedood in W.-VI.
 Zie de nrs. 14, 17, 45, 46, 57, 268, 444, 482, 560, 611, 612, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 720.

Zeebrugge

Zie nr. 746.

Zillebeke

Zie nr. 499.

Zonnebeke

Zie nrs. 69, 267.

Zuidschote

433. Favorel N., *1859 : Een rampjaar te Zuidschote*. - BdK., 23 (1981) 133-139.
 Sterfgevallen en grote droogte.

Zwevezele

434. Vandewiele André, *Zwevezele, deel I : De parochie Zwevezele tot 1795*. - Zwevezele 1981, 558 blz., ill.

III. BIJZONDERE GESCHIEDENIS.

1. Recht en Instellingen.

435. Arnou P., *De heren van Zedelgem te Jabbeke*. - Zillegem, 1 (1980) 3-11.
 436. Hindryckx J., *Functies te Steenkerke vóór de onafhankelijkheid*. - BdK., 23 (1981) 28.
 A° 1819, gemeentebestuur en -administratie.

437. Rolly A., *Grasduinend in de rekeningen van de Gemene- en Loweiden.* - BO., 21 (1981) 223-226.
Assebroek en Oedelem.
438. Rolly A., *Het «handtbouck» of hoofdboek van de aanborgers.* - BO., 21 (1981) 219-222.
Betreft de Gemene- en Loweiden te Assebroek en Oedelem.
439. Selosse C.C., *Du bénéfice fondé en 1296 à la Castellenie transféré au château de Ramées en 1359 par Philippe d'Artois, évêque de Tournai, suivi de la vie de ce personnage.* - MSHM., 3 (1981) 37-49.
440. Stalpaert H., *De Gemene- en Loweiden te Assebroek-Oedelem.* - BO., 21 (1981) 206-214, ill.
441. Vandenberghe R., *Les seigneurs de chez nous.* - MSHM., 3 (1981) 14-35.
Heren van Mouscron, Dottignies, Herseaux, Luingne.
442. Vandewalle André, *De stedegarsoenen, boden in dienst van de magistraat, te Brugge in de Nieuwe Tijd.* - Recht en Instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Liber Amicorum Jan Buntinx, Leuven, Universitaire Pers, 1981, 391-404. (Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A/vol. 10).
443. Von Groote W., *De ridders uit Oostkerke en hun gelijken in Vlaanderen in de 12de en de 13de eeuw. Deel II : 1130-1260.* - HEm., 118 (1981) 81-97.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEm. 1981) nr. 517.
444. Arnou P., *De zaak François Rosseel.* - Zillegem, 1 (1980) 117-125 ; 2 (1981) 2-25, ill.
Zedelgemnaar betrokken bij een driedubbele moord in Brussel en terechtgesteld.
445. Baelde M., *Een ambtsruzie tussen hoogbaljuw en schepenen te Kortrijk (1564).* - B., 81 (1981) 336-337.
446. De Damhouder Joos, *Practycke ende handbouck in criminele zaeken, verchiert met zommeghe schoone figuren ende beilden ter materie dienende, anastatische herdruk naar de editie Leuven 1555, heruitgegeven en toegelicht door Dauwe Jozef en Monballyu Jos. Roeselare, Den Wijngaert, 1981, 294 + [16] blz., ill.*
447. Lambrecht D., *De kerkelijke wroegingsprocedure in de Frankische tijd. Genese en eerste ontwikkeling.* - TRG., 49 (1981) 47-100.
448. Monballyu J., *De ontwerpcostumen van Merelbeke en Lemberge (1612).* - HKCUOW., 29 (1979) 195-205.
449. Muchembled Robert, *Les derniers bûchers. Un village de Flandre et ses sorcières sous Louis XIV.* - Parijs, 1981, 277 blz.
Een zaak van hekserij in Bouvignies bij Dowaaï, in 1679, in de uiterste eindfase van de golf van antisatanisme.
450. *De openbare schuld in de 18de en 19de eeuw : ontwikkeling op het plaatselijk, gewestelijk en nationaal vlak : 5de internationaal colloquium : Spa , 12-16 september 1978 : handelingen.* - Brussel, Gemeentekrediet van België, 1980, 323 blz. (Pro Civitate : historische uitgaven, 58).
451. Schouteet A., *De Sabbatine. Een Brugse vereniging van rechtsgeleerden in de 18de eeuw.* - HEm., 118 (1981) 99-111.
Met ledenlijst.
452. Van Caenegem R.C., *Law in the Medieval World.* - TRG., 49 (1981) 13-46.
453. Visser W., *Baljuws van Sluis.* - RP., 23 (1981) 37-38.
Namenlijst 14de-15de eeuw.

Zie ook nrs. 168, 340, 430.

2. Economische en Sociale Geschiedenis. Historische Demografie.

454. Van den Abeele A., *Leven en werken in een «Sardinerie» te Nieuwpoort.* - BdK., 23 (1981) 17-23, ill.
Aanvulling op Beun J., zelfde titel, BdK., 22 (1980) 72-77 = Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 560.
455. Van der Haeghen H., *Sociaal-ekonomische en demografische structuur van de Vlaamse bevolking in het jaar IV.* - LG., 22 (1980) 137-143.
456. Darras H., *Seizoenarbeiders van Oedelem in Frankrijk.* - JBB., 14 (1981) 73-100, ill.
20ste eeuw.
457. Debrabandere P., *De arbeidershuisvesting in Kortrijk in de 19de eeuw.* - LG., 22 (1980) 3-37.
458. De Smet Erik, *Het voormalige hospitaal of passantenhuis te Eeklo.* - AM., 31 (1980) 278-349, tab., graf., ill.
459. De Vries J., *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa, een debat. Dupliek.* - TSG., (1981) 23, 247-250.
460. De Vries J., Lis C. en Soly H., *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa, een debat.* - TSG., (1981) 21, 48-71.
N.a.v. het boek *Poverty and Capitalism in pre-industrial Europe*, 1979 door C. Lis en H. Soly.
461. Dewitte Paul, *Op zoek naar het «beloofde land». Het wel en wee van streekgenoten in Amerika.* - RT, 12 (1981) 2-3, 3-94, ill.
19de eeuw.
462. Pollet J., *Over de armendis te Zedelgem tijdens de XVIe eeuw.* - Zillegem, 2 (1981) 82-86.
463. Van den Abeele A., *Vroege arbeidersstakingen in het Brugse, 1847-1848.* - B., 81 (1981) 291-292.
464. Vandenbroeke Chr., *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk.* - Beveren, Orion - Nijmegen, B. Gottmer, 1981, 301 blz. (Orion historische reeks).
465. Vandepitte Paul & Rotsaert Koen, *Sociale strijd te Tielt rond de eeuwwisseling.* - RT, 12 (1981) 4, 2-13.
466. Van Nieuwenhuysse G., *Uit een «garderobe» van het begin der 18de eeuw.* - B., 81 (1981) 300.
Enige gegevens over kledingstukken uit een staat van goed van 1721.
467. Verheye Gustaaf, *De berg van barmhartigheid te Ieper.* - IK., 17 (1981) 38-41.
Als gevolg van het decreet van 4 pluviôse an II (Nationale Conventie).
468. Verheye Staf, *Ieperse «Keure van het huwelijk».* - IK., 17 (1981) 51-52.
Anno 1294.
469. Backhouse M., *De crisis in de stad en de kasselrij Kortrijk tijdens de tweede helft van de XVIde eeuw (1580-1586).* - HGOK., 47 (1980) 29-52.
470. Beun J., *Schuitevissers te Nieuwpoort.* - BdK., 23 (1981) 35-38, ill.
471. Bijnens B., *Notities over schipbreuken.* - BdK., 23 (1981) 12-15.
Overheidsbescheiden, Koksijde, 1ste helft 19de eeuw.
472. Bijnens Bert, *De paardetram Nieuwpoort-Bad-Nieuwpoort-Stad.* - BdK., 23 (1981) 26-27.

473. Bobijner-Spinnewiel en Prikmachine in Heemmuseum «Bachten de Kupe». - BdK., 22 (1980) 145-166, ill.
474. Briffaut Pierre, *Les étainiers de Douai*. - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 93-118.
475. Chorley G.P.H., *The Agricultural Revolution in Northern Europe, 1750-1880: Nitrogen, Legumes, and Crop Productivity*. - EHR., 34 (1981) 71-94.
476. Constandt M., *Delbouille en Dujardin: twee pioniers van het Oostends toerisme*. - Brugge, M. Van de Wiele, 1981, 60 blz. (Bijdragen tot de Westvlaamse geschiedenis; 1).
477. De Leeuw L., *De Ieperse stadsfinanciën. Problemen met de munt*. - B., 81 (1981) 5-8.
Bedenkingen bij het boek van J. Merlevede, *De Ieperse stadsfinanciën (1280-1330)*, Brussel z.d. Zie ook de repliek van Merlevede (B., 81 (1981) 388-392) en het antwoord daarop van L. De Leeuw (ibidem, 393-394).
478. De Paepe R., *Het aanleggen van het kanaal Kortrijk-Bossuit*. - HGOK., 47 (1980) 155-182.
Onder Koning Leopold I van België.
479. Depoorter C., *Hopwerktuig of wapen? 1914-1918*. - AdS., 11 (1981) 1, 17-18, ill.
Soort grote sikkels voor opruimingswerk.
480. De Volder Daniël, *Geschiedkundig overzicht van het openbaar vervoer in de provincie West-Vlaanderen vanaf 1914 tot 1918*. - Brugge, D. De Volder, 37 blz., ill., krtn.
481. De Volder Daniël, *Geschiedkundig overzicht van het openbaar vervoer in de streek van Oostende + Veurne vanaf 1838 tot 1914*. - Brugge, D. De Volder, 1981, 31 blz., krtn.
482. Dewitte A., *Herkomsmerken uit 1480. Een geschil tussen Oostende en Damme*. - B., 81 (1981) 287-288.
Betreft de haringhandel.
483. Eloy A., *Bronnenmateriaal voor het inventariseren van ambachtelijk landbouwgereedschap. De Landbode, 1891-1914*. - OZ., 56 (1981) 57-64, 111-120, 147-158.
484. Huys P., *Nog Westvlaamse molenotrooiën*. - B., 81 (1981) 371-372.
485. Huys P., *Oprichting van nieuwe molens in West-Vlaanderen in de late 18de eeuw*. - B., 81 (1981) 273-277.
486. Kymper L., *Bekaert 100: economische ontwikkeling in Zuid-West-Vlaanderen*. - Tielt, Lannoo, 1980, 452 blz.
487. Lannoy Danny, *De steenweg Hazegras - Retranchement*. - CII, (1981) 18, 25-30.
19de eeuw.
488. Leman F., *L'évolution agricole au XXe siècle dans notre région [Mouscron]: une véritable révolution*. - MSHM., 3 (1981) 209-214.
489. Leroy R., *Oostende: postgeschiedenis 1757-1762*. - Pl., 10 (1981) 241-242.
490. Maddens Niklaas, *Zo is dit land. Huishoudelijke Memorieboeken*. - Cur., 16 (1981) 64, 26-27.
491. Mertens J., *De meekrapteelt in de omgeving van Brugge, vooral in de 14de en 15de eeuw*. - BO., 21 (1981) 259-282, krt., graf., tab.
492. Mertens J.A., *Zoetwatervisvangst in de omgeving van Brugge in de late middeleeuwen*. - B., 81 (1981) 215-219.

493. Mokyr J., *Industrialization in Two Languages*. - EHR., 34 (1981) 143-149. Recensieartikel van Lebrun P., Bruwier M., Dhondt J. en Hansotte G., *Histoire quantitative et Développement de la Belgique au XIXe Siècle* (1979).
494. Slos Etienne, *De Oedelemse Steenbakkerij*. - JBB, 14 (1981) 148-157, ill. 20ste eeuw.
495. Vandenbroeke Chr., *De leefbaarheid van het platteland in Vlaanderen (15e-19e eeuw)*. - BG., 64 (1981) 131-166.
496. Vandermoere Nele, *Laatmiddeleeuwse tegelbakkerijen te Oedelem*. - JBB, 14 (1981) 9-29, ill.
497. Van Dommele H., *Oude peresoorten in de Nederlanden*. - OH., 35 (1981) 85-91, ill.
498. Verstraete Eugene, *Het renteboek der heerlijkheid Heule en Woestijne op Menen Buiten*. - VS., 17 (1981) 475-480.
499. Verstraete Eugene, *De renteboeken van Woestijne en Heule te Menen, 'T Hermaelsche te Geluwe, Houtem onder Zillebeke en de Pesscherie te Wevelgem (1636)*. - VS., 17 (1981) 559-565.
500. W.D. en L.V. (Depuydt Willy en Vanacker Luc), *De Papenpitten, geschiedenis van twee gemeten Woestense landbouwgrond (slot)*. - VI., 3 (1981) 3, 23-27.
Voorgaande bijdrage : VI., 2 (1980) 2, 19-26 = Boekenschouw over 1980 (HEM. 1981), nr. 532.
501. Zutterman Henri, *Keramische nijverheid te Oedelem vele eeuwen oud*. - JBB., 14 (1981) 110-122, ill.
502. Briffaut Pierre, *Statistique démographique de Tournai en 1696*. - Société royale d'histoire et d'archéologie de Tournai, Bulletin d'information, nr. 3, juli 1981, blz. 13-20.
503. Dawyndt A., *Hoge sterftecijfers bij kinderen te Veurne tijdens W.O. I*. - BdK., 23 (1981) 27.
504. Delmaire B., *Contribution à l'étude de la peste au bas Moyen Age. Un fragment de compte inédit de l'abbaye de Saint-Bertin pour Bas-Warneton*. - MSHC., 11 (1981) 35-50.
505. Dewulf-Heus R.L., *De burgerlijke stand te Bekegem vanaf 1736 tot 1816*. - Brugge, Vlaamse vereniging voor familiekunde - Gouw West-Vlaanderen, 1980, 76 blz.
506. Duflou Lucien, *Een analyse van de Brielse parochieregisters van 1914 en 1915*. - IK., 17 (1981) 67-82, ill.
507. Maddens Niklaas, *Zo is dit land. De bevolking van onze vroegere steden*. - Cur., 16 (1981) 64, 26.
508. Naert Urbain, *1748. Volkstelling Torhout Buiten (vanden Lande van Wynendaele)*. - JHKH. (1981) VT 1-32.
509. Roelandt J., *La population de Comines (partie châtellenie d'Ypres) en 1568 et en 1615*. - MSHC., 11 (1981) 77-106.
510. Vandenbroeke C., *De keurlingenlijsten als sociaal-demografische meter*. - LG., 23 (1981) 235-273, tab., graf.
- Zie ook nrs. 13, 179, 322, 326, 329, 357, 433.

3. Literatuurgeschiedenis

511. *Boeket voor Gezelle : handelingen van het symposium door het Guido-Gezellenootschap en de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en*

- letterkunde : Brugge : 2 mei 1980. - Kapellen, Guido Gezellegenootschap, 1980, 64 blz.
512. Callens A., *De lettergilde van het Sint-Jozefscollege Tielt 1871-1880*. - RT., 12 (1981) 1, 5-28, ill.
513. Claes Frans, *Frans-Vlaamse lexicografen*. - FN., (1981) 93-111.
514. De Bruyne M., *Albrecht Rodenbachs «Eerste Gedichten» dan toch al op 13 december 1878 verschenen*. - WT., 39 (1980) 29-38.
515. De Bruyne Michiel, *Gezelles «verwijdering» in 1860 : onverwacht voor de Roeselaarse Ritters*. - R., 12 (1980) 139-168, ill.
516. De Bruyne Michiel, *«Stormen», een onuitgegeven prozatekst van Albrecht Rodenbach, 1876*. - R., 12 (1980) 5-30, ill.
517. De Coninck J., *Felix Timmermans en Guido Gezelle*. - Mechelen, J. De Coninck, 1980, 14 blz.
518. Demerre G., *Guido Gezelle en Nieuwpoort*. - BdK., 23 (1981) 140-142.
Tafelgedicht «Niepoort», installatie pastoor Augustijn Vandenberghe.
519. De Prince J.L., *De Dietse oorsprong van het chanson de Roland*. - Watou, J.L. De Prince, [1980 ?], 94 blz.
520. Dewitte A., *Dertig puntgedichten uit de 16de eeuw. Brugge 1555 ?* - B., 81 (1981) 111-117.
Uit Hs. SBB 436. Met tekstuitgave.
521. Dufournet J., *Philippe de Comynnes et l'ambigüité du monde*. - MSHC., 11 (1981) 51-76.
522. Geirnaert D., *Onbekend werk van Eduard de Dene*. - B., 81 (1981) 197-214.
Met tekstuitgave.
523. Huyghebaert J., *Dichtwedstrijden in Vlaanderen in de negentiende eeuw, I (1803-1824)*. - Jaarboek van de Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Rhetorica «De Fontaine» te Gent, 31 (1980-81) 57-86.
524. Huyghebaert J., *Een Groeningespel in de achttiende eeuw*. - LG., 23 (1981) 91-110.
525. Lagrain R., *Een onuitgegeven gedicht van Guido Gezelle*. - LG., 22 (1980) 402-406.
526. Masure D., *Ieper en Gezelle*. - IK., 17 (1981) 1-19, ill.
In bijlage gedichten van de meester en herinneringsproza.
527. Menu F., *Honderd jaar «Nut en Vermaak»*. - Pl., 10 (1981) 119-126, 147-158.
528. Millecamps Fr., *Ernest Coulon (1882-1967). Son œuvre*. - MSHM., 3 (1981) 1-351.
Dialektdichter uit Moeskroen.
529. Muylaert W., *Gezelle sterft niet*. - BO., 21 (1981) 243-258.
Overzicht van de publikaties betreffende Gezelle in 1980-1981 (vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 632).
530. Schepens L., *Kroniek van Stijn Streuvels*. - Brugge, Orion, 1980, 167 blz.
531. Schouteet A., *Literair kleingoed in ambtelijke registers van het Stadsarchief van Brugge*. - B., 81 (1981) 245-259.
Met tekstuitgaven.
532. Seys R., *Guido Gezelle en Koekelare*. - Koekelare, De Dumberg, 1981, 108 blz. (Coclariensia ; 3).
533. Simaey W., *Carl Zuckmayer en Gottfried Benn in Brugge*. - BO., 21 (1981) 94-96.
534. Snijders D., Vermeire S., *Albrecht Rodenbach en Limburg : vier tot dus ver*

- onbekende brieven uit 1878. - Neeroeteren, Cultuurkring van Neeroeteren, 1980, 118 blz.
535. Stroobant B., *Economische toestanden in dichtvorm, 1837*. - Pl., 10 (1981) 208-210.
536. *Twintig jaar Korrekelder*. - Brugge, De Korre, 1980, 188 blz.
537. Van den Abeele A., *Ersnaert uwe lier. De Brugse rederijders van het H. Kruis onder opeenvolgende regimes (1791-1824)*. - B., 81 (1981) 282-286.
538. Van den Berghe F., Van den Heuvel J., Verhelst G., *Bethels Schatkiste. Gedichten van Guido Gezelle en van Michiel English over de Zwartzusters van Brugge, Diksmuide, Menen, Oostende en Veurne*. - Brugge, Marc Van de Wiele, 1981, 72 blz., ill.
539. Vanlandschoot Romain, *De aanloop tot Verschaeves Rodenbachopstel van 1909. Oude en nieuwe gegevens in het leven van Verschaeve 1906-1909*. - Verschaeviana, colloquiumnummer, jaarboek 1981, 89-189.
540. Van Mingroot E., *Een beruchte XVIIIde-eeuwse rechtszaak : de moord op prior Filip De Vos van Ten Walle te Elsegem*. - HKCUOW., 29 (1979) 143-193.
541. Verbeke M. en Smislaert E., *Pieter Behaeghel, J.J. Goddefroy en J.A. De Jonghe. Drie letterkundigen uit het Brugse in de 19de eeuw*. - BO., 21 (1981) 161-165.
542. Westerlinck A., *De oude taaltovenaar Guido Gezelle*. - Beveren, Orion - Nijmegen : Gottmer B., 1981, 162 blz. (Orions literair atelier).
- Zie ook nrs. 41, 178, 187, 216, 292, 319.

4. Geschiedenis van het Onderwijs.

543. Bijnens B., *De Vrije Vissersschool te Oostduinkerke*. - BdK., 23 (1981) 45-50.
Opgericht in 1904.
544. Callens E., *Het Sint-Amandskollege in Kortrijk 1833-1893*. - LG., 23 (1981) 3-56, ill., tab., graf.
545. Christiaens M., *L'enseignement primaire à Luignne jusqu'en 1914*. - MSHM., 3 (1981) 84-93.
546. Coornaert M., *Het onderwijs te Ramskapelle in de 19de en 20ste eeuw*. - RP., 23 (1981) 165-170.
547. De Bie Maurits, *Nog professor Rogiers*. - Collegecronicke Menen, nr. 108 (okt. 1981), 6-10.
De eerste vier regels tekst op blz. 7 zijn de aanvang van voetnoot 1.
548. Decuyper Pol, *Stichting van het Sint-Aloysiuscollege in Menen*. - Collegecronicke Menen, 30 (1981) 4, 7-10.
549. Desodt Wilfried, *De Voormezeelse gemengde gemeenteschool tijdens de oorlog 1940-1945*. - IK., 17 (1981) 65-66.
550. De Vriendt M., *De Broeders Xaverianen, een verhaal van «Gaat en onderwijst» : geschreven naar aanleiding van 75 jaar Sint-Jozefinstituut, Heist (1906-1981)*. - Knokke-Heist, N. Devrindt, 1981, 131 blz.
551. Dubois M., *De Zeevaartschool te Oostende*. - Pl., 10 (1981) 127-129.
552. Dufloy Lucien, *De Brandhoekschool te Vlamertinge moet plaats maken voor een autoweg*. - IK., 17 (1981) 84-92, ill.
Geschiedkundig overzicht van de school.
553. Dulsster Marijke, *Taaltoestanden en moedertaalonderricht in het Sint-Aloysiuskollege in Menen 1832-1940*. - LG., 23 (1981) 401-423, ill.

554. Geirnaert N., *Twee rivaliserende leraren in de 15de eeuw : Gerard Stampe en Jan van den Veren*. - B., 81 (1981) 154-160.
555. Huyghebaert J., *Kostschoolhouder F.D. Hans. Ieper 1785 - Gistel 1788 - Deinze 1809 - Wakken 1810*. - B., 81 (1981) 373-376.
556. J.D. (Doise Jef), *Twee sollicitatiebrieven uit het einde van de 17e eeuw voor het beroep van schoolmeester-koster te Westvleteren*. - Vl., 3 (1981) 3, 13-14.
Lambrecht van de Water en Hubertus Proot.
557. Lermyte Jean-Marie, *De onvrijheid van onderwijs in de 19e eeuw in België*. - OE., 24 (1981) 348-356.
Gegevens m.b.t. West-Vlaanderen.
558. Mattelaer Eugène, *De strijdjaren 1925-30*. - Ontmoeten, oudstudenten van het St.-Amandscollege te Kortrijk, 28 (1981) 4, 2-7.
559. Nauwelaerts M.A., *De universiteit van Dowaaï en het humanisme*. - FN., (1981) 11-28.
560. Pollet J., *Enkele gegevens over het onderwijs in Zedelgem tijdens het Frans bewind (1794-1814)*. - Zillegem, 1 (1980) 12-18, 53-58.
561. Van Brusselen L., *Pastoor De Clerck en de scholen van Bermhertigheid. Oorsprong van de congregatie der Annuntiaten*. - Heverlee, Annuntiaten, 1979, 278 blz., ill.
Met schoolstichting in 1816 te Reninge, geboorteplaats van Petrus Jacobus De Clerck (1770-1831).

Zie ook nr. 673.

5. Kunstgeschiedenis en Monumenten.

562. Ballegeer J., *Duitse democratiekunst te Lissewege (1914-18)*. - RP., 23 (1981) 35-36.
Korte beschrijving van de (inmiddels verdwenen) wandschilderingen in een Lissewege'se herberg die tijdens de eerste wereldoorlog als Duitse officierenmess dienst deed.
563. Ballegeer J., *Het zilveren scapulier van Lissewege*. - B., 81 (1981) 75-76.
564. Bauwens J., *De Panne is Albert Dumont veel verschuldigd*. - GiK., 19 (1981) 3, 4-6, ill.
Architekt-stedebouwkundige.
565. *Besnaarde klavierinstrumenten in de zuidelijke Nederlanden : tentoonstelling : Brugge, Gruuthuse : 13 juli tot 13 oktober 1980*. - Brussel, Koninklijk Muziekconservatorium, Instrumentenmuseum, 1980, 24 blz. (Bijdragen tot de geschiedenis van de bouw en het gebruik der snaarinstrumenten ; 3).
566. Debrabandere P., *Meens zilver*. - LG., 23 (1981) 367-378, ill.
567. De Brie M., *Pieter Wenis, zanger van O.-L.-Vrouw van St.-Jan*. - AdS., 11 (1981) 1, 29-32.
Te Poperinge, 1648-1726.
568. Delevoy R.L., *Ensor : voorafgegaan door Ensorlilèges van Pierre Alechinsky*. - Wilrijk, Mercatorfonds, 1981, 480 blz.
569. De Man R., *Het schilderij «De Kruisoprichting» door Antoon van Dijk, in de Onze-Lieve-Vrouwkerk te Kortrijk. Historiek en authenticiteit*. - HGOK., 47 (1980) 53-154.
570. Denis G., *Histoire de l'Harmonie royale de Warneton depuis sa fondation (c. 1794)*. - MSHC., 11 (1981), 117-252.

571. Deroubaix F., *Le pays de Mouscron en peinture*. - MSHM, 3 (1981) 215-221.
Peintres du XXe siècle.
572. Deschuytter R., *Kant te Ieper in de 17de en 18de eeuw, en kantwerken in de Lamotteschool te Ieper*. - GiK., 19 (1981) 1, 27-31, ill.
573. De Simpel F., *Un fonds d'archives du peintre Eugène Verboeckhoven (1798-1881) à Warneton*. - MSHC., 11 (1981) 107-116.
574. Devlieghe Luc & Goossens Miek, *Les façades de Bergues-Saint-Winoc*. - Duinkerke, Westhoek éditions, 1981, 132 blz., ill.
575. Devlieghe L., Goossens M., *Vensters in West-Vlaanderen*. - Tielt, Lannoo, 1980, 132 blz. (Oudheden in West- en Frans-Vlaanderen ; 1).
576. De Wilde E., *Flemish old master drawings from the Royal Museums of fine arts of Belgium, Brussels : exhibition : Atlanta (Georgia) : October 4 to November 23, 1980*. - Brussel, Ministerie van Nederlandse cultuur, bestuur van internationale culturele betrekkingen, 1980, 113 blz.
577. Dewitte A., *De 16de-eeuwse koorbanken van de Brugse Donaaskerk*. - B., 81 (1981) 269-272.
578. Dewitte Alfons, *Juweleninventarissen van de Brugse collegiale Sint-Donaas*. - Archivium artis Lovaniense, bijdragen tot de geschiedenis van de kunst der Nederlanden, opgedragen aan Prof. Em. Dr. J.K. Steppe, Leuven 1981, blz. 29-44.
579. Dewitte A., *Tapiserie en Gaerderobe in de 16de eeuw. Een inboedelbeschrijving uit Watervliet, 1578*. - B., 81 (1981) 143-146.
Met tekstuittgave.
580. Dhanens Elisabeth, *Hubert en Jan Van Eyck*. - Antwerpen, Mercatorfonds, 1980, 399 blz., ill.
581. Dreesen J.B., *Een Oostendse glazenier. Cor Westerduyn*. - Pl., 10 (1981) 237-240.
(Scheveningen 1901-Oostende 1980).
582. Esther J.P., *18de-eeuws zilver in het Brugse Kartuizerklooster*. - B., 81 (1981) 279-281.
583. *Honderdvijftig jaar Oostendse schilders : tentoonstelling : Weert, de Tiendschuur : 1-12 febrari 1981, catalogus*. - Weert, Gemeentebestuur, 1981, 24 blz.
584. Hostyn N., *Bij een brief van Eugène Verboeckhoven*. - B., 81 (1981) 180.
Een brief van de dierschilder E.V. uit 1832 aan een niet geïdentificeerd correspondent.
585. Hostyn N., *Charles-Louis De Kesel (1849-1922). Een Gents kunstenaar te Oostende*. - B., 81 (1981) 50-52.
586. Hostyn N., *Oostendse muziekgeschiedenis IX-X : Emile Perier*. - Pl., 10 (1981) 9-11, 34-36 ; *XI. Charles Gounod te Oostende anno 1880*. - Pl., 10 (1981) 65 ; *XII. Het festival Massenet, 1883*. - Pl., 10 (1981) 85 ; *XIII. Jozef Wieniawski*. - Pl., 10 (1981) 130 ; *XIV. Lucie Palicot*. - Pl., 10 (1981) 158.
587. Hostyn N., *Vergeeten Oostendse schilders XIII : Louis Royon*. - Pl., 10 (1981) 18-19, 30-31 ; *XIV. Een dozijn amateurschilders op een rijtje*. - Pl., 10 (1981) 62-63 ; *XV. Edouard Dubar*. - Pl. 10 (1981) 80-82 ; *XVI. Henri Permeke*. - Pl., 10 (1981) 113-115, 144-146, 190-193 ; *XVII. Gerbosch*. - Pl., 10 (1981) 202-204 ; *XVIII. Leonard de Selliers de Moranville*. - Pl., 10 (1981) 243.
588. Meulemeester Jean Luc, *Kunstschatten uit de voormalige Sint-Trudoabdij binnen Brugge*. - Male, burcht en abdij, Brugge, 1981, 109-143, ill.

589. *De muziek ten tijde en aan het hof van Margareta van Oostenrijk*. - Mechelen, Festival van Vlaanderen-Mechelen, 1980, 108 blz.
590. Prinnet M., *Une serviette damassée aux armes de France et de Navarre conservée à la conciergerie*. - LG., 22 (1980) 377-387.
Waarschijnlijk Kortrijks fabrikaat.
591. Roelandt J., *Wapens voor de Brugse Sint-Jacobkerk, 1700*. - B., 81 (1981) 57-58.
Schenking van een gebrandschilderd glasraam door Jan Baptist d'Hane.
592. Renier J.-P., *Koninklijke Grote Harmonie Wervik 1830-1980. Een bijdrage tot de geschiedenis van het cultureel leven in Wervik*. - Wervik, 1980, 127 blz.
593. Reniere G., *Twintig jaar Vrije Teken- en Kantacademie Poperinge*. - GiK., 19 (1981) 1, 3.
594. Rotsaert Freddy, *Een kunstschat van onschatbare waarde : De Predikstoel van de St-Bertinuskerk te Poperinge*. - AdS., 11 (1981) 2, 1-13, ill.
595. Rotsaert J., *Het uithangbord van de Brugse kunstsmid Alfons Lenoir*. - MBO., 12 (1981) 94-97.
596. Sabbe Daniël, *J.B. Bethune, promotor van de neogotische beweging*. - HGOK., 46 (1979) 267-354.
597. Selosse C.C., *Léon Hervein, sculpteur à Mouscron de 1922 à 1942 et de 1945 à 1956*. - MSHM., 3 (1981) 203-208.
598. Selosse C.C., *L'obit de Dom Robert Delezenne qui se trouvait à Dottignies a été remis à la Cathédrale de Tournai*. - MSHM., 3 (1981) 94-100.
Abbé de Saint-Martin à Tournai de 1760 à 1784.
599. Smeyers M., *De arte illuminandi. Over de middeleeuwse miniatuurkunst*. - Vlaamse kunst op perkament, Brugge, 1981, 19-38.
600. Sossou J.-P., *Peinture de Bas Moyen Age et géographie historique. A propos d'une réalisation en cours : la photothèque du Centre belge d'histoire rurale*. - Bronnen voor de historische geografie van België, Brussel 1980, blz. 376-387, ill.
601. Termote J., *De Veurnse kunstschilders Marcus (ca. 1580-1648) en Vigor Boucquet (1618/9-1677)*. - GiK., 19 (1981) 3, 7-32, ill.
602. Theys G., *Orgelcultuur in Vlaanderen, deel XVII*. - GiK., 19 (1981) 1, 36-39, ill.
Orgelbouwer Louis Hooghuys (1856-1924). Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEm. 1981), nrs. 716-717.
603. Van Biervliet L., *Viollet-le-Duc en de neogotiek in Vlaanderen*. - B., 81 (1981) 70-73.
604. Van de Neste C., *Leon Spilliaert : symbol and expression in 20th century Belgian art : exposition : Canada, The Art Gallery of Hamilton : October 25 to November 30*. - Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur - Bestuur van internationale culturele betrekkingen, 1980, 107 blz.
605. Verlonje W., *Van en rond Oostende in de tentoonstelling «Vlaamse Mariëtieme achterglasschilderijen»*. - Pl., 10 (1981) 229-231.
606. Vermeersch Valentin, *Brugge duizend jaar kunst. Van Karolingisch tot Neogotisch 875-1875*. - Antwerpen, Mercatorfonds, 1981, 445 blz., ill.
607. *Vlaamse kunst op perkament : handschriften en miniaturen te Brugge van de 12de tot de 16de eeuw : Catalogus van de tentoonstelling ingericht door de stad Brugge in het Gruuthusemuseum van 18 juli tot 18 oktober 1981*. - Brugge, Gemeentebestuur, 1981, 295 blz.

608. Bellaert J., *Villa Maritza, 1885-1981*. - Pl., 10 (1981) 93-103.
609. Blomme B., *Hoeve «De Rode Poort» te Izegem*. - GiK., 19 (1981) 4, 2-8, ill.
610. Cafmeyer Sabine, *De bouwgeschiedenis van het kasteel van Male tot 1953*. - Male, burcht en abdij, Brugge, 1981, 145-175.
611. Cappon G., *De Kronemolen - herberg en molen*. - Zillegem, 2 (1980) 66-73, ill.
612. Cappon G., *De Lepemolen en zijn bewoners*. - Zillegem, 2 (1981) 34-41, ill.
613. Cosyn V., *Herinneringen aan het oude kerkje van Knokke* - CII, (1981) 18, 31-36, ill.
- Afgebroken tussen beide wereldoorlogen.
614. De Brabander A.-C., *Van «Berg van Barmhartigheid» tot «bibliotheek»*. - GiK., 19 (1981) 2, 6-15, krtn., ill.
615. Debrabandere P., *De Sint-Niklaaskapel van Kortrijk gerestaureerd*. - LG., 22 (1980) 149-150.
616. J.-P.D. (Debyser Jean-Pierre), *De lotgevallen van twee klokken*. - Vl., 3 (1981) 3, 19-20, ill.
- Oostvleteren, respectievelijk gegoten in 1725 en 1785.
617. M.D.J., J.D.M., A.N. (Dejonckheere Marc, De Mesel John, Noterdaeme Albert), *Veldkapelletjes in Vleteren*. - Vl. 3 (1981) 4, 25-47, ill. + plan.
618. De Keyser R., *De Sint-Kwintinuskerk te Oostkerke*. Oostkerke, Missiekring, 1981, 56 blz.
619. De Langhe J.E., *Over molens en andere dingen te Knokke*. - RP., 23 (1981) 25-29.
620. Devos A., Delfosse A., Viérin J., *Het Baggaertshof te Kortrijk*. - GiK., 19 (1981) 2, 16-17, ill.
621. De Vos Walter, *De «Gravenkapel»*. - Cur., 16 (1981) 69, 102-103, ill.
- Te Kortrijk.
622. Durnez J., *Het Vleeshuis te Ieper. Bouwkundige beschrijving en forum-functies*. - GiK., 19 (1981) 1, 8-12, ill.
623. *Het Engels Klooster*. - Brugge, Het Engels Klooster, 1980, 38 blz.
624. Gerits J., *Heemschut*. - OH., 35 (1981) 94-103.
- Kroniek betreffende monumenten- en landschapszorg.
625. Gerits J., Lowyck A., De Roover J., Schutijser A.J., S[illius] F., *Molensprokkelingen*. - OH., 35 (1981) 15-18, ill.
626. Goddeeris J., *'s Gravenwal, de burggravie van Roeselare ?* - GiK., 19 (1981) 4, 30-32.
627. Goeminne L., *Een oude windmolenvermelding in Deerlijk*. - LG., 23 (1981) 207-208.
628. Goeminne L., *Oudste afbeelding van een staakmolen in de Nederlanden ?* - B., 81 (1981) 289-290, ill.
- In een 13de-eeuws handschrift uit de Brugse stadsbibliotheek.
629. Goussey A.R., *Keizerskapel in Watou omstreeks 1910*. - AdS., 11 (1981) 1, 20-21, ill.
630. J.Gh.H., *Windmolens uit de Westhoek*. - IJZB., 11 (1981) 83 en 86, ill.
631. Hostyn N., *Realisaties van niet-Oostendse architecten te Oostende en omgeving, 1800-1914*. - B., 81 (1981) 341-345.
632. Huys P., *Over de korenwindmolen te Boezegem bij Kassel*. - B., 81 (1981) 353-355.
633. Ketele-Degrieck Ludwine, *Het Baggaertshof*. - Cur., 16 (1981) 69, 100-101, ill.
- Te Kortrijk.

634. Lemahieu J., *De Kapelmolen te Sint-Jan-ter-Biezen en zijn laatste molenaars*. - AdS., 11 (1981) 1, 27-28, ill.
635. *Male, burcht en abdij*. - Brugge, 1981, 176 blz., ill.
636. Mattelaer P., *De molens van Menen*. - LG., 23 (1981) 379-400, krt., ill.
637. Penninck J., *De godshuizen «De Muelenaere»*. - BO., 21 (1981) 283-295, ill.
Te Brugge.
638. Penninck J., *De Godshuizen van O.-L.-Vrouw van de Zeven Weeën*. - BO., 21 (1981) 175-182, ill.
Te Brugge.
639. Penninck J., *De Sint-Gilliskerk te Brugge*. - MBO., 12 (1981) 7-11, 31-32, 40-41, 57-58, 70-72, 84-86, 97-101, 111-113, 128-130.
Vervolg op Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 708.
640. Plateaux Alain, *Une grande demeure lilloise : l'hôtel de Wambrechies, rue royale*. - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 79-92.
Gebouwd in 1703, achtereenvolgens zetel van de *Itendance*, de *Préfecture* en het bisdom.
641. Plateaux Alain, *Histoire de l'église Saint-Christophe de Tourcoing, Chroniques tourquennoises, tome I*. - Paris-Tourcoing 1981, 286 blz., ill.
642. Robinet René, *L'église Sainte-Marie-Madeleine à Lille*. - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 51-78.
643. Schoonheere A., *L'église Saint-Chrysole de Comines-F. (ancienne collégiale Saint-Pierre) ruinée par la Grande Guerre*. - MSHC., 11 (1981) 311-352.
1914-1918.
644. *Het stadhuis te Kortrijk*. - Cur., 16 (1981) 72, 155-156, ill.
645. Van Acker, R., *Het hospitaal*. - Cur., 16 (1981) 69, 108-109, ill.
Te Kortrijk.
646. Van den Abeele A., *Een vroege stedschoon-bekommernis. Stadstoelage in 1843*. - B., 81 (1981) 82-85.
647. Vanheule L., *Het huisje «Remi Callewaert» in het openluchtmuseum te Izenberge*. - BdK., 23 (1981) 57-121, ill.
648. Vanheule Michiel, *Verdwenen Grafstenen en Praalgraven*. - GS., 11 (1981) 313-330, ill.
649. Vanlaere Omer, *Historiek van de Zandbergmolen te Wingene 1756-1899*. - RT, 12 (1981) 4, 25-31, ill.
650. Vannieuwenhuyse Lieve, *De kapel van het O.-L.-Vrouwehospitaal*. - Cur., 16 (1981) 69, 106-107, ill.
Te Kortrijk.
651. Vlamynck Joris, *De molen aan de molenweg te Beernem*. - JBB., 14 (1981) 101-107, ill.
- Zie ook nrs. 24, 25, 26, 42, 53, 234, 255, 334, 337, 368, 372, 381, 404.

6. Geschiedenis van de Drukkunst, de Pers en de Communicatiemediën.

652. Cockx-Indesteghe E., *Cornelis Schuute en een onlangs ontdekte almanak voor 1551*. - B., 81 (1981) 101-110.
653. Gyselen G., *Physiologus-edities in twee Brugse bibliotheken*. - B., 81 (1981) 161-164.

De «Physiologus» is een bloemlezing over dierensymboliek, waarschijnlijk teruggaand tot de 3de eeuw na Chr.

654. *Manuscript en boek tot met het beleg van Oostende. Tentoonstelling in de Protestantse kerk te Oostende ; van 3 tot en met 12 april 1981.* - Oostende, Verenigde Protestantse kerk in België, 1981, 33 blz.
655. Van Biervliet L., *De Brugse Caxton Review.* - B., 81 (1981) 182-183.
Engelstalig katholiek literair maandblad, gepubliceerd te Brugge in 1891-1892.
656. Van den Abeele A., *De Brugse pers van 1825 tot 1830.* - B., 81 (1981) 168.
Enige gegevens betreffende oplagen en uitgevers.

Zie ook nr. 236.

7. Kerkgeschiedenis

657. *50 jaar St.-Jozef-parochie Brugge.* - Brugge, E. Coens, 1981, 95 blz., ill.
658. Backhouse M.F., *The official start of armed resistance in the Low Countries : Boeschepe 12 July 1562.* - Archiv für Reformationsgeschichte/ Archive for Reformation History, 71 (1980) 198-226.
659. *Benedictus en zijn monniken in de Nederlanden : tentoonstelling : Gent, Centrum voor kunst en cultuur : 25 oktober - 4 januari 1981.* - Gent, Stadsbestuur Gent, 1980.
660. *Benedictus, pater Europae (480-1980).* - Wilrijk, Mercatorfonds, 1980, 477 p.
661. Berings G., *Patroonheiligen van kerken, een bruikbare historische bron? Waarheen met het patrocinië-onderzoek?* - OH., 35 (1981) 4-8.
662. Bigotte F., Burdy P., Anceaux S., *Un compte de l'abbaye de Marchiennes (1444-1445), présentation et édition.* - Rijsel 1979, 3 dln. (Université de Lille III, Mémoire de maîtrise).
663. Boutens S., *Jabbeke, een dorp in het Brugs Ommeland. Jabbeke op kerkelijk gebied (I).* - BO., 21 (1981) 81-93.
664. Ceyskens L., *Deux nouvelles lettres originales de Jansenius.* - RHE., 76 (1981) 81-83.
665. Cornette J., *Kerk, pastorie en dis te Staden. Bezittingen in 1787.* - IK., 17 (1981) 42-50.
Archivalisch.
666. De Cuyper J., *Commuun en zeven getijden in de Kortrijkse Sint-Maartenskerk.* - LG., 22 (1980) 117-135.
667. De Keyser R., *Ondergedoken priesters in de Sint-Guthagostreek gedurende de Franse revolutie.* - RP., 23 (1981) 101-108, ill.
668. Demeulemeester André, *Wederwaardigheden van de Pittemse clerus.* - RT, 12 (1981) 4, 19-24.
19de eeuw.
669. Denys F., *Kluizenaars in Zuid-Nederland (einde 18de eeuw).* - OH., 35 (1981) 92-93.
Bedoeld wordt : in de Zuidelijke Nederlanden ; met o.a. vermelding van de Sint-Annakluis bij Kortrijk.
670. *Verkoop van het Birgittijnenklooster van Sint-Sixtusbos te Westvleteren. Januari-februari 1786.* - AdS., 11 (1981) 2, 14-23, ill.; 3, 13-19.
671. De Pue J.P., *Dominikanen en Dominikanessen in Menen.* - LG., 23 (1981) 445-452, ill.
672. De Pue J.P., *Geschiedenis van het oud Dominikanenklooster te Brugge (1233-1796).* - Leuven, Provinciaal Vlaamse Dominikanen, 1981, 173 blz.
673. Dewitte A., *Benoemingen van pastoors en schoolmeesters onder het episcopaat van Matthias Lambrecht, 1596-1602.* - B., 81 (1981) 240-244.

674. Dewitte A., *De broederschap van het H. Cruys in de Brugse Salvatorkerk 1724.* - B., 81 (1981) 74.
675. D[ewitte] A., *Installatie van de abdis van Sint-Trudo, Brugge 1600.* - B., 81 (1981) 298-299.
676. Deyon Solange & Lottin Alain, *Les casseurs de l'été 1566.* - Parijs, 1981, 255 blz.
 Studie betreffende de beeldenstorm, die, zoals bekend, in Steenvoorde (Frans Vlaanderen) begon.
677. *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, dl. 19, afl. 110-111, kol. 401-906 (Funchal-Gallwey). - Parijs 1979.
 Met o.m. notitie over Galbert van Brugge.
678. Geirnaert N., *Carolus de Visch en het kloosterslot in de Groeningeabdij (1632-1636).* - LG., 23 (1981) 75-89.
679. Geldhof J., *Calvinisme in het Brugse Vrije : 1578-1584.* - B., 81 (1981) 220-239, 309-327.
680. Gheysens J., *De Sint-Sixtusabdij tijdens de Eerste Wereldoorlog (II).* - Vl., 3 (1981) 4, 49-62, ill.
 1ste deel in Vl. 1 (1979) 4, 79-52 = Boekenschouw 1979 (HEM. 1980), nr. 489.
681. Gyselen G., *Een legaat uit 1754 voor de grooten catechesmus van Sint-Jacobs te Brugge.* - B., 81 (1981) 59-64.
682. Lavaert J., *De Missus- of Gulden-Mis in de Sint-Gilliskerk te Brugge.* - B., 81 (1981) 293-297.
683. Lievens Raymond, *Historische schets 1930-1980, parochie H. Hart Roeselare, 50 jaar samen onderweg.* - Roeselare 1981, 104 blz., ill.
684. Messiaen Jacky, *Mission de la mer.* - Duinkerke, eigen beheer (1, rue du Fort de Vaux, 59140 Dunkerque), 1981, 75 blz., offset.
 Studie over het apostolaat bij de zeelui te Duinkerke vanaf de 17de eeuw.
685. Michem F., *De parochiegeestelijkheid in het Meetjesland tijdens het Oud Regiem.* - AM., 31 (1980) 221-268.
686. Milis Ludo, *Vele wegen naar een doel, of hoe verschillende observanties het Brugse Sint-Trudo charmeerden.* - Male, burcht en abdij, Brugge, 1981, 11-25, ill.
687. Neiryneck F., *La concordance de Franciscus Lucas Brugensis (1617).* - Ephemerides Theologicae Lovanienses, 55 (1979) 366-372.
 Concordantie op de Vulgata, opgemaakt door de Bruggeling Frans Lucas op aanvraag van de Antwerpse drukker Balthasar Moretus.
688. Pairon E., *De financiën van de Sint-Baafsabdij in de 14de-15de eeuw.* - HMGOG., nr. 35 (1981) 61-79.
689. Platelle Henri, *Les relations entre Saint-Amand et Saint-Servais de Maastricht au Moyen Age.* - Bulletin de la Commission historique du Nord, 41 (1981) 7-21.
690. Pollet J., *Het aangifte-formulier van Jacobus Geysyn - 1527.* - Zillegem, 1 (1980) 99-105.
 Pastoor in Zedelgem.
691. Pollet J., *Deken Walter Smidts bezoekt Zedelgem.* - Zillegem, 2 (1981) 44-54, ill.
 Dekanale visitatie 1639-1640.
692. Pollet J., *Deken Willem van Houcke bezoekt Zedelgem.* - Zillegem, 2 (1981) 55-58.
 Dekanale visitatie 1644.

693. Pollet J., *Enkele gegevens over de beloken tijd te Zedelgem (1797-1801)*. - Zillegem, 1 (1980) 66-76.
694. Pollet J., *Kerkelijke gebruiken te Zedelgem tijdens de XVIe eeuw*. - Zillegem, 2 (1981) 109-112.
695. Pollet J., *Toestanden in de Zedelgemse kerk 1684-1685*. - Zillegem, 2 (1981) 74-81.
696. Roegiers Jan, *De Leuvense Faculteit der Theologie en haar rol in de geschiedenis der Oostenrijkse Nederlanden (1713-1797)*. - *Onze Alma Mater*, tijdschrift van de Vlaamse Leergangen te Leuven, 36 (1981) 1, 23-36.
697. Rotsaert J., *De Brugse Castaigneboomnonnekens contra de Karmelieten gezegd O.L. Vrouwebroeders omme de ziele van Jan de Baenst*. - BO., 21 (1981) 31-44, ill.
698. Rotsaert Freddy, *Het decanaat Poperinge door de eeuwen heen. De heren pastores en dekenen van de hoofdparochie Sint-Bertinus*. - AdS., 11 (1981) 1, 1-9, portretten.
699. Rouche Michel, *La christianisation des pays au nord de la Somme*. - FN., (1981) 81-92.
700. Schoups Inge, *Bisschoppelijke aanspraken op novale tienden: Doornik, 12de-14de eeuw*. - HEM., 118 (1981) 153-171.
701. Storni H., *Jesuitas valones, flamencos y franceses, misioneros en el Paraguay, 1608-1767*. - Archivum Historicum Societatis Iesu, 49 (1980) 97 (= *Miscellanea Edmundi Lamalle nuncupata*), p. 417-431.
702. Therry Marc, *Enkele gegevens over de protestantsgezinden uit het Roeselaarse tijdens de 17de eeuw*. - R., 12 (1980) 31-54. Ook verschenen als overdruk in de reeks *Historica Lovaniensia*. *Studiën van leden van het departement geschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven*, 109, Leuven, 1981.
703. Tytgat J.P., *De Kapucijnen in Menen 1603-1797*. - LG., 23 (1981) 425-444, ill.
704. Van Biervliet Aubert-Tillo, *Franse priesters, onder het schrikbewind (1791-1794) in het Roeselaarse gevlucht*. - R., 12 (1980) 55-76.
705. Vander Plaetse R., *Sermoen voor Sint-Donaas*. - B., 81 (1981) 278-279.
Betreft een sermoen van RATHERIUS VAN VERONA (10de eeuw).
706. Vandewalle P., *Het pachtkontraat in westelijk Vlaanderen 1550-1645. Een analytische studie*. - HEM., 118 (1981) 5-61, tab.
707. Vanden Broucke Alfons, *Vleteren en Beborna, jare 806*. - VI., 3 (1981) 2, 18-27, ill.; 4, 19-24.
Sint-Sixtus (West-) Vleteren. Eerste bijdrage in VI. 2 (1980) 4, 9-21 = *Boekenschouw* 1980 (HEM. 1981), nr. 759.
708. Van der Bauwhede D., *Dominee H.Q. Janssen over Dathenus aan prof. dr. Paul Fredericq*. - BO., 21 (1981) 190-196.
709. Van der Bauwhede D., *Handschriften van de verslagen van de classes of conferenties van de predikanten uit het Brugse Vrije*. - BO., 21 (1981) 296-306.
710. Van Maele Maurits, *Een stuk geschiedenis om te blijven onthouden: Cayenne (Frans Guyana) 1796-1799*. - *Avond*. Contactblad van de Associatio sacerdotum emeritorum, 12 (1982) 3, 14-22.
711. Van Mingroot Erik, *Middeleeuwse ketterij en inquisitie in de Franse Nederlanden*. - FN., (1981) 51-80.
712. Vannecke Roger, *Sint-Pietersparochie Koksijde. Bijdrage parochiale geschiedenis. Historische excursie met de koster-organisten. 1881-1981 honderd jaar orgel*. Koksijde, 1981, 96 blz., ill.

713. Van Wouterghem Zr. Kristina c.r.s.s., *De geschiedenis van de Sint-Trudoabdij te Odegem, te Brugge en te Male*. - Male, burcht en abdij, Brugge, 1981, 27-108, ill., tab., krt.

Zie ook nrs. 35, 215, 218, 224, 225, 254.

8. Geschiedenis van de Vlaamse beweging.

714. Boudens Robrecht, *De Romebedevaart van de Vlaamse studenten in 1931*. - Onze Alma Mater, Leuven, 34 (1980) 2, 72-103.
715. Defoort Eric, *Brieven van J.M. Gantois aan J.M. Perrot, 1925-1943 = Lettres de J.M. Gantois à J.M. Perrot, 1925-1943*. - FN., (1981) 112-141.
716. Deweerdt Antoon, *De Katholieke Vlaamsche Jonge Wacht te Roeselare 1890-1914*. - R., 12 (1980) 77-138.
717. Gevers L., *Rodenbachs bijdrage tot de Vlaamse studentenbeweging*. - WT., 40 (1981) 27-36. Ook als overdruk verschenen in: *Historica Lovaniensia. Studïen van leden van het departement geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Leuven*, nr. 115, Leuven 1981.
718. Reynebeau M., *Het Vlaamsch Verbond als politiek experiment (Gent, 1861-1862)*. - BMGN., (1981) 491-508.
719. Verdoodt F.J., *Hector Plancquaert (1863-1953), van cultuur-bewuste naar sociaal-politiek agerende vlaamsgezindheid*. - WT., 39 (1980) 193-206.

Zie ook nrs. 13, 201, 220.

9. Militaire geschiedenis.

720. Arnou P., *De bevrijding van Zedelgem in 1944*. - Zillegem, 2 (1981) 87-96 ; 118-127, ill.
721. Boussy M., *Het Fort Napoleon te Oostende*. - Pl., 10 (1981) 198-201.
722. Cartreul A., *De gesneuvelde soldaten van Lissewege, '14-'18*. - RP., 23 (1981) 30-34.
723. Claeys G., *Notes sur la guerre de 1914-1918 dans la région de Comines-Warneton*. - MSHC., 11 (1981) 353-362.
724. Cocle Paul, *West-Vlaanderen in Mei '40*. - Roeselare, Roularta, 1981, 224 blz., ill.
- Oorlogsgebeuren.
725. Dawyndt A., *Pollinkhove herdacht in 1894 de honderdste verjaardag van de slag van St.-Machuut*. - BdK., 23 (1981) 15-16.
- Terugslaan van Franse troepen 23 april 1794 ten zuiden van Pollinkhove.
726. Dawyndt A., *Vluchtelingen uit de frontstreek tijdens W.O. I te Veurne*. - BdK., 23 (1981) 40-45.
- Naam- en adreslijst.
727. De Brabandere E., *De Royal Forcegraven (1940-1945) in het Kortrijkse gebied*. - HGOK., 47 (1980) 191-318, ill.
728. De Gerssem R., *Het vliegveld van Poperinge tijdens de tweede Wereldoorlog*. - AdS., 11 (1981) 4, 1-21, ill.
729. Dumortier H., *Correspondance de guerre de la famille Omer Dumortier avec les autorités civiles et militaires de Comines B. (1915-1917)*. - MSHC., 11 (1981) 363-392.
730. Duflou Lucien, *Adreslijsten van Vlamertingenaars op de vlucht in Frankrijk in 1914-1918*. - IK., 17 (1981) 53-61.

731. Dufloy Lucien, *Voormezele bevrijd op woensdag 6 september 1944*. - IK., 17 (1981) 33-35.
Verhaal van Alfons Platteau.
732. Everaert H., *Herinneringen uit de Wereldoorlog 1914-18*. - Pl., 10 (1981) 13-16, 37-42.
733. Franchoo A., *Militaire aangelegenheden te Varsenare voor en na de onafhankelijkheid van 1830*. - BO., 21 (1981) 22-30.
734. Janssens de Bisthoven B., *Oorlogsdagboek van Sint-Jan bij Ieper, 1914-1923*. - HEm., 118 (1981) 113-129, krt., ill.
Aantekeningen van pastoor Van Geluwe in het *Liber Memorialis* van de parochie.
735. Lanszweert R., *Wereldoorlog I, 1914-1918 (7) - (12). Het Militair Hospitaal te Beveren-IJzer*. - IJZB., 11 (1981) 4-5, 12-13, 20-21, 36-37, 44-45, 68-69, ill.
Vervolg op IJZB., 10 (1980) 10, 4-5 = Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nrs. 788-790.
736. Lanszweert R., *Wereldoorlog I, 1914-1918 (13). Vlaamse frontblaadjes gedrukt bij A. Decarne te Stavele*. - IJZB., 11 (1981) 76-77, ill.
737. Lanszweert R., *Wereldoorlog I, 1914-1918 (14). De frontblaadjes. Streekgebonden kontaktbladen*. - IJZB., 11 (1981) 84-85, ill.
738. Leeuwerck E., *Koperen kruis gevonden na 63 jaar*. - AdS., 11 (1981) 1, 10-11, ill.
Poperinge, T.K. Fitzpatrick, gesneuveld 1917.
739. Leeuwerck E., *Vluchten ... en paperassen 1914-1918*. - AdS., 11 (1981) 2, 27-32, ill.
740. Masure D., *Gegevens rond de radarinstallaties*. - IK., 17 (1981) 36-37, ill.
2de Wereldoorlog, Voormezele.
741. Mattelin Edgard, *Meulebeke mei 1940. De gemeentesecretaris acteert de gebeurtenissen*. - RT, 12 (1981) 4, 32-40, ill.
742. Muller-Nedebock, *Souvenirs de la bataille du canal à Comines en mai 1940*. - MSHC., 11 (1981) 509-528.
743. Naert U., *Vier jaar loopgrachten, of het oorlogsverhaal 1914-1918 van Charles Vermeersch*. - Eernegem, 1980, 45 blz.
744. Pauwels A.G., *De kansen van de Kist van Oxfort*. - LG., 23 (1981) 117-119.
745. Royon G., *Klein oorlogsjournaal 1917-18*. - Pl., 10 (1981) 187-189.
746. Stock James W., *Zeebrugge en Oostende 1918*, in het Nederlands vertaald door S.D. Nemo. Antwerpen-Amsterdam, Standaard uitgeverij, 1979, 159 p., ill.
747. Van Acker L., *De verovering van het fort De Knokke in 1712*. - B., 81 (1981) 9-28, ill.
748. Vanthuyne H.J., *Vice-admiraal Ronarc'h in Vleteren*. - Vl., 3 (1981) 2, 27-32, ill.
En omgeving. December 1914.
749. Verbeke R., *De overstroming van de IJzestreek gedurende Wereldoorlog I*. - GiK., 19 (1981) 1, 13-16, ill.
750. Verbruggen J.F., *De «Chest of Courtrai» een oorspronkelijke getuigenis over 1302*. - BTMG., 23 (1980) 585-608, ill.
Zie ook Boekenschouw 1980 (HEM. 1981), nr. 787.
751. Verbruggen J., *Problemen rond de kist van Oxford*. - SpH., 16 (1981) 514-520, ill.
752. Vlaemynck, C.H., *De slag om Moerbrugge : toen Brugge bevrijd werd : 8-12 september 1944*. - Brugge, Herreboudt, 1980, 107 blz. (Bewerkte overdruk uit : Brugsch Handelsblad).

753. Walle J.-Cl., *Le Mémorial britannique de Ploegsteert. En marge d'un cinquantenaire (1931-1981)*. - MSHC., 11 (1981) 469-508.

Zie ook nrs. 267, 300.

10. Geschiedenis van de Wetenschappen.

754. Blockmans-Delva A., *Het Vlaamse 15de-eeuwse Liber Trotula, een praktijkboek van en voor vroedvrouwen*. - Farmaceutisch Tijdschrift voor België, 58 (1981) 5-6, 33-39.

755. Sondervorst F.A., *Geschiedenis van de geneeskunde in België*. - Sint-Stevens-Woluwe, Elsevier, 1981, 316 blz.

756. Vandewiele L.J., *Geschiedenis van de farmacie in België : met een inleiding tot de algemene geschiedenis van de farmacie*. - Beveren, Orion, 1981, 379 blz.

Lijst van de afkortingen

A. = Augustiniana, Heverlee.

AB. = Analecta Bollandiana, Brussel.

ABB. = Archief- en Bibliotheekwezen in België, Brussel.

ABVH. = Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis, Brussel.

ADS. = Aan de Schreve, Poperinge.

AESC. = Annales. Economies-Sociétés-Civilisations, Parijs.

AHN. = Acta historicae Neerlandicae.

AM. = Appeltjes van het Meetjesland, Eeklo.

AVD. = Les Amis du vieux Dunquerque, Duinkerke.

B. = Biekorf, Brugge.

BCFF. = Bulletin du Comité flamand de France, Duinkerke.

BG. = Bijdragen tot de Geschiedenis, inzonderheid van het hertogdom Brabant, Antwerpen.

BGTWO. = Bijdragen tot de geschiedenis van de tweede wereldoorlog.

BGWZ. = Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen.

BIHBR. = Bulletin de l'Institut historique belge de Rome.

BdK. = Bachten de Kupe, Nieuwpoort.

BKCM.L. = Bulletin van de Koninklijke Commissie van monumenten en landschappen, Brussel.

BMGN. = Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, Utrecht-'s Gravenhage.

BO. = Het Brugs Ommeland, Sint-Andries (Brugge).

BOSKW. = Binding. Orgaan van de Stedelijke Kultuurraad, Wervik.

BROB. = Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.

BSAM. = Bulletin trimestriel de la Société académique des Antiquaires de la Morinie, Saint-Omer.

BSEPC. = Bulletin de la Société d'Etudes pour la province de Cambrai.

BTFG. = Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, Brussel.

BTMG. = Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis, Brussel.

- BTNG. = Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, Gent.
 BTOK. = Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis, Brussel.
 C. = Citeaux. Commentarii cistercienses, Westmalle.
 CB. = Cahiers bruxellois, Brussel.
 CBG. = Collationes.
 CBBGW. = Circulaire van het Belgisch Comité voor de Geschiedenis der Wetenschappen.
 CCM. = Cahiers de Civilisation médiévale, Poitiers.
 CENB. = Cercle d'Etudes numismatiques. Bulletin, Brussel.
 CII. = Cnoc is ier, Knokke.
 Cur. = Curtrike, Kortrijk.
 Derlike = Derlike. Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Dorpentoren. Deerlijk.
 DJ. = Ledenblad. Heemkundige Kring David Jonckheere. Aartrijke.
 EHR. = The Economic History Review, Londen.
 F. = Franciscana, Sint-Truiden.
 FN. = De Franse Nederlanden. Jaarboek uitgegeven door de Stichting Ons Erfdeel, Rekkem.
 GB. = Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, Gent.
 GiK. = De Gidsenkring, Brugge.
 GK. = Gezellekroniek, Antwerpen.
 GP. = De gulden passer.
 GS. = Het gebied van Staden, Staden.
 GT. = Gentsche Tijdinghen.
 H. = Helinium.
 HEm. = Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation» te Brugge.
 HG. = Hansische Geschichtsblätter.
 HGOK. = Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk.
 HKGG. = Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Brussel.
 HKCUOW. = Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave van oude wetten en verordeningen van België.
 HKZNM. = Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis, Brussel.
 HMGOG. = Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent.
 IJZB. = De IJzerbode. Roesbrugge-Haringe.
 IK. = Iepers Kwartier, Ieper.
 JBB. = Jaarboek van de Heemkundige Kring «Bos en Beverveld», Oedelem.
 JGOKW. = Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring «De Gaverstreke», Waregem.
 JHC. = Jaarboek Heemkring Ter Cuere, Bredene.
 JHKH. = Jaarboek van de Heemkundige Kring Houtland, Torhout.
 JHKS. = Jaarboek van de Heemkundige Kring «Het Scheldeveld», Sint-Martens-Latem.
 KVA. = Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent.
 LA. = Het Land van Aalst.
 LB. = Het Land van Beveren, Kallo.

- LG. = De Leiegouw, Kortrijk.
M. = Mandeldal.
MA. = Le Moyen-âge, Brussel.
MBO. = Mededelingen voor het Brugs Ommeland, Sint-Andries (Brugge).
MGN. = De middelbaar tussen de genealogische navorsers.
ML. = Museumleven.
MMA. = Mededelingen van de Marineacademie, Antwerpen.
MSHC. = Mémoires de la Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la région.
MSHM. = Mémoires de la Société d'histoire de Mouscron et de la région, Moeskroen.
N. = Naamkunde. Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor naamkunde en nederzettingsgeschiedenis te Amsterdam, Leuven.
NRA. = Nieuwe Rumbeekse Avondstoder, Rumbeke.
O. = Ostendiana, Oostendë.
OE. = Ons Erfdeel, Rekkem.
OGE. = Ons Geestelijk Erf, Tielt.
OH. = Ons Heem, Sint-Martens-Latem.
OZ. = Oostvlaamse Zanten, Gent.
P. = Le Parchemin, Gentbrugge.
PL. = De Plate.
R. = Rollariensia, Roeselare.
RB. = Revue Bénédictine, Maredsous.
RBNS. = Revue belge de Numismatique et de Sigillographie, Brussel.
RH. = Revue historique, Parijs.
RHE. = Revue d'Histoire ecclésiastique, Leuven.
RHES. = Revue d'Histoire économique et sociale.
RN. = Revue du Nord, Rijsel.
RP. = Rond de Poldertorens, Oostkerke.
RT. = De roede van Tielt.
S. = Scriptorium, Brussel.
Schr. = Het Schrijverke. Orgaan van de Culturele Kring St. Anna, Brugge.
SE. = Sacris Erudiri, Steenbrugge.
SH. = Scientiarum Historia, Antwerpen.
SL. = Standen en Landen, Leuven.
SMGC. = Streven. Maandblad voor Geestesleven en Cultuur, Leuven.
SpH. = Spiegel Historiaal, Bussum.
TG. = Tijdschrift voor Geschiedenis, Groningen.
TGB. = Tijdschrift (driemaandelijks) van het Gemeentekrediet van België, Brussel.
TM. = Ten Mandere, Izegem.
TN. = Tijdschrift voor Numismatiek, Brussel.
TRG. = Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, Groningen.
TSG. = Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis.
TT. = Taal en Tongval.
V. = Vlaanderen, Tielt.
VK. = Volkskunde, Antwerpen.
VI. = Vlietmara, Vleteren.
VMSOCW. = Verslagen en Mededelingen van de Stedelijke Oudheidkundige Commissie, Wervik.

VN. = La vie numismatique. Brussel.
 VS. = De Vlaamse stam. Antwerpen.
 W. = 't Wingerhoen. Menen.
 WT. = Wetenschappelijke Tijdingen. Sint Amandsberg.
 Z. = Zonneheem, Zonnebeke.
 Zillegem = Zillegem, Zedelgem.
 ZT. = Zeeuws Tijdschrift.

Register op de auteursnamen

De getallen verwijzen naar de volgnummers. De voorvoegsels (de, d', des, van, von, enz...) worden bij de rangschikking in acht genomen.

Aerts, E., 177	Blondeau R.A., 216, 217, 218
Allaert J., 326	Bonaert A., 15, 189, 190
Anceaux S., 662	Bonneure F., 219, 220
Andriessen J., 1	Bonte G., 16
Arnou P., 14, 415, 428, 435, 444,
720	Boterberge R., 325
Art J., 12	Boudens R., 714
Backhouse M., 469	Bourgeois H., 279, 280
Backhouse M.F., 658	Bourgeois J., 124, 125, 126, 127,
128, 148, 167
Baelde M., 445	Boussy M., 721
Baert G.P., 108	Boutens S., 362, 663
Baert M.A., 101	Bovesse J., 12
Balduck E., 215	Brasseur G., 129
Baldwin J.W., 298	Briffaut P., 474, 502
Ballegeer J., 562, 563	Burdy P., 662
Bauwens J., 346, 564	Buyse P., 129
Beele H., 267	Cafmeyer M., 408
Beele W., 69, 70, 71	Cafmeyer S., 610
Beele - Berten P., 72	Callebaut D., 130, 131
Bellaert J., 608	Callens A., 512
Berger R., 319	Callens E., 544
Berings G., 661	Callewaert D., 281
Berteloot M., 9	Cappon G., 17, 45, 46, 268, 416,
429, 611, 612
Beun J., 388, 389, 406, 470	Carlwant K., 33
Beyen J., 188, 299	Cartreul A., 722
Bigotte F., 662	Cauchies J.-M., 12
Bijnens B., 417, 471, 472, 543	Ceyssens L., 664
Billiet G., 380, 394	Champagne M., 191
Blockmans - Delva A., 754	Chorley G.P.H., 475
Blok D.P., 49	Christiaens M., 545
Blomme B., 609	

- Claes F., 513
Claeys G., 723
Claeys G., 399
Cloet M., 4
Cockshaw P., 168
Cockx - Indesteghe E., 652
Cocle P., 724
Colaert M., 169
Collen J., 282
Constandt M., 425, 476
Coornaert M., 73, 192, 301, 363,
426, 546
Copejans - Desmedt H., 47
Cornette J., 665
Cosyn V., 364, 613
Cottens I., 235
Coussée B., 405
Craeybeckx J., 221
Dalle D., 358
Dams J., 271
Danhieux L., 9
Danneels P., 349
Darras H., 456
Daudruy P., 271
Dauw R., 108
Dawyndt A., 503, 725, 726
De Backer R., 108
De Baeck P., 170
Debaes J., 386
De Beer R., 283
De Belder J., 12
De Bie Maurits, 547
De Boodt - Maselis M., 222
Debou R., 414
De Brabander A.-C., 614
De Brabandere E., 727
Debrabandere F., 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 117,
118, 223
Debrabandere P., 368, 369, 457,
566, 615
De Brie M., 401, 567
De Brouwere J.G., 269
Debruecker J., 365
De Bruyne M., 270, 514, 515, 516
De Busschere K., 102
Debysen J.-P., 616
De Ceunynck R., 133
Declercq G., 356
De Coninck J., 517
De Cuyper J., 224, 370, 666
Decuypere P., 548
Decuypere - Lammerant Y., 193
Defoort E., 2, 715
Defrancq R., 421
De Gersem R., 728
De Ghellinck Vaernewijck X.,
194
Degroote K., 235
de Hemptinne Th., 27
De Herdt R., 3
Dejonckheere M., 226, 617
De Keyser A., 48
De Keyser R., 48, 618, 667
De Langhe J.E., 619
Deldicque H., 366
De Leeuw L., 477
Delevoy R.L., 568
Delfosse A., 620
De Lille K., 195
Delmaire B., 504
Delmaire R., 171
Delsalle P., 49, 351
De Man R., 569
De Meersman A., 101
Demerre G., 518
De Mesel J., 617
Demeulemeester A., 668
De Meulemeester J., 134, 135,
136
Denis G., 570
Denise J., 345
Denissen S., 163
Denys F., 427, 669
De Paepe R., 478
Depauw A., 284
Depauw C., 284
Depoorter C., 402, 479
De Prince J.L., 519
De Pue J.-P., 671, 672
Depuydt W., 500
Derolez A., 34
De Rooij J., 103
De Roover J., 625
Deroubaix F., 571
Derville A., 419
Desaever E., 108

- Descamps C., 272
 De Schamphelleire H., 4
 De Schietere de Lophem A., 9
 Deschuytter R., 572
 De Simpel F., 126, 127, 128, 573
 De Smet A., 50
 De Smet E., 458
 Desmet J., 420
 Desodt W., 549
 Despriet Ph., 137, 138, 139, 140,
 141, 381
 Destanberg A., 5
 Devleeschouwer J., 51
 Devliegher L., 9, 185, 328, 329,
 330, 574, 575
 De Volder D., 480, 481
 Devos A., 620
 Devos A.N., 371
 Devos M., 104
 De Vos W., 621
 De Vriendt M., 550
 De Vries J., 459, 460
 Devyt C., 227, 228, 229
 Devadder J., 225
 De Walsche B., 230
 Deweerdt A., 716
 De Weerd D., 6
 De Wilde E., 576
 Dewitte A., 35, 231, 331, 482,
 520, 577, 578, 579, 673,
 674, 675
 De Witte H., 9, 26, 27, 142, 143,
 163
 Dewitte P., 461
 Dewulf H., 105
 Dewulf - Heus R.L., 196, 197,
 505
 Deyon S., 676
 Dezutter W.P., 9, 26, 27, 232,
 285
 Dhanens E., 580
 Dhénin M., 171
 D'Hondt M., 132
 D'hooghe K., 327
 Diller G.T., 302
 Doise J., 556
 Doncke P.A., 198
 Dreesen J.B., 581
 Dubois M., 551
 Dufloy L., 506, 552, 730, 731
 Dufournet J., 521
 Dulsster M., 553
 Dumont M.-E., 12
 Dumortier H., 729
 Dupas G., 106, 355
 Duprez A., 18
 Durnez J., 622
 Duvosquel J.-M., 9, 19, 186, 316,
 367
 Duyck R., 27, 233
 Eickmans H., 107
 Eloy A., 483
 Enno van Gelder H., 172
 Esther J.-P., 26, 332, 333, 582
 Everaert D., 334
 Everaert H., 732
 Fame R., 52
 Farasyn D., 395
 Favorel N., 433
 Florizoone M., 404
 Franchoo A., 199, 733
 François L., 12
 Frere H., 173
 Galle S., 129
 Gaus H., 12
 Geirnaert D., 522
 Geirnaert N., 26, 27, 36, 234,
 236, 554, 678
 Geldhof J., 410, 679
 Geldhof P., 144
 Gerits J., 108, 624, 625
 Gevaert P., 346
 Gevers L., 717
 Gheysens J., 680
 Gillard P., 22
 Goddeeris J., 626
 Godding P., 303
 Goemaere R., 372
 Goeminne L., 90, 109, 110, 627,
 628
 Goossens M., 574, 575
 Goussey A.R., 629
 Gumbert J.-P., 32
 Gyselen G., 335, 653, 681
 Gysseling M., 91, 92, 93
 Haag G., 304
 Haeck A., 174, 175
 Haesenne - Peremans N., 12

- Haeserijn R., 111
Hasquin H., 316
Hélin E., 12
Homblé G.A., 286
Hindryckx J., 436
Hosten J., 237, 273
Hostyn N., 84, 396, 584, 585,
586, 587, 631
Houben G.M.M., 182
Houthaevae R., 393
Huyghebaert J., 287, 523, 524,
555
Huyghebaert N., 409
Huyghebaert N.N., 38
Huys P., 484, 485, 632
Huysentruyt J., 373
Jacobs M., 165, 166
Jamees A., 20
Janssens A., 145
Janssens G., 112, 146
Janssens de Bisthoven B., 9, 734
Jennart N., 9
Jurion F., 147
Kelderman V., 200
Ketele - Degrieck L., 633
Keukeleire A., 27
Kongs L., 12
Kreuzhage A., 397
Kympers L., 486
Labande E.-R., 240
Lagrain R., 525
Lahouste J.-Ph., 128, 148
Lemahieu J., 634
Lambrecht D., 447
Lannoy D., 487
Lanszweert R., 735, 736, 737
Lavaert J., 682
Leeuwerck E., 53, 348, 738, 739
Lemaire C., 39
Leman F., 488
Lenders P., 305
Lermyte J.-M., 557
Leroy R., 489
Lesage C., 149
Lievens R., 683
Lis C., 12, 460
Loncke D., 241
Loosveld L., 382
Lottin A., 676
Lowyck A., 201, 242, 243, 244, 625
Maddens K. (Niklaas), 8, 245,
383, 490, 507
Maes N., 95
Maillard - Luypaert 307
Maille Ch., 351
Maréchal G., 12
Maruszewski Y., 108
Masure D., 526, 740
Mattelaer E., 558
Mattelaer P., 636
Mattelaer R., 289, 374
Mattelin E., 741
Menu F., 527
Mercier G., 345
Mertens J. (archeoloog), 150, 151,
152
Mertens J. (archivaris), 9, 54, 491
Mertens J.A., 492
Messiaen J., 684
Meulemeester J.-L., 588
Michem F., 685
Milis L., 246, 686
Millecamps Fr., 528
Mispelon M., 21
Moerdijk A., 113
Moeyaert C., 114
Mohr W., 308
Mokyr J., 493
Monballyu J., 448
Muchembled R., 449
Muller - Nedebock 742
Mus O., 153
Muylaert W., 529
Naert U., 202, 203, 350, 357,
407, 508, 743
Nauwelaerts M.A., 559
Nazet J., 22
Neiryneck F., 687
Noterdaeme A., 247
Oost T., 163
Pairon E., 688
Pauwels A.G., 744
Pauwels H., 56
Pée W., 248
Penninck J., 249, 250, 637, 638,
639
Petit R., 12
Pille R., 385

- Plamont G., 115
 Plateaux A., 640, 641
 Platelle H., 9, 689
 Pollet J., 57, 430, 431, 432, 462,
 560, 690, 691, 692, 693,
 694, 695
 Postma F., 274
 Potie J., 115, 400
 Prevenier W., 12
 Priem V., 275
 Prinnet M., 590
 Pyck M., 412
 Pycke J., 303
 Raveschot P., 130, 131
 Renier J.-P., 352, 422, 424, 592
 Reniere G., 593
 Reynebeau M., 718
 Robinet R., 642
 Roegiers J., 696
 Roelandt J., 353, 423, 424, 509,
 591
 Roelandts K., 276
 Rolly A., 277, 437, 438
 Rotsaert F., 594, 698
 Rotsaert J., 26, 251, 252, 337,
 595, 697
 Rotsaert K., 465
 Rouche M., 699
 Royon G., 745
 Ryckaert M., 4, 9, 26, 27, 58
 Ryckeboer H., 116
 Ryserhove A., 320, 321, 322
 Sabbe D., 596
 Sanderus A., 309
 Schakman M., 204
 Schepens L., 338, 530
 Schoonheere A., 643
 Schoups I., 700
 Schouteet A., 451, 531
 Scufflaire A., 12
 Schutijser A.J., 625
 Selosse C.C., 347, 439, 597, 598
 Seys A., 154
 Seys R., 187, 532
 Sillis F., 10, 11, 253, 625
 Simaey W., 317, 533
 Sivery G., 59
 Six J., 9
 Slos E., 323, 494
 Smeyers M., 599
 Smissaert E., 60, 541
 Snijders D., 534
 Soete J., 117, 118
 Soly H., 460
 Sondervorst F.A., 755
 Sosson J.-P., 600
 Stalpaert H., 440
 Steegers W., 205, 206, 207
 Stengers J., 310
 Stevens A., 96
 Stock J.W., 746
 Storni H., 701
 Stroobant B., 535
 Stroobants A., 129
 Synaeve A., 339
 Taldeman J., 97
 Taelman J., 176
 Tanghe J., 208
 Tanghe O., 254
 Tavernier - Vereecken C., 119
 Termote J., 155, 156, 601
 Therry M., 702
 Theys G., 602
 Thoen H., 133, 157, 158
 Tillie W., 290, 403
 Tits - Dieuaide M.-J., 12
 Triaille - Closset C., 12
 Tristan F., 291
 Tytgat J.-P., 703
 Valcke L., 9
 Van Acker L., 413, 747
 Vanacker L., 61, 288, 500
 Van Acker R., 645
 Vanackere R., 255
 Van Belle R., 42, 43
 Van Biervliet A.-T., 704
 Van Biervliet L., 256, 257, 292,
 603, 655
 Van Brusselen L., 561
 Van Buggenhout J., 324, 354,
 360, 378
 Van Caenegem R.C., 258, 452
 Van Colen P., 375
 Van den Abeele A., 259, 340,
 454, 463, 537, 646, 656
 Van den Berghe F., 538
 Vandenberghe R., 183, 209, 387,
 441

- Vandenbergh S., 163
Vandenbroeke Chr., 464, 495, 510
Vanden Broucke A., 707
Van de Neste C., 604
Van den Heuvel J., 538
Vandepitte G., 294, 379
Vandepitte P., 411, 465
Vandeputte A., 260
Van der Bauwhede D., 708, 709
Van der Gucht K., 159, 160
Vanderhaeghe J., 210
Van der Haeghen H., 62, 455
Van der Linden R., 261, 295, 296
Vandermoere N., 496
Vander Plaetse R., 705
Van Derveeghe D., 12
Vanderpijpen W., 9
Vander Plaetse R., 341, 342
Van der Wee H., 177
Vandewal C., 376
Vandewalle A., 9, 26, 27, 262,
263, 264, 343, 442
Vandewalle P., 63, 706
Van de Walle R., 130, 131, 162,
163
Vandeweghe W., 104
Vandewiele A., 434
Vandewiele L.J., 756
Van Dommele H., 497
Van Doorselaer A., 158, 164
Van Durme L., 120
Van Eenoo R., 12
Van Goethem H., 311
Von Groote W., 443
Vanhaecke L., 312
Van Haelst R., 313
Vanheule L., 361, 647
Vanheule M., 648
Van Hoonacker E., 64
Van Hoonacker M., 344
Van Hove R., 163
Van Keymeulen A., 178
Van Keymeulen J., 105
Vanlaere O., 649
Van Laere R., 179
Vanlandschoot R., 539
Van Loon J., 98, 99
Van Maele M., 710
Vanmaeckelberg N., 297
Van Mingroot E., 540, 711
Vannecke R., 712
Van Nieuwenhuysse G., 211, 466
Vannieuwenhuysse L., 650
Van Ryckeghem G., 108
Vanthuyne H.J., 748
Van Uytven R., 316
Van Vyve J., 212
Van Winter J.-M., 100
Van Wouterghem Zr. Kristina
C.R.S.S., 713
Verbeke M., 541
Verbeke R., 749
Verberck R., 65
Verbruggen C., 66
Verbruggen J.F., 750, 751
Verdoodt F.J., 13, 719
Verhaeghe F., 67, 154, 165, 166
Verhelst G., 538
Verhelst J., 12
Verheye S., 121, 359, 467, 468
Verhulst A., 68
Verlonje W., 605
Vermeersch V., 606
Vermeulen V., 12
Vermoortel F., 265
Verstraete D., 318, 391, 392
Verstraete E., 213, 498, 499
Verstraete F., 105
Viérin J., 620
Visser W., 453
Vlaemynck C.H., 752
Vlamijnck M., 390
Vlamynck J., 214, 651
Waerzeggers R., 180, 181
Walle J.-Cl., 753
Warlop E., 184
Wegge R., 23
Weijnen A., 122
Westerlinck A., 542
Willemijns R., 41, 123
Windey G., 129
Witte E., 12, 314, 315
Wittop - Koning D.A., 182
Wynendaele L., 108
Zutterman H., 501

INHOUD

BIJDRAGEN

- E. Pieters, *Antoon Triest als bisschop van Brugge (1616-1620). Bijdrage tot de religieuze en de mentaliteitsgeschiedenis.* 5- 63
- A. Van den Abeele, *Hongeroproer te Brugge 2 en 3 maart 1847. Een breekpunt tijdens de «Ellende der Vlaanders».* 131-192
- N. Hostyn, *De beginjaren van het Museum voor Schone Kunsten van Oostende (1893-1897).* 193-204

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- L. Devliegheer, *Inventarissen van het Museum van de Ecole Centrale te Brugge.* 65- 94
- B. Janssens de Bisthoven, *De Lieve-Vrouwkapel van Male, 1680-1966.* 205-215

VLAAMSE BIOGRAFICA

- B. Janssens de Bisthoven, *Kanunnik Donatianus Joannes Arents, 1690-1757.* 95-106
- L. Valcke, *De kunstverzameling de Foere.* 217-239

BOEKBESPREKING

- H. Thoen en A. Van Doorselaer, *Het Gallo-Romeinse grafveld van Emelgem (Gemeente Izegem, West-Vlaanderen) (J.A. Trimpe Burger).* 107-108
- A. Verhulst en M.K.E. Gottschalk (eds), *Transgressies en occupatiegeschiedenis in de kustgebieden van Nederland en België (J. Mertens).* 108-110
- L. Milis, *Orde van Arrouaise (N. Geirnaert).* 241-243
- J. Van Wallegheem, *Merckenwaardigste voorvallen en Daegelijksche gevallen, Brugge 1787 (A. Van den Abeele)* 243-252

KRONIEK 111-130
253-263

BOEKENSCHOUW 265-318

MEDEWERKERS AAN DEZE JAARGANG

LEENSTICHAAP VOOR GESCHIEDENIS

- L. Devliegheer, Ten Hove 17, 8201 Brugge (Sint-Michiels).
N. Geirnaert, p/a Stadsarchief, Breidelstraat 3, 8000 Brugge.
N. Hostyn, p/a Museum voor Schone Kunsten, Wapenplein, 8400 Oostende.
B. Janssens de Bisthoven, Langestraat 21, 8000 Brugge.
J. Mertens, p/a Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge.
E. Pieters, Van Goghlaan 1, 8310 Torhout.
J.A. Trimpe Burger, Brouwerijstraat 7a, Oostkapelle (Nederland).
L. Valcke, p/a Provinciale Dienst voor Cultuur, Koning Leopold III-laan 41, 8200 Brugge (Sint-Andries).
A. Van den Abeele, Stijn Streuvelsstraat 56, 8000 Brugge.

Het Genootschap geeft ieder jaar de «Handelingen» uit, waarin bijdragen voor lokale geschiedkundige en andere van algemeen aardige gebeurtenissen worden

over het lid van het Genootschap te worden, wordt naar zich toe het Bureau (p/a Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge) met omschreven naam, beroep en adres. Het lidmaatschap verplicht tot betaling van de jaarlijkse contributie (400,-f.) en geeft recht op de toezending van de «Handelingen». Bovendien wordt aan de leden van kosting van 200,- afgevoerd op de prijs van de «Handelingen» die naar hun bestelling bij het Genootschap zijn verzonden en op de afzonderlijke uitgaven.

REDACTIE - H. Janssens de Bisthoven (hoofdred.) - J. Mertens (mede-red.) - L. Valcke (secretaris) - J. Mertens (productie-redactie) - A. Vandewalle (toezichtred.) - W. Cloet D. Dille, L. Devliegheer, A. Janssens de Bisthoven, G. Moir, M. Spinaert, A. Schouten, L. Valcke, E. Verdonck, W. Vandersypen, B. Van Erroue.

Leid: Couffé, Adolphe (hoofdred.) - 8000 Brugge 2

ISSN: 0000-0000

**GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS
SOCIETE D'EMULATION
TE BRUGGE**

Sekretariaat en redaktie : p.a. Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge.

Postrekening : Genootschap voor Geschiedenis, Brugge 000-0107939-75

Jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage : 400 F.

Het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation», gesticht in 1839, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de Provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

Het Genootschap geeft ieder jaar de «Handelingen» uit, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden.

Om lid van het Genootschap te worden, wende men zich tot het Bestuur (p.a. Rijksarchief, Academiestraat 14, 8000 Brugge) met opgave van naam, beroep en adres. Het lidmaatschap verplicht tot betaling van de jaarlijkse contributie (400,-fr.) en geeft recht op de toezending van de «Handelingen». Bovendien wordt aan de leden een korting van 20% verleend op de prijs van de «Handelingen» die vóór hun toetreding tot het Genootschap zijn verschenen en op de afzonderlijke uitgaven.

BESTUUR : B. Janssens de Bisthoven (voorzitter), J. Marechal (ondervoorzitter), L. Valcke (secretaris), J. Mertens (redactie-secretaris), A. Vandewalle (penningmeester), M. Cloet D. Dalle, L. Devliegheer, A. Janssens de Bisthoven, O. Mus, M. Ryckaert, A. Schouteet, L. Valcke, C. Vandenbroecke, W. Vanderpypen, R. Van Eenoo.

Druk : Grafisch Bedrijf Schoonbaert - 8200 Brugge 2

ISSN - 0770 - 0822

ENKELE UITGAVEN NOG IN VOORRAAD :

- Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, (vanaf 1929 ; ontbreken : 1939, 1-2 ; 1963, 1-3 ; 1975, 1-2 ; 1976, 1-4 ; 1977, 1-2), per jaargang 400 fr.
- H. Dussart, *Fragments inédits de Rombout de Doppere, Chronique brugeoise de 1491 à 1498*. Brugge, 1893, in 8°, 56 blz. 300 fr.
- A. Heysse, O.F.M., *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum (1629-1796)*. Brugge, 1910, in 4°, XXV - 169 blz. 300 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Mémoriaux de Bruges*, Dl. II, in 8°, 327 blz. 400 fr.
- A. Schouteet, *Gedenkwaardige aenteekeningen van Jan Karel Verbrugge. Brugge kroniek over 1765-1825*. Brugge, 1958, in 8°, 147 blz. 200 fr.
- A. Schouteet, *Een beschrijving van de Bogardenschool te Brugge omstreeks 1555 door Zeger van Male*, Brugge, 1960, in 8°, 225 blz. + 6 pl. 400 fr.
- A. Van Walleghem, *De oorlog te Dickebusch en omstreken 1914-1918*. Uitgegeven door J. Geldhof. Tweede en derde deel, in 8°, 256, 213 blz., ill ; samen 400 fr.
- J. Cuyper, *Journal de Campagne 1914-1917. Oorlogsdagboek van een hulpdokter bij het Belgisch leger*. Uitgegeven door A. De Cuyper. Brugge, 1968, in 8°, XXI + 242 blz. + 5 pl. 400 fr.
- L. Devliegheer, *Oorlogsdagboeken uit de streek tussen IJzer en Leie*. Brugge, 1972, in 8°, 247 blz. + 20 pl. 400 fr.
- J. Geldhof, *Het Handboek van P. Vandendorpe, pastoor van Nieuwkerke, (1730-1806)*. Brugge, 1974, in 8°, 310 blz. 400 fr.
- A. Schouteet, *Stadsarchief van Brugge, Regesten op de oorkonden, 1089-1300*. Brugge, 1973, in 8°, 217 blz. Tweede deel, 1301-1339. Brugge, 1978, in 8°, 362 blz. Derde deel, 1340-1384. Brugge, 1979, in 8°, 352 blz. Vierde deel, 1385-1420. Brugge, 1982, in 8°, 325 blz., samen 2.300 fr.
- J. Geldhof, *Oorlogsdagboeken over Ieper (1914-1915)*. Tweede deel. Brugge, 1977, in 8°, 472 blz. 700 fr.
- G. Gyselen en J. Hindryckx, *Veurne tijdens de wereldoorlog 1914-1918. Dagboek van J. Gesquiere*. Brugge, 1979, in 8°, 432 blz., ill. 700 fr.
- E. Dhanens, *De iconografie der Van Eycks Brugge*, 1982, 88 blz., ill. 290 fr.
- A. Delva, *Vrouwengeneeskunde in Vlaanderen tijdens de late middeleeuwen*. Brugge, 1983, 240 blz., ill. 550 fr.